

4

FÓRUM ODBORNÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS
sociální politiky

dvouměsíčník/ročník 8

2014

Editorial	1	Monitoring integrace cizinců z třetích zemí v ČR s důrazem na slučování rodin a čerpání sociálních dávek	25
Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy		Poznatzky z praxe	
Česká empirická sociologie rodiny a její souvislosti se sociální politikou v meziválečném období	2	20 let činnosti v oblasti prevence kriminality, sociálního vyloučení a řešení následků trestních činů	27
Olga Nešporová		Životní podmínky českých domácností	27
Vliv chudoby na vzdělávání	6	Zajímavosti ze zahraničního tisku	
Jaroslav Müllner		Vliv daňových pravidel a výše sociálních dávek v USA na ochotu jejich příjemců pracovat	28
Úspěšnost programů zaměřených na integraci v obcích se sociálně vyloučenými lokalitami	11	Příspěvt k ekonomickému oživení, inkluzivnímu růstu a sociální spravedlnosti	29
Jan Vařat		Schopnosti a dovednosti vyžadované zaměstnavateli	30
Regionální profil chudoby na Slovensku v období 2005–2011	16	Informační servis čtenářům	
Tomáš Želinský		Recenze: Chudoba a deprivace na Slovensku	30
Z Evropské unie		Novinky v knižním fondu	31
Posudková činnost ve vybraných evropských zemích: Rakousko	21	Z domácího tisku	31
Projekty podporované EU		Ze zahraničního tisku	32
Zážitkový styl při výuce facilitace případových konferencí	24		

Editorial	1	Monitoring the integration of third-country nationals in the CR with the emphasis on the unification of families and the drawing of social benefits	25
Reviewed articles, studies, essays and analyses		Findings from practice	
Czech empirical sociology of the family and its links to social policy in the interwar period	2	20 years of work in the field of crime prevention, social exclusion and addressing the consequences of crime	27
Olga Nešporová		Living conditions of Czech households	27
The influence of poverty on education	6	From the foreign press	
Jaroslav Müllner		The influence of tax rules and the level of social benefits in the USA on willingness to work among their recipients	28
Effectiveness of programmes targeted at integration in municipalities with socially excluded localities	11	Contributing to economic revival, inclusive growth and social justice	29
Jan Vařat		Skills and abilities required by employers	30
The regional profile of poverty in Slovakia in the 2005–2011 period	16	Information service for readers	
Tomáš Želinský		Review: Poverty and deprivation in Slovakia	30
From the European Union		News in books	31
Medical review work in selected european countries: Austria	21	From the domestic press	32
EU-supported projects		From the international press	32
The participatory style in the teaching of case conference facilitation	24		

For summaries of the articles see the 3rd page of the cover.

Informace pro autory

Obsahové zaměření časopisu: sociální problematika v nejširším vymezení. Časopis se skládá ze dvou částí, v první, tvořené rubrikou Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy, jsou uveřejňovány pouze recenzované příspěvky. O zařazení do recenzované části časopisu rozhoduje redakční rada na základě výsledků recenzního řízení, které je oboustranně anonymní. Redakce v tomto směru provádí potřebné kroky. Autoři mohou nabízet příspěvky do obou částí, tj. do recenzované i nerecenzované části, s tím, že uvedou, do které. Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky v elektronické podobě. Autor by měl připojit úplnou kontaktní adresu včetně telefonního čísla a e-mailové adresy. Příspěvky zasílejte v elektronické podobě na adresu: helena.lisa@vupsv.cz. Uveřejněné příspěvky jsou honorovány.

Formální požadavky

Rukopis příspěvku do recenzované části (nejlépe v členění souhrn /resumé, abstrakt/, úvod, současný stav poznání a odkazy na odbornou literaturu, zkoumaná problematika a použité metody, výsledky, diskuse, závěr) o rozsahu zhruba 20 tisíc znaků včetně mezer v editoru Word musí vedle vlastního textu obsahovat cca 20řádkové resumé, klíčová slova v češtině a kód JEL Classification. Citace a bibliografické odkazy musí být úplné a v souladu s příslušnou normou. Grafy a obrázky musí být přizpůsobeny černobílému provedení (ve formátu excel skupinový sloupcový, ne prostorový). Připojeny musí být i jejich zdrojové soubory. Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

Více na: www.vupsv.cz

FÓRUM sociální politiky

odborný recenzovaný časopis

4/2014

Vydává Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Karlovo nám. 1359/1
128 00 Praha 2
IČO 45773009

Šéfredaktorka: Mgr. Helena Lisá
kontakt: helena.lisa@vupsv.cz
tel. 211 152 723, 721 094 106

Tisk: Vydavatelství KUFŘ, s. r. o.
Naskové 3, 150 00 Praha 5

Distribuce a předplatné:
Česká pošta, s. p., odd. periodického tisku
Olšanská 38/9, 255 99 Praha 3
Kontakt: e-mail postabo.prstc@cpost.cz
fax: 267 196 287
tel.: 800 300 302 (bezplatná infolinka ČR)
www.postabo.cz

Prodej za hotové:
Knihkupectví Karolinum
Celetná 18, 116 36 Praha 1

Cena jednotlivého čísla: 50 Kč

Vychází: 6krát ročně

Dáno do tisku: 11. 8. 2014

Registrace MK ČR E 17566
ISSN 1802-5854 – tištěná verze
ISSN 1803-7488 – elektronická verze
© VÚPSV

Redakční rada:

Doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (předseda - VÚPSV)
Doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc. (FHS UK)
Prof. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D. (ČSSZ, ZSF JČU)
Prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc. (VŠFS)
Mgr. Aleš Kroupa (VÚPSV)
PhDr. Věra Kuchařová, CSc. (VÚPSV)
Prof. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc. (MU)
Doc. JUDr. Iva Chvátalová, CSc. (MUP, o. p. s., VŠE)
Doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc. (VŠE)

Vážení čtenáři,
ke konci července vydavatel i redakce našeho časopisu změnili své sídlo a z tradiční adresy na Palackého náměstí jsme se přestěhovali na nové působiště na Karlově náměstí. V tiráži uvádíme přesnou adresu i nová telefonní čísla. Na původní adrese a ve stejných prostorách však nadále působí knihovna VÚPSV, což je pro ty, kteří si zvykli využívat jejích služeb, určitě dobrá zpráva.

V rubrice Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy, do níž jsou zařazovány výhradně recenzované články, se autorka příspěvku „Česká empirická sociologie rodiny a její souvislosti se sociální politikou v meziválečném období“ zabývá propojením mezi sociologií rodiny a sociální politikou zaměřenou na rodiny. Představuje meziválečnou českou sociologii rodiny, především Otakara Machotky, a seznamuje s jeho typologií rodin. Popisuje také rozsáhlý empirický výzkum sociálně potřebných rodin realizovaný v roce 1931 na území Velké Prahy. Sociální politika se v té době zaměřovala na problémy způsobované industrializací a urbanizací a na dělníky a jejich rodiny. V důsledku krize se hlavním cílem sociální politiky stalo řešení nezaměstnanosti. Nedokonalý gentský systém pomáhal pouze zhruba jedné třetině nezaměstnaných, proto byl poměrně živelně doplňován dalšími opatřeními.

Autor příspěvku „Vliv chudoby na vzdělávání“ se zabývá problematikou chudoby ve vztahu ke vzdělávání. Zatímco dříve vybudované vzdělávací soustavy uspokojivě zajišťovaly dostupné a kvalitní vzdělání pro všechny vrstvy obyvatelstva, procházejí současné systémy určitou krizí. Vzdělávací soustavy v Evropě byly v posledních 20–30 letech reformovány, decentralizovány a silně odstátněny. Úspěšnost vzdělávání poklesla a vzdělávací soustava v ČR se potýká s řadou problémů, které se významně projevují ve vzdělávání dětí ze sociálně znevýhodněných, tedy chudých rodin. Příspěvek identifikuje strukturální rizika, které český vzdělávací systém obsahuje.

Autor příspěvku „Úspěšnost programů zaměřených na integraci v obcích se sociálně vyloučenými lokalitami“ se snaží najít způsob, jak je možné definovat úspěšnost programů zabývajících se integrací v obcích, v nichž se nachází jedna nebo více sociálně vyloučených lokalit. Existuje řada „integračních“ programů, je však v nich integrací míněno vždy totéž? A shoduje se kýžený cíl integračně pojmenovaného programu s teoretickým vymezením integrace?

Autor článku „Regionální profil chudoby na Slovensku v období 2005–2011“ uvádí, že z pohledu standardně používaných reálných ukazatelů patří Slovensko mezi země EU s nízkou mírou chudoby, struktura chudoby a příjmů však svědčí o horší situaci. Pro Slovensko jsou typické relativně velké regionální rozdíly v úrovni chudoby. Autor analyzuje chudobu v jednotlivých krajích, a to podle různých konceptů chodoby. Vychází přitom z mikroúdatů zjišťování EU SILC a HFCS. Za chudobou nejvíce ohrožené je možné považovat osoby z Prešovského kraje, následované osobami z Banskobystrického, Nitrianského a Košického kraje. Nejnižší hodnoty příjmové chudoby mají Bratislavský, Trenčianský, Trnavský a Žilinský kraj. Zhruba stejné výsledky se týkají majetkové chudoby. Z hlediska finančních aktiv je možné téměř každou druhou osobu na Slovensku považovat za majetkově chudou.

V nerecenzované části se článek v rubrice Z Evropské unie věnuje posudkové činnosti v Rakousku, do rubriky Projekty podporované EU jsou zařazeny články o vzdělávacím projektu pracovníků v sociálních službách Connection a o monitoringu cizinců z třetích zemí, hlavně o slučování rodin a čerpání sociálních dávek. Do rubriky Poznanky z praxe byly zařazeny příspěvky o činnosti Rubikon Centra v oblasti prevence kriminality a životních podmínkách českých domácností. V rubrice Ze zahraničního tisku se věnujeme vlivu daňových pravidel a výše sociálních dávek v USA na ochotu jejich příjemců pracovat, významu sociální ochrany a schopnostem a dovednostem vyžadovaným zaměstnavateli. V rubrice Informační servis čtenářům je zařazena recenze publikace o chudobě na Slovensku a dále obvyklé podrubriky a aktuální informace.

Helena Lisá
šéfredaktorka

Česká empirická sociologie rodiny a její souvislosti se sociální politikou v meziválečném období¹

Olga Nešporová

Článek se zabývá otázkou propojení mezi sociologií rodiny a sociální politikou zaměřenou na rodiny. Nejprve představuje meziválečnou českou sociologii rodiny, a to především v podání jejího ústředního zástupce - Otakara Machotky. Přináší přehled jeho typologie rodin sestavené s ohledem na funkce institutu rodiny: 1. rodiny řádné, 2. rodiny nezdařené, 3. rodiny úchylné, 4. rodiny rozvrácené. Dále popisuje rozsáhlý empirický výzkum sociálně potřebných rodin realizovaný v roce 1931 na území Velké Prahy, který se týkal více než 55 tisíc jedinců a 11 tisíc rodin. Jeho významnou část tvořila zjištění jejich bytových podmínek. Sociální politika se v meziválečném období zaměřovala na problémy zapříčiněné industrializací a urbanizací a především pak na dělníky a jejich rodiny. Významným nástrojem bylo sociální pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. Vinou ekonomické krize se ve třicátých letech 20. století stalo ústředním cílem sociální politiky řešení nezaměstnanosti, která nebývala vzrostla a navíc byla oproti předchozímu stavu dlouhodobější. Řešena byla nedokonalým gentským systémem (realizovaný odbory), který však pomáhal pouze zhruba jedné třetině nezaměstnaných, proto byl poměrně živelně doplňován dalšími opatřeními, např. akcemi potravinovými a energetickými, a později aktivní podporou zaměstnanosti, zejména ve stavebnictví. Přímé ovlivnění a dopad sociologických zjištění na sociální politiku nelze prokázat. Nelze však vyloučit, že formulace některých námětů pro sociální politiku přispěla k jejich pozdějšímu řešení, ke kterému ovšem došlo až po druhé světové válce. Obecně platí, že sociologie nepřináší jasná řešení, spíše popisuje aktuální stav společnosti a teprve na jejich základě lze vytvořit určité konkrétní návody pro sociální či rodinnou politiku.

Úvod

Instituce rodiny se, patrně kvůli svému značnému významu ve společnosti, dostala do pozornosti sociologie poměrně záhy. První vědecký zájem byl rodinám věnován zhruba od poloviny 19. století. Již tehdy se velmi zvolna začínala utvářet i empirická sociologie rodiny, založená na účelově konaných „sociologických“ výzkumech. Za zakladatele empirické sociologie rodiny bývá považován Francouz Frédéric Le Play, jehož studie Evropský dělník, pojednávající o 36 hornických rodinách, vyšla již v roce 1855 (Možný, 2006: 36–37). Rodinou, respektive jejím uspořádáním, životem a finančními záležitostmi se zabýval v souvislosti s dělnickou otázkou. Tento důlní odborník se při svých cestách po Evropě a Asii každoročně cíleně věnoval několik měsíců studiu dělnických rodin sestávajícímu z výzkumných rozhovorů, zúčastněného pozorování a vyplňování dotazníků. Data posléze zpracoval do případových studií zachycujících rodinné rozpočty a život rodin v různých evropských zemích. Takový typ výzkumu byl v té době ojedinělý.

Velká část prací zabývajících se rodinou byla totiž až do první světové války spíše teoretického (přesněji řečeno filozofujícího) rázu bez toho, že by byla používána dnes standardní sociologická data sebraná cíleným výzkumem. Zmínit mohou například filozofující práci Bedřicha Engelse O původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu (1979, orig. 1884). Právo a právní prameny však využíval i Émile Durkheim (1898, 1921), který se na jejich základě snažil objasnit vývoj instituce rodiny, tedy vývoj od patriarchální rodiny k rodině manželské.

Fakticky se tedy sociologie rodiny založená na empirických výzkumech mohla (nejen na území českých zemí, ale i ve světě) rozvinout až s větším rozšířením empirických výzkumů v sociologii obecně, tedy zhruba od dvacátých let 20. století. Američtí sociologové Ernest Rutherford Groves a William

Fielding Ogburn patřili mezi první, kteří se studiem rodiny dlouhodobě zabývali a jeho výsledky publikovali mimo jiné v monografii American Marriage and Family Relationships (Groves, Ogburn, 1928). Zatímco první z autorů poskytl všeobecný přehled o daném tématu, druhý se věnoval především statistickým analýzám dat. Jednalo se ovšem o data sebraná státem za primárně jinými účely než sociologickým poznáním, data týkající se sňatečnosti, porodnosti a rodinného stavu obyvatel USA. Nedostatečný rozsah potřebných informací a dobových možností statistiky pak omezovaly možnosti jejich analýz. Grovese lze přitom považovat za zakladatele a zástupce moderní sociologie rodiny.

Právě ze znalosti jeho prací vycházel i nejvýznačnější český (empirický) sociolog rodiny meziválečného období, Otakar Machotka, byť ho v mnohém kritizoval.² Machotkův výzkum sociálně potřebných a typologii rodin chce tento článek připomenout především. Následuje stručný popis dobové sociální politiky, kterou lze zároveň označit za politiku rodinnou. Na závěr je na základě Machotkova příkladu připojena úvaha o průsečících mezi meziválečnou sociologií rodiny a sociální politikou, o které autorka věří, že může čtenáře vést k zamýšlení nad současným propojením sociologie rodiny a sociální a rodinné politiky v České republice.

Česká meziválečná sociologie rodiny

Česká sociologie byla v meziválečném období poměrně kvalitní, a rozhodně snesla mezinárodní srovnání. Mnozí její představitelé znali velmi dobře práce svých zahraničních kolegů, využívali jejich výsledky a snažili se, aby za nimi nijak nezaostávali (viz Nešpor, 2014). Není nijak zvláštní, že různí autoři upřednostňovali odlišné školy a pří-

stupy, i když určité hlavní proudy můžeme v české meziválečné sociologii nalézt. Standardně bývá dělena na pražskou a brněnskou školu, přičemž ta pražská byla více zaměřená na kvantitativní výzkum a jeho statistické analýzy a brněnská spíše na kvalitativní výzkum a teorii. Vůdčími osobnostmi těchto dvou táborů byl v Praze Zdeněk Ullrich, Otakar Machotka a Jan Mertl, v Brně Inocenc Arnošt Bláha. Patrně není náhoda, že dva z předních meziválečných českých sociologů - Machotka a Bláha - se zabývali sociologií rodiny.³ Instituce rodiny byla poměrně častým předmětem studia, byla totiž jednou ze základních jednotek popisu fungování a struktury společnosti (Durkheim, 1898, 1921; Engels, 1884; Groves, Ogburn, 1928). Rodině byl také, jakožto primární skupině, připisován ústřední úkol ve vývojové (ontogenetické) socializaci jedince (Cooley 1909).

Zatímco Bláha zůstával poplatný staršímu přístupu, kladoucímu menší váhu na exaktní zpracování empirických dat, Machotka se od něj oprostil a propagoval novější přístupy usilující o zpřesnění pojmů a větší objektivitu oboru. Bláha tak pojímal své práce (Sociologie dětství, 1927; Dnešní krize rodinného života, 1933) více teoreticky (či dokonce spekulativně), méně je zakládal na přesně stanovených sociologických výzkumech a nebránil se mravním soudům, které byly významnou součástí jeho textů. Podobné postupy uplatňoval i katolický sociolog Bedřich Vašek, který ve své monografii Rodina dvacátého století polemizuje nad tématy demografickými, politickými, hospodářskými, národnostními a náboženskými. Klade si i základní otázku, zda: „Je možno zachrániti ještě rodinu?“, aby si na ni vzápětí kladně zodpověděl. Ano, rodina „zachráněna býti může a musí“ (Vašek 1924: 241). Proti takovému, v té době ještě běžnému, přístupu se Machotka přísně vymezoval a usiloval o jeho překonání. Právem ho lze zařadit mezi zakladatele moderní empirické české sociologie.

Ve své monografii K sociologii rodiny Machotka (1932) přinesl přehled o příspěvcích nejvýznamnějších zahraničních badatelů oboru⁴ a dále se snažil popsat základní metodologické postupy sociologického výzkumu rodiny. Hlavní důraz kladl na provádění jasně vymezeného kvantitativního sociologického výzkumu založeného na dotazníkovém šetření, respektive rozhovoru provedeného na základě popisného archu. Nevylučoval však ani aplikaci kvalitativního přístupu, kde za vhodné metody sběru dat považoval pozorování a rozhovory, v ideálním případě zaznamenané stenografem, v praxi však většinou zapisované tazatelem v průběhu rozhovoru. Nabádal, aby co nejdříve po jeho skončení byly důležité části rozhovoru nadiktované v plných a ucelených větách písaři, který je na stroji zaznamenal. Jejich analýza pak vedla k případovým studiím. Za relevantní pro sociologický výzkum považoval dále i „metodu klinickou“, užívanou v psychologii a zavedenou Jeanem Piagetem, a experiment. Zatímco tato kniha byla přesným metodickým návodem pro to, jak správně realizovat sociologické šetření (obsahovala i konkrétní ukázky dotazníků a jejich podrobný rozbor), jeho další monografie - Sociálně potřebné rodiny v hlavním městě Praze (Machotka, 1936) již byla výstupem aplikace těchto metod v praxi.

Machotkova typologie rodin

Machotka pojímal rodinu primárně jako skupinu a instituci a pro účely sociologického výzkumu rozdělil rodiny do čtyř základních kategorií: řádné, nezdařené, úchylné a rozvrácené. Doporučoval přitom, aby toto členění prováděli zpravodajové, respektive tazatelé provádějící výzkum, „na základě bezprostřední úvahy po osobním poznání rodiny“ (Machotka, 1932: 141). Takové rozčlenění považoval za přesnější než to, které by bylo provedeno na základě zpracování určitých zjištění zaznamenaných do dotazníku, protože „zpravodaj vidí a slyší mnoho, co uniká tomu, kdo popisné archy zpracovává“. I toto členění bylo normativní, nicméně tuto povahu si jeho autor uvědomoval. Snažil se tak, aby bylo co možno nejpřesnější, a jasně proto vyznačil znaky, které jednotlivé kategorie měly mít. Vodítkem určujícím stanovené hranice mu přitom byly funkce, které měla rodina podle většinových středostavovských či vyšších vrstev společnosti zastávat.

Řádná rodina tak odpovídala dobovému ideálu rodinného života „institucionálně, skupinovou povahou i svými funkcemi“ (tamtéž 140). Tento ideál (respektive jeho porušení určitými skupinami, například cikány) bohužel Machotka zmínil jen nesystematicky a nepřiměřeně, podobně jako funkce rodiny. Mezi těmi považoval za ústřední funkci výchovnou (tj. výchovu dětí rodiči k určitému ideálu), dále zmínil funkci hospodářskou (zabezpečení členů rodiny jejím živitelem), rekreační či oddechovou („rekreaci po denní loptě důvěrným stykem s členy rodiny“) a spotřební (tamtéž 143). Nicméně na jiném místě Machotka alespoň upřesnil, že se mělo jednat

o „to, co mají ideály rodiny měšťanské, selkové a dělnické společného“ (tamtéž 142), tedy o jakýsi obecnější prototyp vnímání rodiny.

Další tři kategorie byly tvořeny rodinami, „jejichž život je porušen“ (tamtéž 140). Jinak řečeno, byly to rodiny, které v některých ohledech nenaplnovaly zmíněný ideál řádné rodiny. Tyto rodiny neplnily v dostatečné míře některé funkce, které rodina dle dobových ideálů plnit měla, nebo podporovaly jiné hodnoty, než se od řádné rodiny očekávalo. Kategorie byly odstupňovány podle narůstající míry porušení. Nejmenší stupeň porušení měly rodiny nezdařené. Ty byly specifické tím, že „skupinový život v takové rodině trpí neshodami a spory“, které však nemají vážný ráz, a pokud ano, jsou tyto spory před dětmi zakrývány. Dále do této kategorie byly řazeny rodiny s vážnějšími spory stran výchovy dětí a takové, kde jsou děti ponechávány samy sobě a cítí se lépe jinde než u rodičů. Mezi nezdařené byly řazeny i rodiny s lehkými poruchami funkce hospodářské a výchovné, tedy takovými, které neohrožovaly život rodiny a budoucnost dítěte. Flirtování, koketování a nevěra byly rovněž považovány za znak nezdařených rodin, ovšem pouze tehdy, kdy byly před partnerem a dětmi skrývány. Pokud skrývány nebyly, považoval to Machotka za známku značného uvolnění rodinných pout a tedy důvod k zařazení rodiny do třetí kategorie, tedy mezi rodiny úchylné.

V úchylných rodinách byl podle Machotky skupinový a institucionální život značně porušen dlouhodobým vzdalováním se partnerů, nezakrývanou nevěrou, spory ohrožujícími výchovu dětí či slabou hospodářskou funkcí rodiny projevenou nedostatečným uspokojením základních životních potřeb rodiny. V úchylné rodině „výchova vede děti na scestí“ (tamtéž 140) nebo rodina nezabrání tomu, aby je na scestí vedly jiné vlivy. Patřily sem rodiny, ve kterých silný alkoholismus nebo nemoc (duševní či tělesná) vedly k porušení rodinného života a sociální funkce rodiny.

Poslední kategorií Machotkova členění byly rodiny rozvrácené, charakteristické tím, že jejich skupinový a institucionální život byl hluboce rozrušen nebo zcela zničen. To se mohlo projevat například tím, že manželé spolu (z neshody či lhostejnosti) trvale nebydleli, nevěra dostoupila stupně, že milenec či milenka docházeli do rodiny, děti se na delší dobu vzdalovaly bezdůvodně od rodiny, rodiče nevykonávali svoji výchovnou funkci nebo děti dokonce podporovali v internalizaci jiných hodnot, než které jim měli dle mravních a výchovných ideálů společnosti vštípit (např. ke krádeži, nepoctivosti a prostituci). V těchto rodinách se mohlo vyskytovat tuláctví a žebrotu dětí, šílenství jednoho z rodičů, prostituce matky, těžký alkoholismus nebo okolnosti vedoucí ke zbavení svéprávnosti a otcovských či mateřských práv.

Ačkoli Machotka volal po objektivitě, je zřejmé, že i jeho členění bylo ještě poměrně silně zatíženo mravním aspektem a mnohdy bylo tazateli patrně vykonáváno spíše in-

tuitivně, protože vyžadovalo znalost okolností, které bylo nesnadné zjistit (např. utajovanou nevěru). Ve své době bylo Machotkovo dílo výjimečné, kvalitní a lze jej nepochybně označit za progresivní. Přesto bych ráda zdůraznila, že dnes by podobné členění a zejména hodnotící označení rodin za „nezdařené“ či „úchylné“ neobstálo nejen v sociologickém diskursu, ale ani v diskursu sociální a rodinné politiky. I ten totiž stále více klade důraz na politickou korektnost. Otázkou je, zda je to účelné a nakolik je možné tento postoj držet. Tuto skutečnost zde nepřipomínám za účelem kritiky Machotky. Pouze bych ráda vztáhla jeho práci k současné praxi, byť je zřejmé, že není možné ji porovnávat dnešními měřítky. Nechávám na čtenáři, aby, pokud bude chtít, sám posoudil vývoj diskursu a uvědomil si, zda jej vnímá pozitivním nebo negativním způsobem. Mě, jako socioložce, toto hodnocení dnes již nepřislouží.

Výzkum sociálně potřebných rodin

Nejambicióznějším a svým rozsahem co do počtu respondentů nepochybně největší sociologický výzkum rodiny v meziválečném období byl realizován v roce 1931 právě pod vedením Machotky (1936). Jednalo se o šetření provedené mezi sociálně potřebnými rodinami na území Velké Prahy, do kterého bylo zařazeno 13 679 rodin, jejichž děti byly zapsány v kartotéce Ústředního sociálního úřadu. Jednalo se o rodiny, které pro své děti dostaly určitou formu sociální či hospodářské podpory nebo byly pro takovou podporu navrženy (např. učitelem). Machotka z tohoto souboru posléze vyřadil rodiny s vyššími příjmy, takže analyzoval soubor čítající 11 982 rodin, které měly celkem 55 436 členů a 2245 podnájemníků. Jednalo se zhruba o 6,5 % obyvatel Prahy. Vzhledem k technickým možnostem doby to byl svým rozsahem počín vskutku monumentální, a to nejen kvůli množství sbíraných dat, ale především pro jejich zpracování, které se provádělo ručně. Data sbíralo 46 sociálních pracovníků po dobu více než dvou měsíců. Výsledkem byl soupis většiny potřebných rodin⁵ na území Velké Prahy, který byl pro účely sociálního úřadu zpracován ještě v témže roce. Na sociologické zpracování ohromného množství dat bylo nutné několik let počkat, došlo k němu až v roce 1934 a výsledná zjištění byla knižně publikována až pět let po provedeném výzkumu (Machotka, 1936).

Co tento rozsáhlý výzkum zjistil? Popsal poměrně podrobně sociálně potřebné rodiny a jejich příslušníky, přičemž je při analýzách dělil na dvě základní skupiny - rodiny s kvalifikovanou hlavou rodiny (58 %) a rodiny, v jejichž čele stála nekvalifikovaná hlava rodiny (42 %). Toto rozdělení bylo významné ve vztahu k nezaměstnanosti, příjmům, ale třeba i bydlení a péči o zdraví. Dále byl zpracován podrobný rozbor oblastního výskytu sociálně potřebných rodin, který např. odhalil, že nejvíce sociálně potřebných rodin se

vyskytovalo v následujících městských částech: Žižkov, Hrdlořezy, Malešice, Nusle, Michle, Krč, Pankrác a Jalové Dvory. Dále uváděl i proporcionální zastoupení příslušníků sociálně potřebných rodin v jednotlivých pražských obvodech (tamtéž: 29–30). Největší část rozborů daného výzkumu byla věnována popisu a analýzám bytových podmínek zkoumaných rodin, které byly často nedostačné. Podrobně je rozebírán typ bydlení, počet místností, vybavení bytů záchody, vodovody, koupelnami, ale i takové záležitosti jako např. světlost bytů, počet oken a světové strany, kam vedou.

Zajímavým vyústěním byl rozbor příčin sociální potřeby založený na základě zjištěných charakteristik analyzovaných rodin. Jako hlavní příčina sociální potřeby byla spatřována hospodářská slabost. „Sociálně potřebné rodiny si nemohou pronajmouti byty se všemi žádoucími znaky hygieny a komfortu, protože jsou drahé, nemohou si opatřit dostatečný počet lůžek, zdraví pro svoje děti, slušnou životní úroveň vůbec“ (Machotka, 1936: 193). Důsledek nedostatku peněz se pak ve velkoměstě projevoval v tom, že takové rodiny žily v malých, špatně vybavených a přelidněných bytech, mezi jejich dětmi byla větší úmrtnost, jejich životní úroveň byla nízká. Dále nedostatek peněz zvyšoval zaměstnanost žen a dětí, což mělo negativní dopad na jejich zdraví. Zaměstnanost žen totiž často znamenala čistotu a péči o děti. Častou příčinou sociální potřeby byla velikost rodiny, respektive buď větší počet dětí, který snižoval příjem na osobu, nebo závislost dalších chudých členů rodiny, které rodina přijala do společné domácnosti - prarodiče, sourozence a ostatní příbuzné. Další zmiňované příčiny byly rozděleny na vnější a vnitřní. Mezi těmi vnějšími bylo zmiňováno nízké vzdělání, chudý původ, nižší schopnosti (Machotkou blíže nespecifikované), zanedbaná výchova a aktuální (špatné) pracovní podmínky v době ekonomické krize počátku 30. let. Vnitřní příčiny sociální potřeby poukazyvaly k sociálním a psychologickým charakteristikám těchto rodin. Jedinci žijící v těchto rodinách byli údajně často sociálně a psychologicky odlišní od vyšších vrstev společnosti a jejich hodnoty se od nich odlišovaly. Například v tom, že se méně starali o své zdraví, a to údajně i v těch ohledech, kde nehrály roli finance. Jako vnitřní příčina byla shledána „slabá rodinná pouta“, nejčastěji situace, kdy otec nežil s rodinou a nepřispíval do jejího rozpočtu. Ani zde se Machotka nevyhnul hodnotícím a srovnávacím postojům, např. když jako další „závažný vnitřní činitel“ uváděl mravní a intelektuální inferioritu při srovnání sociálně potřebných se středními či vyššími vrstvami společnosti (Machotka, 1936: 194–195).

Machotka vyvodil ze svého výzkumu i praktické závěry, tedy úkoly, kterým by se měla věnovat dobová sociální péče. Spatřoval je především v tom, že by měla být sociálně potřebným rodinám poskytována šířeji pojatá podpora (než jen finanční a naturální podpora chránící nejpotebnejší od

smrti hladem) tak, aby se tito lidé mohli přiblížit „ideálu člověka naší společnosti“ (Machotka, 1936: 199). Tedy cílená a dlouhodobá podpora nejen finanční, ale i vzdělávací, která by postupně proměňovala hodnoty a životní způsob těchto rodin a jejich jednotlivých členů tak, aby se připodobnili středním a vyšším vrstvám. Autor tak navrhoval vybudování dostatečného množství kvalitních (suchých, světlých, větraných, členěných) bytů pro tyto rodiny, které by měly mít minimální doporučenou výměru 7m čtverečních na osobu. Změna sociálně-psychické povahy potřebných měla zahrnovat proměnu jejich postojů, zvyků a hodnot žádoucím směrem, tedy k větší odpovědnosti, plánování budoucnosti, cílevědomosti a disciplíně, a to zejména v rodinách nekvalifikovaných osob. Taková snaha se měla zaměřit především na děti a mládež, a to např. prostřednictvím besedek, sportovních kroužků a chlapčeských klubů. Pro dospělá Machotka navrhoval večerní kurzy seznamující s životem ve velkoměstě nově příchozí obyvatele.

Přestože v meziválečném období bylo vzhledem k dobovým možnostem obtížné takové plány realizovat, v poválečném období komunistického sociálního státu se podařilo uplatnit mnohé plošné zásahy, například co se týká bytové politiky. To ovšem nepochybně nebyly zásahy, které by Machotka doporučoval.⁶ Například dostatečného množství bytů nebylo ani tak dosaženo novou státní bytovou výstavbou, jak tvrdily dobové propagace, jako spíše vyvlastňováním činžovních bytů, příkazováním osob do bytových prostor a individuální výstavbou rodinných domků (Rákosník, 2010: 435–466).

Sociální politika v meziválečném Československu

Sociální politika se v meziválečném Československu zaměřovala především na odstraňování nejpálčivějších problémů spojených s industrializací a příchodem dělníků do velkoměst. Na tomto místě je zmíněna především ta část sociální politiky, která se věnovala rodinám a lze ji tak zároveň označit za součást rodinné politiky. Rodinnou politiku vnímám jako širší než politiku sociální, jako souhrn veřejných aktivit podporujících rodinu. Vedle sociální oblasti, která je obsahem tohoto příspěvku, zahrnuje i oblast zdravotnictví, školství, trhu práce, infrastruktury atd. (Kuchařová 2006). Dobové vymezení oblasti rodinné politiky je dobře patrné ze zprávy o rodinné politice a sociální péči, kterou sepsal Jaroslav Janovský (1928) pro Mezinárodní sdružení pro sociální pokrok. Z tohoto vymezení zde vycházím.

Velkou část sociální i rodinné politiky nesly v meziválečném Československu na svých bedrech obce. Významným nástrojem sociální péče se stalo tzv. sociální pojištění dělnické, podle kterého byli zaměstnanci zákonně pojištěni pro případ nemoci, invalidity a stáří. Toto pojištění počítalo s tím, že dělník je zároveň živitelem ostatních členů rodiny a v některých ohledech

proto na ně kladlo zřetel. Např. vyplácením pohřebného v případě smrti pojištěnce nebo zdarma poskytováním pomoci při porodu a vyplácením peněžitých dávek v mateřství, nejen pokud se týkalo pojištěnce samotného, ale i jeho manželky (Janovský, 1928: 458–460). Zejména po první světové válce byla výrazněji řešena i bytová politika, a to zákony o ochraně nájemníků a regulaci nájemného, které byly ovšem postupně zmírňovány, takže se před druhou světovou válkou regulace vztahovala již pouze na sociálně nejpotebnejší nájemce obývací malé byty (Rákosník, 2010: 460).

S příchodem ekonomické krize se na počátku třicátých let 20. století stala ústředním problémem sociální politiky nezaměstnanost, která byla nově často dlouhodobá a nebývale rozšířená. V průběhu tří let nezaměstnanost mohutně vzrostla, jak je zřejmé z počtu registrovaných uchazečů o práci, kterých bylo na konci roku 1929 (k 30.11.) 38 293 a na počátku roku 1933 (k 28.2., kdy byl jejich počet nejvyšší) již dokonce 920 182 (Brügel, 1935: 179–180). Tento nejvyšší počet představoval zhruba 1 % z celkového počtu obyvatel ve věku 15–64 let (a 2 % z celkového počtu mužů příslušného věku) žijících na území Československé republiky (včetně Podkarpatské Rusi).⁷ V následujícím období začal počet uchazečů o práci zvolna klesat (tamtéž: 180).

Řešení nezaměstnanosti dávkami vyplácenými prostřednictvím tzv. gentského systému⁸ se ve třicátých letech ukázalo být zcela nedostatečným, protože touto podporou se dostalo pomoci jen menší části nezaměstnaných - zhruba třetině (Mertl, 1934). Proto byly do pomoci nezaměstnaným zapojeny další podpůrné státní akce. Byla to např. ministerstvem sociální péče organizovaná akce stravovací, v rámci které byly nezaměstnaným a omezeně pracujícím vydávány poukázky na potraviny, a dále akce mléčná,⁹ v rámci které dostávalo každé z 35 tisíc dětí nezaměstnaných půllitr mléka denně (Brügel, 1935: 183–185). Další drobnější akce poskytovaly nezaměstnaným např. uhlí, cukr či příspěvky na ošacení dětí. V roce 1934 byla zavedena tzv. produktivní péče o nezaměstnané, tedy jejich státem podporované zaměstnání, zejména podporou staveb veřejných stavebníků. Ministerstvo sociální péče dále zřizovalo v zimě útulky pro nezaměstnanou mládež (od roku 1931), kde byli přes den mladí lidé ve věku 14–20 zaměstnáni, stravovali se tam a vzdělávali.

Státní sociální politika sice mířila na jednotlivce, především hlavního živitele rodiny, nicméně počítala s tím, že tento jedinec živí další rodinné členy, pro které je jeho příjem ústřední. Počítaly s tím např. zákony upravující penzijní pojištění, které pomoci systému vdovských důchodů a vyrovnávacích a drahotních přídávků zajišťovalo určitý příjem manželce a nezletilým dětem pojištěnce (Janovský, 1928: 466–467). Snahy o zavedení tzv. sociální (či rodinné) mzdy, tedy odstupňování mzdy podle rodinného stavu a počtu dětí, se nepodařilo prosadit ani po 1. světové válce u státních zaměstnanců, kde se ovšem uplatnilo rozdělení do tzv. rodinných tříd,

kteří zvyhodňovali ženaté/vdané a vícedětné zaměstnance. Od poloviny dvacátých let však bylo již od alimentárního systému ve struktuře platů a mezd i snahy o prosazení sociální mzdy zcela upouštěno (tamtéž: 477). Nadále se sociální politika zaměřovala především na podporu osob a rodin sociálně potřebných. Na konci třicátých let pak stále častěji vyvstávala otázka řešení „populačního problému“, který, podobně jako dnes, spočíval v nízké porodnosti (Linhart, 1937; Slaminka, 1946). K jeho reálnému řešení se však meziválečná sociální politika nedostala.

Průsečíky mezi sociologií rodiny a sociální politikou

Zdá se, že poznatky z empirické sociologie rodiny a případná doporučení pro sociální politiku přesahovala její možnosti a finanční prostředky v dané době. Sociální politika se sice zaměřovala na stejnou skupinu osob, jakou zkoumal ve svém výzkumu Machotka, nicméně její úsilí bylo spíše ve smyslu sanace nejhorších problémů. Propojení vědeckého bádání a jeho výsledků s nástroji sociální politiky bylo bohužel minimální. Patrně i proto, že sociologové, pokud na něco upozorňovali, tak to bylo komplexnější a univerzálnější řešení problému, kde realizace byla poměrně obtížná a vyžadovala vyšší náklady a centralizaci systému. Navíc by byla dlouhodobá a její dopady by nebyly na rozdíl od jednorázově poskytované pomoci snadno zjištělné a ověřitelné.¹⁰

Přesto lze určitě průsečíky mezi akademickou sociologií a sociální politikou daného období nalézt. Sami sociologové rozhodně nebyli od sociálních otázek a jejich řešení odtrženi. Machotka si na počátku třicátých let 20. století stěžoval, že: „Všechn teoretický zájem o rodinu až do dnešní doby zůstal ku podivu úzce spjat s otázkou sociální, jako s ní byl spjat [sic!] v dobách Le Playových a Engelsových. Sociální péče, zvláště americká a v poslední době také německá, zajímá se o rodinu jako o prostředek k udržení a znovunabytí sociálního zdraví“ (Machotka, 1932: 11). Sám na jednu stranu propagoval a usiloval především o čistě vědecký teoretický i empirický výzkum rodiny, který by byl oddělený od sociální politiky, na druhou stranu mu nezbylo, než s instituty sociální politiky spolupracovat, jak výběrem studovaných témat, tak fakticky. Jeho rozsáhlý empirický výzkum sociálně potřebných rodin v Praze by bez zapojení sociálního úřadu hl. města Prahy a sociálních pracovníků nebylo možné realizovat. Vysoké náklady na jeho uskutečnění byly odůvodnitelné právě jeho přínosem pro sociální práci na území Velké Prahy. Finanční nákladnost výzkumu a podrobné zpracování získaných dat byly zjevně vyšší než význam očekávaných výsledků, který mu byl ministerstvem sociální péče a sociálním úřadem hl. města Prahy přikládán. Proto byly až v létě roku 1934 souhrnou okolností nalezeny prostředky pro to, aby byly zpracovány i další proměnné z dotazníků. Samotné technické statistické

zpracování teoretické části dotazníků lze přitom považovat za realizaci sociální politiky zaměstnanosti, neboť je po dobu pěti měsíců vykonávalo 19 nezaměstnaných příslušníků inteligence z pracovních kolon zřízených Ústředním sociálním úřadem hl. města Prahy (Machotka, 1936: 16).

Machotkova doporučení pro poskytnutí lepšího bydlení sociálně slabým na území hlavního města Prahy sice nebyla aktuálně realizována, nicméně není vyloučeno, že samo vznesení takových požadavků mohlo přispět k vnímání významnosti bytové státní politiky v pozdějších obdobích.¹¹ Podobným způsobem lze vnímat i Mertlovo (1934) kritické pojednání o nedostatečnosti péče o nezaměstnané, které apelovalo na nezbytnost zavedení jednotné, centrálně státem řízené podpory nezaměstnaných. Přestože nebylo v blízké době realizováno, je možné, že jasná formulace takového požadavku mohla přispět k jeho pozdějšímu zavedení. O těchto otázkách se rovněž diskutovalo na půdě Sociálního ústavu Československé republiky, který byl faktickým předchůdcem dnešního Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (Rákosník, 2007).

Závěr

Vnášení nových témat nepochybně přispívá k rozšiřování obzoru, a ač nemusí být jeho výsledky prokazatelné, jisté ovlivnění mezi sociologickými zjištěními a případně artikulovanými doporučeními a jejich pozdější realizací nelze vyvrátit. I dnes, kdy je skutečný aplikovaný sociologický výzkum činný na objednávku ministerstev či Technologické agentury realitou, nemusí být některé souvislosti a dopady na praxi snadno dokazatelné, jiné se z různých důvodů realizují s časovým odstupem. Přestože zakladatelé sociologie věřili, že tento obor pomůže identifikovat a následně i vyřešit rozličné společenské problémy a celkově učinit společnost šťastnější (Nešpor, 2014b), je dnes již zřejmé, že toto se nemůže podařit žádnému vědnímu oboru. Přihlédnutí sociální či rodinné politiky k výsledkům sociologických výzkumů k tomu však může alespoň částečně napomoci.

- 1 Studie vznikla v rámci projektu „Dějiny a současnost české sociologie“ podpořeného Grantovou agenturou České republiky (č. P404/10/0032).
- 2 Machotka Grovesovi vyčítal, podobně jako mnohým dalším autorům věnujícím se sociologickému bádání, nedostatečnou objektivitu, špatnou práci s pojmy, které nejsou jasně vymezené, a nedostatečnou metodologii (spočívající mimo jiné v malém množství studovaných případů) a v neposlední řadě i normativnost a nevhodnost řešení praktických otázek (Machotka, 1932: 67–72).
- 3 Stojí za připomenutí, že i jeden z největších současných českých sociologů - Ivo Možný - věnoval svoji pozornost právě studiu rodiny (Možný, 1983, 1990, 2006).
- 4 Prostor věnoval následujícím autorům: Durkheimovi, Cooleymu, Bosanquetovi, Lapiemu, Müller-Lyevovi, Ellwoodovi, Vierkantovi, Lorskovi, Westermarckovi, Salomonovi, Baumovi, Krolzigovi, Dupratovi, Grovesovi a Ogburnovi.
- 5 Kvůli postupu při vytváření databáze potřebných rodin nebyly do výzkumu zařazeny rodiny bezdětné a také rodiny, v nichž žádné dítě nenavštěvovalo školu, školku nebo jesle. Dle autora šetření však ta-

kových rodin nebylo mezi sociálně potřebnými mnoho, šetření tedy údajně zahrnuvalo velkou část nejchudší pražské vrstvy (Machotka, 1936: 15).

- 6 Po válce patřil Machotka mezi hlavní ideology národně socialistické strany, zastával ovšem nemarxistickou formu socialismu, marxismu vyčítal právě „nenávislý charakter“ třídního boje. Patřil mezi oběti komunistického převratu v únoru 1948 (byl zbaven všech funkcí i možnosti vyučovat na filosofické fakultě UK), proto v březnu 1948 odešel do exilu do Spojených států (Nešpor, 2013: 222–227).
- 7 Podíl je počítán dle údajů z dat ze sčítání v roce 1930, kdy bylo na území ČR celkem 9 869 909 obyvatel ve věku 15–64 let, z toho bylo 4 745 572 mužů (Statistická ročenka 1934: 10).
- 8 Podílely se na něm odbory.
- 9 Není bez zajímavosti, že zpočátku hradil mléčnou akci peněžitým darem (2 000 000 Kč) prezident republiky T. G. Masaryk.
- 10 Zjišťovat konečné důsledky poskytnutí lepšího bydlení či vzdělávání a jeho dopadů na proměnu určitých hodnot (sociálně potřebných) je poměrně obtížné.
- 11 Machotka v roce 1948 emigroval do Spojených států (Nešpor, 2014a: 223). Bytová politika se po druhé světové válce stala významnou součástí sociální politiky (Rákosník, 2010: 435–466).

Literatura:

- Brügel, J. W. Pět let sociální politiky. *Sociální revue*, 1935, 16, s. 179–208.
- Cooley, Ch. H. *Social Organization: a Study of the Larger Mind*. New York: Charles Scribner's Sons, 1909.
- Durkheim, É. La prohibition de l'inceste et ses Origines. *L'Année Sociologique*, 1898, 1, s. 1–70.
- Durkheim, É. La famille conjugale. *Revue Philosophique de la France et l'Étranger*, 1921 [1892], 90, s. 2–14.
- Engels, B. Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu. Praha: Svoboda, 1979 [1884].
- Groves, E. R. - Ogburn, W. F. *American Marriage and Family Relationships*. New York: Henry Holt & Co., 1928.
- Janovský, J. Rodinná politika a sociální péče v Československu. *Sociální revue*, 1928, 9, s. 458–481.
- Kuchařová, V. Rodinná politika v ČR - Proč a o čem? *Demografie*, 2006, 48, s. 229–240.
- Linhart, J. Zdravé rodiny, silný národ. *Sociální revue*, 1937, 18, s. 626–629.
- Machotka, O. *K sociologii rodiny. Příspěvek k metodám empirické sociologie*. Praha: Státní úřad statistický, 1932.
- Machotka, O. *Sociálně potřebné rodiny v hlavním městě Praze*. Praha: Státní úřad statistický, 1936.
- Mertl, J. Naše péče o nezaměstnané. *Sociální problémy*, 3, 1934, s. 1–21.
- Možný, I. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1983.
- Možný, I. *Moderní rodina: mýty a skutečnosti*. Brno: Blok, 1990.
- Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006.
- Nešpor, Z. R. *Slovník českých sociologů*. Praha: Academia, 2013.
- Nešpor, Z. R. *Dějiny české sociologie*. Praha: Academia, 2014a.
- Nešpor, Z. R. Sociologie štěstí, česká verze. *Teorie vědy*, 36, 2014b, 1 (v tisku).
- Rákosník, J. Sociální ústav 1920–1941. Mozkové centrum československé sociální politiky. In *Svět historie - historikův svět. Sborník profesoru Robertu Kvačkoví*. Liberec: Technická univerzita, 2007. Pp. 296–316.
- Rákosník, J. *Sovětzace sociálního státu. Lidové demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960*. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010.
- Slaminka, V. Zlepšení populačního vývoje českého národa. *Sociologická revue*, 1946, 12, s. 75–82.
- Statistická ročenka Republiky československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1934.
- Vašek, B. *Rodina dvacátého století: studie sociologická*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1924.

Autorka působí ve VÚPSV, v. v. i.

Vliv chudoby na vzdělávání

Jaroslav Müllner

*Tak jako přikázání „nezabiješ“ klade jasně meze, aby zajistilo hodnotu lidského života, musíme dnes říci „ne ekonomii vyřazování a nerovnosti“. Tato ekonomie zabíjí.
(Papež František, encyklika EVANGELII GAUDIUM.)*

Príspevek se zabývá problematikou chudoby ve vztahu ke vzdělávání. Zatímco v uplynulých staletích byly ve vyspělých zemích postupně vybudovány vzdělávací soustavy, které uspokojivě zajišťovaly dostupné a kvalitní vzdělání pro všechny vrstvy obyvatelstva, procházejí současné systémy určitou krizí. Na základě liberálních idejí byly vzdělávací soustavy v Evropě v posledních 20–30 letech reformovány, decentralizovány a silně odstátněny. Tyto procesy proběhly velmi intenzivně v tranzitních zemích a tedy i v ČR. Úspěšnost vzdělávání však poklesla a vzdělávací soustava v ČR se potýká s řadou problémů. Ty se významně projevují ve vzdělávání dětí ze sociálně znevýhodněných, tedy chudých rodin. Systém nepřináší chudým dětem vyšší a nové šance, ale naopak, spíše upevňuje špatné sociální postavení dětí podle statusu rodičů. Príspevek identifikuje strukturální rizika, které český vzdělávací systém obsahuje.

Vzdělání bývá považováno za klíčový prostředek k rozvoji společnosti, za nástroj, který slouží pokroku, odstranění bídy, nevědomosti, který umožňuje překonávat bariéry ve společnosti, přináší pokrok, sociální spravedlnost a rovné šance nastupujícím (a vzdělaným) generacím. Titul této stati se proto může čtenáři jevit jako zmatečný nebo obrácený. Několik staletí se o vzdělání přece hovoří ve zcela jiném duchu, jako o prostředku, který bídu odstraňuje a je základním předpokladem vytváření spravedlivé společnosti, ve které mají její příslušníci stejné šance být úspěšní a dosáhnout tak solidní životní úrovně a sociálního statusu.

Jako příklad za všechny může sloužit Jan Ámos Komenský. Ve svém spisu „Štěstí národa postavené za zrcadlo těm, kteří chtějí poznati, jsou-li šťastni a jak by se mohli šťastnými státi“ věnovaném Jiřímu Rákóczyemu, knížeti sedmihradskému, jako doporučení k reformám tehdy zaostalého území, které by Sedmihradsko pozvedly mezi rozvinuté země, doporučuje rozvoj vzdělání a uvádí mimo jiné: „Příčinou zanedbalosti všeobecného vzdělání je snad to, že nikdo dosud neukázal jeho nutnost tak průkazně, aby podnítl zájem o jeho pěstování.“ (Komenský, 1956).

Postupně se ve všech evropských státech prosadilo plošné všeobecné povinné vzdělání a byly vybudovány vzdělávací soustavy tuto službu zajišťující. Šlo o dlouhodobý proces, který probíhal v různých zemích odlišnými cestami, závisjícími na konkrétní historické situaci, kultuře, tradicích či náboženských souvislostech a který trval řádově staletí. Poněkud zjednodušeně lze říci, že v první polovině dvacátého století byly tyto procesy ve většině vyspělých zemí završeny a bylo dosaženo společného cíle, tj. byla až na drobné výjimky zajištěna dostupnost všech stupňů vzdělání včetně vysokoškolského pro prakticky všechny vrstvy společnosti a tím též relativně vysoká rovnost šancí nastupujících generací dosáhnout na respektované a lukrativní pozice na trhu práce a ve společnosti.

Svět se ovšem vyvíjel dále a systémy vzdělávání se opět staly terčem kritiky, která

zesílila v šedesátých letech 20. století. Od té doby se datuje nová vlna reformních snah ve vzdělávání, které se do realizační fáze dostaly zejména v následujícím, 21. století.

Transformace vzdělávacích soustav

Druhá polovina dvacátého století je označována za období nástupu globalizace, procesu, který bývá komentován a vysvětlován zejména z pozic ekonomických. Má však významné dopady i do ostatních oblastí života společnosti.

Primárními příčinami a projevy globalizace je uvolnění finančních trhů a toků financí, posilování nadnárodních korporací a jejich vlivu na dění ve světě. Následky však zasahují široké spektrum oblastí života společnosti včetně fungování státu: „Globalizace (včetně diseminace neoliberalismu) je změnou podmínek a způsobu státního řízení a intervencí při restrukturalizaci národních společenství a vzdělávání. Se všeobecnými změnami ve vzdělávání (mj. decentralizace a vstupování nebo posílení tržních mechanismů ve veřejném sektoru) v průběhu posledních dekád stát poústí (veřejné služby - pozn. autora) trhu. ... Tento nový způsob vlády (new mode of governance) je charakteristický deregulací, decentralizací, restrukturalizací, privatizací, zaváděním tržních prvků, zaváděním evaluačních mechanismů, iniciací autoevaluace, seberegulací a tzv. možností volby“ (Daun, 2010). Tyto parametry lze označit za klíčové při transformacích vzdělávacích soustav napříč Evropou. Jednotlivé země přistupovaly ke změnám s různou mírou obezřetnosti a realizovaly je s různou intenzitou, vycházejíce přitom zejména z domácích tradic a specifík vývoje vlastních vzdělávacích soustav.

Výsledky těchto reformních snah se pak v jednotlivých zemích dosti podstatně liší, ačkoliv jsou taženy společným jmenovatelem, ideologií neoliberalismu, jejíž postuláty v oblasti vzdělávání (a nejen tam) charakterizuje Stanislav Štech následovně: „vzdělání

je zboží, ... společnost je společnost individuů, ... méně státu, ... svobodná a odpovědná volba,“ (Štech, 2007, str. 329–330, kráceno), které ústí do utilitaristické koncepce vzdělávání.

S nebyvalou intenzitou proběhly systémové strukturální změny v tzv. tranzitních zemích, tedy v zemích střední a východní Evropy. Lze je charakterizovat následujícími postuláty:

- decentralizace a deregulace řízení
- (výkonové) financování vzdělávání
- strukturální reformy (destrukce socialistické školy)
- kurikulární (obsahové) reformy
- evaluace a hodnocení
- rozvoj vyššího, terciárního vzdělávání (Mitter, 2010).

Pomaleji, obezřetněji a nikoliv v tak krátkém čase a s takovou masivností proběhly a de facto probíhají dosud podobné změny ovšem i v ostatních evropských státech. Chápeme-li vzdělávání jako proces, který má svůj počátek - vstup, průběh aktivit - proces a závěr - výstup, můžeme základní trend reform charakterizovat jako decentralizaci vstupu a procesu, což zahrnuje mj. významné snížení role státu a státního dohledu nad těmito fázemi vzdělávání, a současně posílení dohledu, centralizaci, evaluaci na výstupu ze vzdělávání. To se projevuje například zaváděním tolik diskutovaných testů či státních maturit.

Zejména v tranzitních zemích rychlé a leckdy nedostatečně koordinované změny, realizované navíc s jistou dávkou „revolučního“ nadšení a tedy v extrémních polohách, vyvolaly během několika let výrazný pokles výkonnosti vzdělávacích systémů zejména v oblasti všeobecného vzdělání, později pak i v odborném. Nejde však o postkomunistické specifikum. Výsledky mezinárodního měření výsledků ve vzdělávání PISA (realizátorem je direktoriát vzdělávání OECD) v roce 2006 ukázaly zhoršení patnáctiletých žáků v oblasti čtení a přírodních věd v celé Evropě. Je však smutným faktem, že největší propad ve výsledcích mezinárodních výzkumů, jako je PISA či TIMSS (matematika, přírodní vědy), vykazují právě tranzitní země a mezi nimi „vyniká“ Česká republika, která

spadla z nejvyšších příček ve světě do šedého průměru až podprůměru.

Autonomie škol

Příčin tohoto vývoje je jistě celá řada, avšak vliv transformačních procesů je jistě jedním z nich. V posledních dvou desetiletích je již k dispozici dostatek statistických dat z evropských zdrojů, z nichž lze získat informace o intenzitě změn v období od přelomu století v jednotlivých zemích a porovnat tak rozsah změn v jednotlivých segmentech vzdělávání evropských zemí. Příkladem může být jeden z klíčových postulátů reformy, totiž zvyšování autonomie škol, které tak jsou posouvány do pozice samostatných subjektů po vzoru soukromých firem. Eurostat poskytuje dostatek indikátorů, které lze shrnout pod kategorií „autonomie školy“ a ohodnotit je číselnou mírou. Tak obdržíme porovnání míry pedagogické autonomie škol (v české terminologii ISCED 1,2 je základní škola) v jednotlivých evropských vzdělávacích systémech podle přiřazené míry na svislé ose grafu č. 1.

Je zřejmé, že česká vzdělávací soustava patří mezi ty nejvíce decentralizované spolu s anglosaskými soustavami, kde je ovšem vysoká autonomie škol historickou tradicí. Když porovnáme míru personální autonomie škol, tj. rozsah kompetencí školy, tedy ředitele, učí zaměstnancům - učitelům, zjistíme, že tato je v Česku spolu se Slovenskem vůbec nejvyšší v Evropě (graf č. 2).

Zcela odlišnou metodikou dochází k prakticky stejným výsledkům zpráva OECD „Edu-

cation at a Glance 2012“, která zkoumá procentuální rozložení rozhodovacích pravomocí ve vzdělávacím systému v rovinách škola-region-centrum. Graf č. 3 plně potvrzuje, že český vzdělávací systém je v rámci evropských poměrů extrémně decentralizovaný, což má řadu závažných důsledků pro jeho praktické fungování, jak je popsáno níže.

Na tomto příkladu je ukázáno, že autonomie škol jakožto jeden z klíčových faktorů obecně prosazovaných liberálních transformačních strategií dosáhl v českém vzdělávacím systému až extrémních poloh. Současné grafy ukazují, že situace se během let prakticky nemění. Nejde však pouze o tento parametr. Reformy přinesly další změny, které v komplexní podobě měly vést k vyšší flexibilitě vzdělávací soustavy, která by tak měla snáze reagovat na rychle se měnící požadavky na vzdělání a trhu práce.

Decentralizovaný systém a faktory související s chudobou

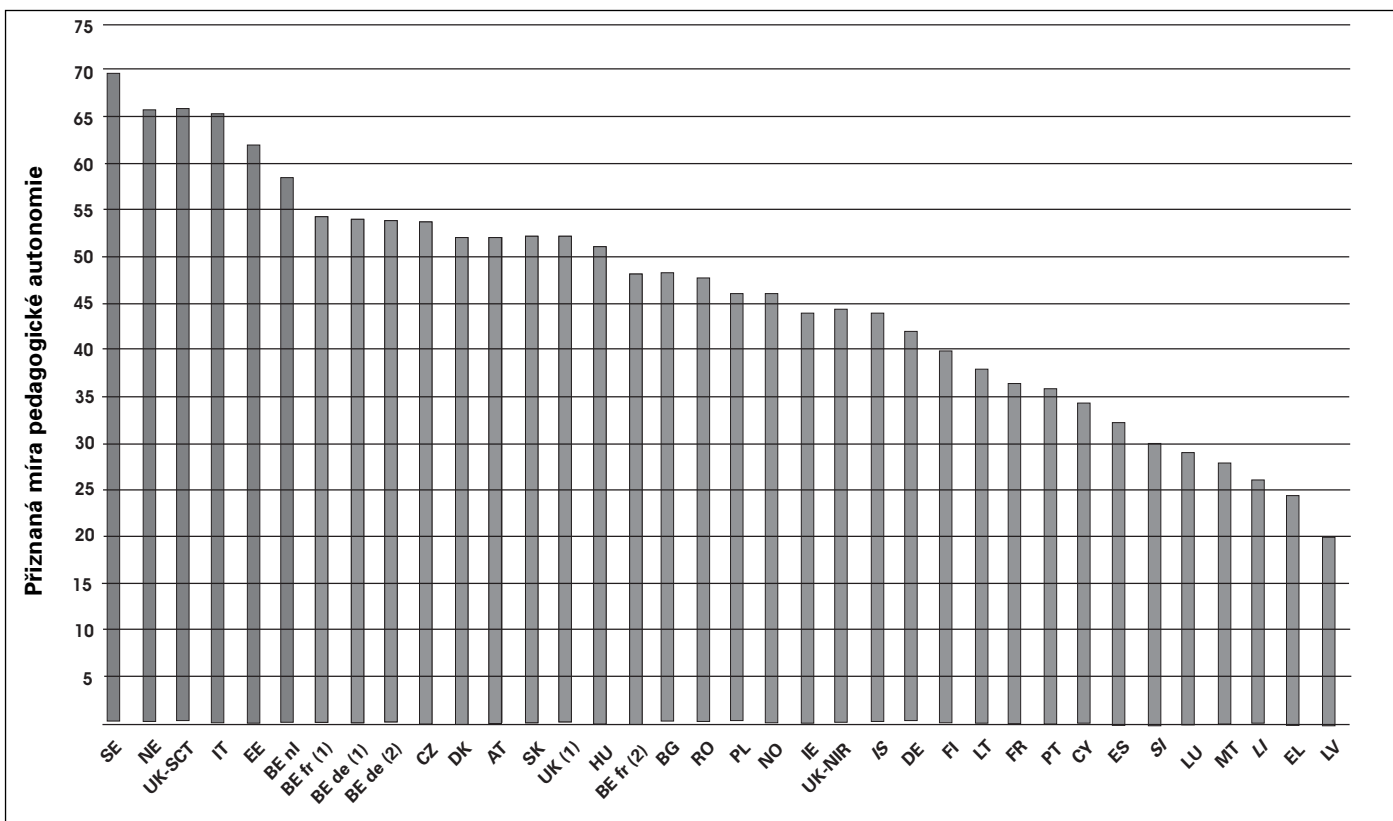
Parametry změn či parametry decentralizace nejsou tvořeny jen autonomií škol. Transformace přinesly ještě další změny, které lze také zahrnout do pojmu decentralizace systému a které mají významnou souvislost s kategorií chudoby obyvatel a tedy žáků a jejich rodin.

Financování vzdělávání

Patří sem zejména nový model financování, založený na výkonu instituce. Princip tzv.

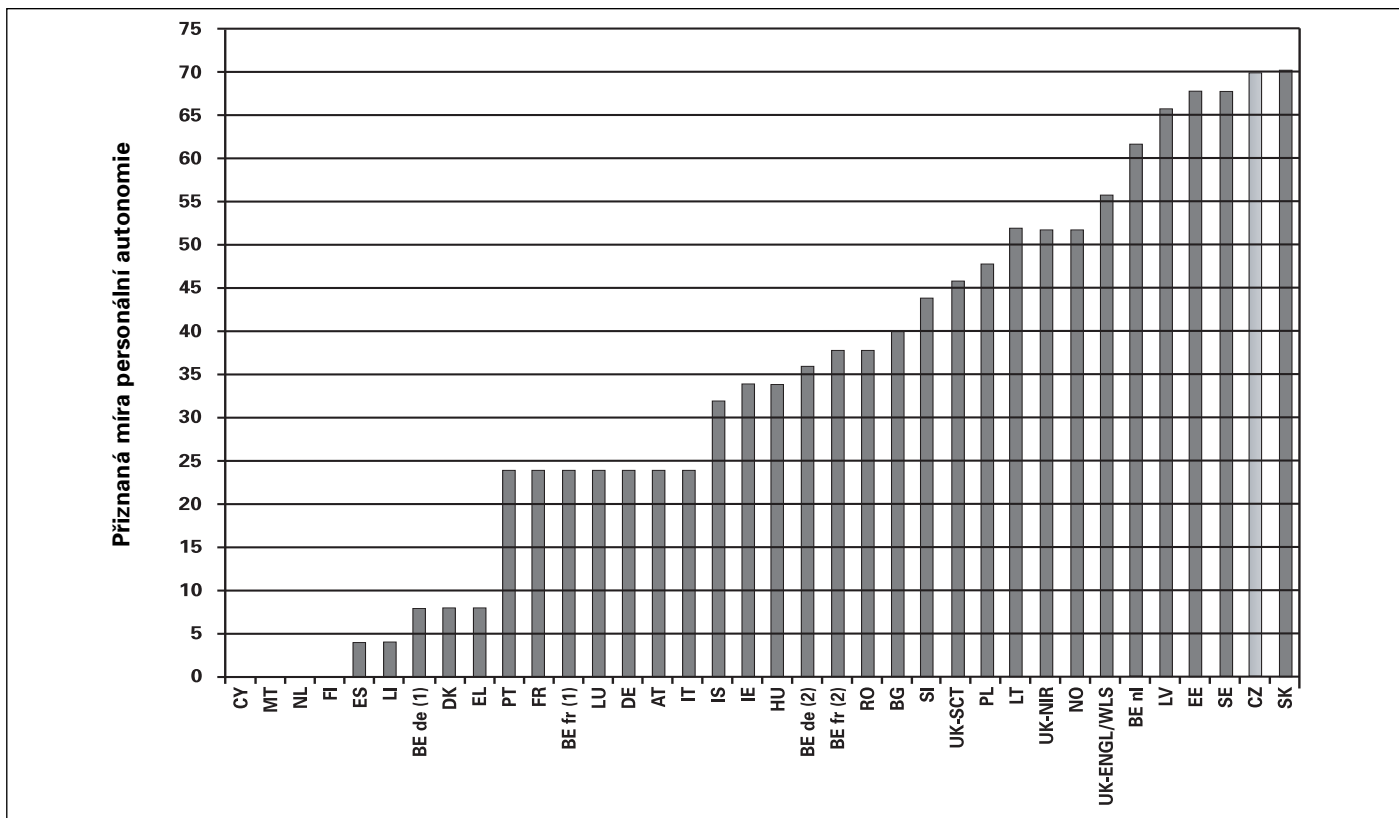
normativního financování per capita vedl k tomu, že „výkonem“ se dnes rozumí žák, student, stravovaný, ubytovaný atd. Instituce - školy jsou tak silně motivovány k tomu, aby získaly co nejvyšší počet žáků, studentů, což často vede ke snižování nároků na kvalitu absolventů. Tento model obecně nebere v úvahu rozdílnosti jednotlivých mikroregionů, sociální složení obyvatelstva a další specifika, přičemž vznikající disproporce řeší exekutiva prostřednictvím rozvojových programů, které využívá mimo jiné i pro financování specifických oblastí, což však v řadě případů nedostačuje. Celý systém vychází z primitivní pseudotřízní ideje, dle které se instituce ve snaze získat žáky bude chovat tak, aby jim poskytla co nejlepší vzdělání. Skutečnost je často jiná. Školy se s cílem získat co největší počet žáků chovají tak, že se snaží (čest těm, kteří tak nečiní) vytvořit jim „optimální“, což často znamená co nejpohodlnější podmínky, a rezignují na vysokou kvalitu a náročnost. Není pak nijak překvapující, že žáci ze sociokulturně problémového prostředí, kteří potřebují vzhledem ke svému nedostatečnému rodinnému zázemí nadstandardní individuální péči, se de facto na přání vlastních rodičů často soustřeďují do škol se speciálními vzdělávacími programy, protože tam mají v početně menších třídách lepší pedagogickou péči než v naplněných či přeplněných třídách běžných škol motivovaných finančně k naplnění kapacity. Jsou tam navíc mezi svými sociálními či etnickými vrstevníky, což jim vyhovuje. Že se tak mnohým z nich snižují šance na další stu-

Graf č. 1: Míra pedagogické autonomie ve vzdělávacích systémech EU (ISCED 1,2)

Zdroj zpracovaných dat: EURYDICE, 2008

Graf č. 2: Autonomie škol vůči pedagogickým pracovníkům (ISCED 1,2)

Pozn. U zemí CY, MT, NL, FI nejsou potřebná data k dispozici
Zdroj zpracovaných dat: EURYDICE, 2008

dium a obecně úspěšné uplatnění v životě, oni sami, ale ani jejich rodiče vesměs nedohlédnou. Chudoba je tak v daných regionech, skupinách a rodinách dále generačně upevňována a rozšiřována, neboť vzdělávací instituce se opravdu flexibilně, jak předpokládá neoliberalní ideologie, přizpůsobuje místním podmínkám.

Omezení dostupnosti některých služeb

Dalším významným faktorem je postupné převádění dříve plošně realizovaných vzdělávacích a se vzděláváním souvisejících aktivit do oblasti fakultativního nadstandardu, který je zatěžován stále rostoucími platbami ze strany rodičů. Centrální dotace jsou pro tyto činnosti silně redukovány a možnosti financování ze strany zřizovatelů (obcí, krajů) případně škol velmi omezené. Patří sem například lekce plavání, lyžařské kursy, školy v přírodě, nákup učebnic a učebních pomůcek, ale také školní stravování, doprava do školy nebo internátní ubytování. Pro sociálně slabé rodiny jsou dnes mnohé z těchto aktivit nedostupné a Česko tak ztrácí některé dříve zcela běžné kompetence mladé generace, jako byla prakticky stoprocentní dovednost plavat. V denním tisku se lze dočíst, že významná část dětí v Praze (!) nevyužívá školní stravování, neboť si to rodiče žáka nemohou finančně dovolit, takže městské části vytvářejí speciální dotační programy, aby bylo možno této skupině žáků zajistit elementární výživu. Nedostupnost těchto „nadstandardů“ pak pochopitelně vytváří u žáků i jejich rodin silnou sociální deprivaci, což

mimo jiné vede k tomu, že sílí tendence umístit dítě do takové školy, kde se žáci s těmito handicapami vyskytují ve větším počtu, a naopak, ekonomicky silnější rodiny usilují o umístění dítěte tam, kde převažují jejich sociální vrstevníci. Systém tak spontánně přechází do struktury, která kopíruje sociální diferenciaci společnosti a zesiluje a upevňuje sociální handicap chudých rodin.

Svoboda volby školy

Aby k procesu sociální homogenizace a „ghettoizaci“ vzdělávacího prostředí vůbec mohlo docházet, musí být splněna další klíčová podmínka, totiž svoboda volby školy ze strany žáka a jeho zákonných zástupců. Ta je v českém vzdělávacím systému zavedena v širokém rozsahu. Spádová veřejná škola je povinná přijmout žáka ze svého obvodu, avšak další volná kapacita je k dispozici zájemcům odkudkoliv. Není bez zajímavosti, že tato pro českou populaci zcela samozřejmá svoboda volby, která je zhusta považována za výdobytek sametové revoluce a za nápravu komunistického diktátu, není vůbec ve vzdělávacích systémech západních vyspělých demokracií běžnou věcí, samozřejmě pokud jde o veřejné školy. V Anglii, ve státech USA a dalších zemích platí přísná spádovost, tj. děti nastupují do těch škol, kam přísluší podle svého bydliště. Chtějí-li rodiče umístit své dítě jinam, nezbyvá jim často než hledat soukromou školu, což s sebou ovšem nese nemalé náklady, které si však nemůže většina rodin dovolit. Aniž bychom chtěli hodnotit výhody a nevýhody takového mo-

delu, je zřejmé, že do značné míry brání rozčlenění škol na základě sociálního postavení žáků a jejich rodin. Je ovšem pravda, že v některých zemích, například v Anglii, se pak tento faktor promítá do migrace obyvatelstva a dochází k soustředění sociálně blízkých skupin obyvatelstva do určitých městských čtvrtí a obytných zón. Vyspělé demokracie však hledají další cesty, jak zajistit na jedné straně srovnatelné podmínky pro vzdělávání a také vzdělávání dětí v sociálně i jinak rozmanitém prostředí. Příkladem může být afirmativní akce v New Yorku, kdy byly děti Afroameričanů rozvázeny rovnoměrně do škol na území NY tak, aby byly děti vzdělávány v prostředí sociálně a etnicky pestrém.

V českém systému je však preferována individuální svoboda volby, jak lze doložit na sdělení ministerstva školství: „Konstatujeme, že úroveň poskytovaného vzdělávání a nabytých vědomostí, dovedností a schopností se může lišit v jednotlivých školách. Zákonný zástupce žáka má proto právo zvolit pro žáka jakoukoliv základní školu, v níž je možné plnit povinnou školní docházku (§ 36 odst. 5 školského zákona)“ (MŠMT, 2008). Je zřejmé, že další aspekty jsou považovány za podružné, ačkoliv mají zásadní důsledky pro vývoj vzdělávací soustavy.

Volnočasové aktivity, dopravní dostupnost

Dalším významným faktorem, který v souvislosti se změnami vzdělávací soustavy snižuje šance dětí z chudých rodin, je rostoucí finanční náročnost vzdělávacích volnočasových aktivit, ať jde o aktivity kulturní a umě-

lecké (ZUŠ), technické (DDM) nebo sportovní. Ekonomické bariéry brání (jakkoliv některé cílené programy se tyto limity snaží omezovat) rozvoji mnohých mladých talentů, což v konečném důsledku znamená, že země nedokáže v plné míře využít lidský potenciál, který má k dispozici.

Pro sociálně slabé vrstvy obyvatelstva se stávají problémem i další faktory, jako je dopravní obslužnost regionů a vysoké náklady na dopravu do školy a případné ubytování v místě školy. Tím je omezen výběr vhodných oborů středního vzdělávání a budoucí pracovní kariéry.

Omezujícím faktorem může v některých regionech být i postupná privatizace zejména odborného vzdělávání. Lze zaznamenat signály, že některé na trhu práce perspektivní obory středního odborného vzdělávání, které jsou pro soukromý sektor lukrativní, například v oblasti služeb, nemusí být regionálně dopravně dostupné na veřejných školách bez školného, což omezuje šance dětí z chudých rodin takové vzdělání získat. Bohužel, souhrnné informace nejsou v této věci k dispozici.

Zde uvedené parametry transformace vzdělávání a některé jejich důsledky vedou k otázce, zda a jak se takto silně decentralizovaná vzdělávací soustava dokáže vyrovnat s cílem zajistit dostupnost vzdělávání a jeho srovnatelnou úroveň pro všechny děti ze všech sociálních vrstev, včetně žáků a studentů, kteří pocházejí ze sociálně a kulturně znevýhodněného prostředí, jejichž rodiny se potýkají s chudobou.

Problémové oblasti

Analytické studie a další dokumenty ministerstva školství se problémem chudoby

ve vztahu ke vzdělávacímu systému výslovně nezabývají, ale z dalších zdrojů lze relevantní informace získat.

V první řadě se opakovaně ukazuje, že úspěšnost českých žáků a posléze také jejich dosažený stupeň vzdělání úzce souvisí s jejich rodinným zázemím, s úrovní vzdělání jejich rodičů a obecně se sociálním, kulturním a ekonomickým statutem rodiny, ve které vyrůstají. „Rozdíly ve výsledcích jednotlivých studentů ... souvisejí se socioekonomickým zázemím studentů“ (Kleskeň, Podpiera, 2010), uvádí ve své studii například agentura McKinsey. Podobná sdělení však lze nalézt v řadě publikací, které komentují výsledky českých žáků v mezinárodních studiích, jako je PISA.

„Česká republika byla v roce 2012 jednou z pěti zemí OECD s nejsilnějším vlivem socioekonomického zázemí na vzdělávací výsledky žáků a ve srovnání s rokem 2003 tento vliv zesílil, což může vypovídat o určitém nárůstu nerovnosti v oblasti vzdělávacích příležitostí. Česká republika se navíc řadí k zemím, kde mají žáci s podobným zázemím tendence shromažďovat se ve stejných školách a kde vzdělávací systém funguje spíše selektivně“ (Palečková, 2013, s. 6). Na jiném místě je konstatováno, že „rozdíly mezi školami jsou nadprůměrné“ (tamtéž s. 30) v rámci zemí OECD.

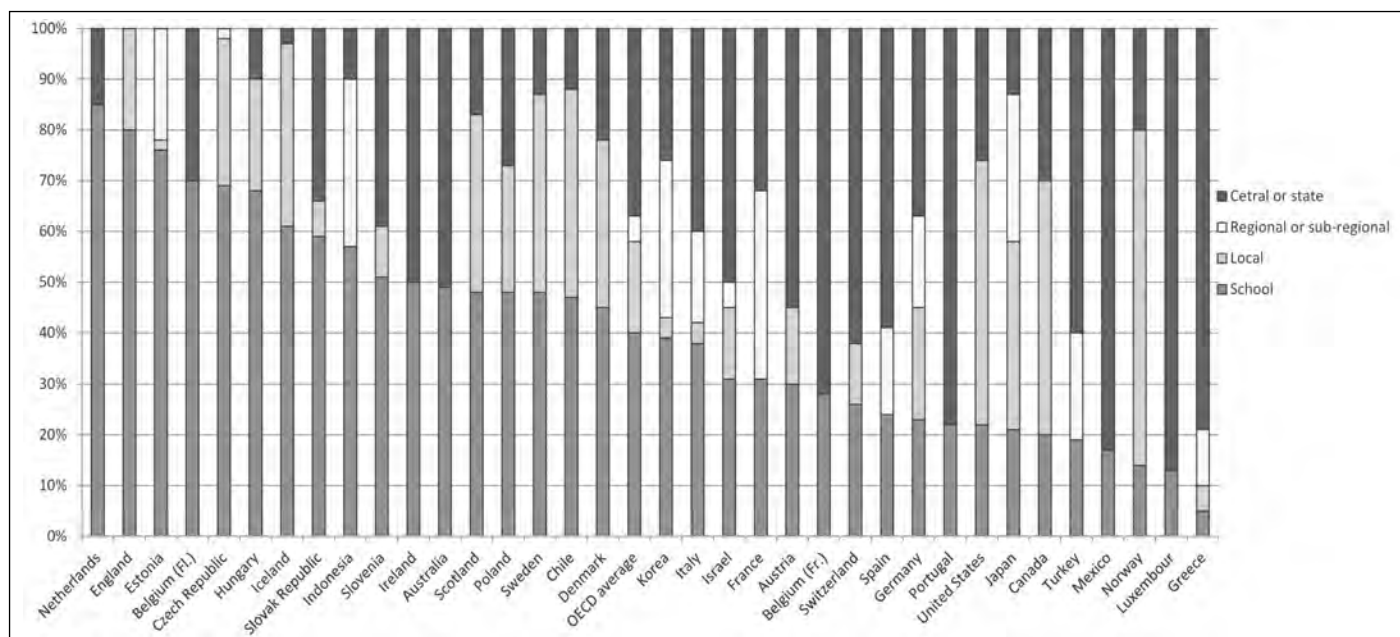
Z dalších zdrojů lze uvést konstatování České školní inspekce, která uvádí, že registruje „Problémy s realizací aktivit plánovaných ve školním vzdělávacím programu jako důsledek zhoršené ekonomické situace v regionu (např. sportovní a adaptační kurzy, zahraniční výjezdy)“ (Zatloukal 2013, s. 90) ve středním vzdělávání. Podobným signálem je zjištění, že

nejvyšší procentní podíl žáků středních škol opakujících ročník ve školním roce 2012/2013 je v Ústeckém kraji (4,2 %), dále v Libereckém (3,5 %), Karlovarském (3,4 %) a Moravskoslezském kraji (3,1 %) - (tamtéž s. 67), tedy v těch oblastech, kde jsou dlouhodobě zaznamenávány nejvyšší míry nezaměstnanosti a dalších jevů, vedoucích k sociálnímu vyloučení a chudobě.

Různí autoři tak nepřímo potvrzují, že český vzdělávací systém nedokáže zajistit, aby se žáci a studenti prostřednictvím vzdělávání dokázali vymanit ze svého sociálně problémového prostředí a postoupit do vyšší sociální vrstvy. Výše uvedené příklady svědčí spíše o tom, že systém se přizpůsobuje místním podmínkám a upevňuje (nízký) sociální status nastupující generace.

Termín chudoba je v textech z oblasti vzdělávání zřejmě pojmem nežádoucím, prakticky se s ním nesetkáme. Bývá ukrýván v širších pojmech, jako je sociální znevýhodnění, sociokulturní deprivace a podobně. Jedním z mála textů vážících se ke vzdělávání, který se k problému staví zcela otevřeně, je analýza problémů romských lokalit: „Chudoba a sociální vyloučení patří mezi aktuální problémy, které zasahují českou společnost“ (Gabal, 2006, s. 9), tvrzení ve své době jistě poněkud odvážné, leč zcela pravdivé. V této publikaci je chápáno „sociální vyloučení jako proces, v jehož rámci je jedinci, skupině jedinců či komunitě znesnadňován či zcela znemožňován přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti“ (str. 9, tamtéž). Že vzdělání je jedním z klíčových parametrů takového procesu, není myslím pochyb. Zmí-

Graf č. 3: Procentuální rozložení rozhodování na úrovni školní - místní (obec) - regionální (kraj) - celostátní (veřejné školy) - druhý stupeň ZŠ), 2011

Countries are ranked in descending order of the percentage of decisions taken at the school level.

Source: OECD, Table D 6. 1. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/edu/eag2012).

StatLink: <http://dx.doi.org/10.1787/888932663872>

Zdroj: OECD, 2012

něná publikace může sloužit jako konkrétní (a pravděpodobně první svého druhu) analýza ukazující, jak souvisí postupně se šířící a koncentrující se chudoba se vzděláváním a jaký má přímý vliv na fungování vzdělávacích institucí v daných regionech. Konkrétně je zde identifikováno 333 (!) obcí s potenciálními sociálně vyloučenými lokalitami. Přitom se (s ohledem na zaměření publikace) soustřeďuje zejména na romské lokality. Také zde je mimo jiné konstatováno, že „české základní školství inklinuje k reprodukci vzdělanostního a sociálního původu“, a dále „školy s vyšším počtem romských žáků zaznamenávají odliv majoritních žáků, čímž postupně dochází k etnické homogenizaci škol“ (str. 53 a dále, tamtéž).

Výsledky Gabalovy analýzy vedly k dalším studiím, jako je například Analýza Ministerstva školství z roku 2008. Ta (ale i některé další) bohužel zužuje problém pouze na řešení vzdělávání Romů, což na jedné straně zneumožňuje obecnější závěry pro všechny chudobné a sociálně segregované a na straně druhé vytváří spolu s dalšími texty zřejmě nechtěnou představu, že chudoba a s ní související vzdělávací problémy se vlastně týkají pouze romského etnika. Nicméně i tato práce potvrzuje spontánní „ghettoizaci“ škol, jak je proces koncentrace sociálně slabých žáků do jednotlivých škol někdy nepřesně nazýván: „... nelze vyloučit, že dojde k faktické segregaci žáka z důvodu, že rodiče romských žáků budou preferovat tu školu, na kterou již docházejí děti jejich sousedů a známých“ (MŠMT, 2008, str. 13) a dále: „Obecně se dá konstatovat, že jestliže procento romských žáků na škole přesáhne hranici 30–40 %, neromští rodiče obvykle svoje děti z těchto škol odhlásí a romští naopak přihlašují“ (tamtéž).

Pokusy o řešení problémů ve vzdělávání Romů a obecně sociálně znevýhodněných žáků jsou známé, jde vesměs o speciální programy cílené na jednotlivé problémové oblasti, jde například o poskytování stipendií, služeb asistentů ve školách atd. Koncentrace problémů do oblastí sociálně vyloučených lokalit (viz například Gabal, 2009) však jasně ukazuje, že tento přístup nemůže být systémovým řešením, že zde chybí širší sociální pohled na příčiny těchto potíží. Ani dílčí regionální postupy, jako je například změna školských spádových obvodů, jak navrhuje Gabal (Gabal, 2006), nemůže situaci napravit, vždyť svobodná volba školy takové opatření prakticky neutralizuje.

Shromážděná zjištění a konstatování, která obsahují výše citované a mnohé další studie, však jasně ukazují, že český vzdělávací systém se s fenoménem chudoby a sociálního vyloučení nedokáže za stávající situace vypořádat a že jeho vnitřní parametry nejenže nepodporují pozitivní vývoj ve vzdělávání v této oblasti, ale dokonce negativní trendy upevňují, neboť systém v sobě má zabudovány incentivy k přizpůsobení se škol okolním skutečnostem.

Závěr

Vzdělání je od dob renesance tradičně považováno za prostředek k povznesení obyva-

telstva na vyšší kulturní a sociální úroveň. Za tím účelem byly postupně budovány vzdělávací systémy ve vyspělých zemích, které postupně dokázaly tuto funkci uspokojivě plnit včetně zajištění rovného přístupu ke vzdělání všem vrstvám společnosti. Následkem transformačních aktivit na přelomu století došlo k podstatným změnám klíčových parametrů vzdělávacích soustav s cílem je decentralizovat a deregulovat a zavádět tržní prvky do jejich fungování až k případné privatizaci. Tyto procesy proběhly s velkou intenzitou zejména v tzv. tranzitních zemích a tedy také v České republice. Ta se rozsa- hem a důsledností jejich zavádění dostala na přední místo ve světě.

Český vzdělávací systém je tak nebývale decentralizován. Autonomie škol je velmi vysoká, v oblasti personální nejvyšší v Evropě. Je zaveden systém výkonového financování, takže škola je existenčně závislá na počtu žáků. Je v maximální možné míře aplikována svoboda volby školy, což v souvislosti s dalšími procesy, jako je privatizace některých segmentů vzdělávání, se snižováním objemu bezplatně poskytovaných služeb a dalšími sociálními faktory, jako je koncentrace chudých rodin do sociálně vyloučených lokalit nebo spontánní koncentrace žáků z chudých rodin v jednotlivých školách a naopak odliv žáků ze středních vrstev z takových škol, vede k velkým rozdílům ve výsledcích žáků a tedy k různé kvalitě vzdělávání v jednotlivých školách. Synergie těchto trendů je obzvlášť nepříznivá pro děti žijící v prostředí sociálního znevýhodnění, tedy v chudobě. Systém totiž de facto petrifikuje sociální postavení žáků dle statusu jejich rodičů. Jeho vysoká flexibilita nevede k pozitivním reakcím a pozdvižení těchto chudých dětí k vyšším sociálním pozicím, jak přepokládá neoliberalní ideologie, ale vyvíjí se opačným směrem. Přizpůsobuje proces vzdělávání sociokulturně deprivovaným žákům a jejich rodičům. Tak dochází k postupné stratifikaci vzdělávacího systému na půdorysu sociální struktury obyvatelstva se všemi negativními důsledky. Tento proces je navíc umocňován existencí silného segmentu soukromého školství, které se těší ve světě unikátní finanční podpoře státu, asymetrickými strukturami typu víceletých gymnázií, zanedbatelnými kompetencemi státu v oblasti regulace vzdělávacího systému a dalšími dílčími faktory.

Během posledních let se ukázalo, že adresné, „bodové“ programy zaměřené na řešení jednotlivých problémů nepřináší očekávaný efekt, naopak, přes vynaložení nemalých prostředků se situace i ve vazbě na probíhající ekonomickou krizi spíše zhoršuje. Chudoba se stále více jeví tím faktorem, který se bez ohledu na mnohé pozitivní aktivity a snahu exekutivy věc řešit stává jedním z určujících hybatelů a iniciátorů změn v práci škol a tedy celého vzdělávacího systému, faktorem, který sráží výkonnost vzdělávací soustavy a tedy i vzdělanost a šance nastupujících generací směřem dolů.

Zastavení tohoto trendu si zřejmě vyžaduje přistoupit k systémovým změnám, které

nejdou jednoduché a bezesporné, některé mohou vyvolat silnou negativní společenskou odezvu. Školství je totiž politikum, a to prvního řádu. Je proto třeba hledat řešení, která budou politicky průchodná. A to nebude vůbec jednoduché.

Literatura:

- EURYDICE. *Autonomie a odpovědnost učitelů v Evropě*. Brussels - Praha: ÚIV, 2008. ISBN 978-92-79-09583-2
- EURYDICE. *Autonomie škol v Evropě - politická a realizační opatření*. Brussels - Praha: ÚIV, 2008. ISBN 978-92-79-08822-3
- GABAL, I., *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*, GAC, Praha, 2006, dostupné na www.mpsv.cz
- GABAL, I., *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit*, GAC, Praha, 2009, dostupné na www.mpsv.cz
- GREGER, D., NAJVAR, P., (ed.), DAUN, H., MITTER, W., *Educational Change in the Global Context*. Orbis scholae, volume 4, number 2, Praha, Charles University in Prague / Faculty of Education, Masaryk University / Faculty of Education, 2010. ISSN 1802-4637
- KLESKEŇ, B., PODPIERA, R. *Klesající výsledky českého základního a středního školství: fakta a řešení*. Praha: McKinsey & Company, 2010
- KOMENSKÝ, J. A., *Gentium salutis reparator - Posel míru a blaha národů*. Praha: SPN, 1956.
- MŠMT ČR. *Analýza možností desegregace romských žáků, včetně prevence segregace romských žáků*, Praha, 2008, dostupné na www.msmt.cz
- OECD. *Education at a Glance 2012: OECD Indicators*. Paris: OECD publishing, 2012. ISBN 978-92-64-17715-4
- ŠTECH, S., *Profesionalita učitele v neoliberalní době - Esej o paradoxní situaci učitelství*. In: Pedagogika 4/2007, str. 326-337, roč. LVII. Praha: PedF UK, 2007, ISSN 0031-3815
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění posledních předpisů.
- PALEČKOVÁ, J. a kol.: *Hlavní zjištění PISA 2012*, Praha: ČŠI, 2013, ISBN 978-80-905632-0-9
- ZATLOUKAL, T. a kol.: *Výroční zpráva České školní inspekce za školní rok 2012/2013*, Praha: ČŠI, 2013.

Autor působí v Kanceláři Senátu PČR.

Projekt „Vzdělávání zaměstnanců se zdravotním postižením“, v jehož rámci podnikatelské subjekty mohou prostřednictvím speciální internetové stránky www.vzdelavani-ozp.cz podat žádost o úhradu nákladů na vzdělávání svých zaměstnanců z řad OZP či OZZ zaměřené na zvýšení jejich pracovních dovedností a kompetencí, realizuje Fond dalšího vzdělávání, příspěvková organizace MPSV. Cílem projektu, spolufinancovaného z ESF prostřednictvím OP Lidské zdroje a zaměstnanost, jež potrvá do srpna 2015, je zvýšit pracovní kompetence a dovednosti osob se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním a jejich konkurenceschopnost na trhu práce, a to tak, aby zaměstnavatelé mohli efektivně využít jejich pracovní potenciál. Jde tedy o podporu zaměstnanců z řad OZP či OZZ i jejich zaměstnavatelů.

Více informací o projektu naleznete na www.vzdelavani-ozp.cz

Úspěšnost programů zaměřených na integraci v obcích se sociálně vyloučenými lokalitami

Jan Vašat

Tento text si klade jako svůj hlavní cíl zodpovězení otázky, jak je možné definovat úspěšnost programů zabývajících se integrací v obcích, v nichž se nachází jedna nebo více sociálně vyloučených lokalit. Na lokální úrovni působí řada projektů a programů definujících sebe sama nálepkou „integrační“, přesto neustále z různých stran, zejména z mediálního prostoru, můžeme slyšet stesky nad tím, že se „integrace“ nedaří, ačkoliv je na ni vynakládáno nemalé množství finančních prostředků ze zdrojů státních, soukromých i evropských. Je ale v jednotlivých programech míněno integraci vždy totéž? A shoduje se kýžený cíl integračně pojmenovaného programu s teoretickým vymezením integrace? Není také tajemstvím, že některé lokální politiky se pokoušejí o implementaci opatření vytvářených na státní úrovni, jiné se od této méně či více odklánějí a jiné se vůči státní politice přímo vymezují jakožto její protiklad.

Integrace a její dimenze

Integrace je oboustranným multidimenzi-onálním procesem (Rákoczyová, Pořízková, 2009), kde na jedné straně vystupuje společnost majoritní disponující určitou mocí nebo přístupem ke zdrojům a na druhé straně společnost minoritní,¹ která na přístupu k mocí a zdrojům participuje pouze částečně nebo vůbec. V případě zde prezentovaného tématu tvoří minoritu obyvatelé území, která jsou označována jako sociálně vyloučené lokality² a která jsou ve vztahu k ostatním částem obcí, na jejichž území se nacházejí, dez-integrovaná.

Během procesu integrace v obcích s vyloučenými lokalitami na jedné straně minorita přijímá majoritní pravidla výměnou za skutečnost, že je zahrnována do majoritního solidárního systému (Alexander, 2006a). Integrace může probíhat na úrovni strukturální, kulturní, interaktivní a identifikací (Rákoczyová, Pořízková, 2009). Ačkoliv předložená klasifikace se týká přistěhovaleckých skupin a obyvatel sociálně vyloučených lokalit není možné za přistěhovatele považovat, přesto je možné toto členění užít i zde. Obdobně také Barša (1999) uvažuje o kategorii Romů.

Strukturální integrace představuje participaci na činnostech a fungování institucí, které jsou klíčové z hlediska majority (Rákoczyová, Pořízková, 2009). Obecně je možné jako problematické oblasti z hlediska strukturální integrace vymezit oblast zaměstnání, vzdělání a bydlení, které rovněž ve své analýze zmiňuje Gabal (2009). Samotné vylučování osob a skupin z primárního pracovního trhu může způsobovat jejich vyčleňování také v oblastech ostatních (Sirovátko, 2002). Pozice člověka na pracovním trhu, resp. jeho dlouhodobé setrvávání mimo trh práce jako takový, jsou jedním z hlavních atributů definujících pozici člověka v rámci sociální struktury (Katrňák, Fučík, 2010). S tím úzce souvisí oblast vzdělání a vzdělávání, neboť pokud děti ze sociálně znevýhodněného prostředí nezískají adekvátní vzdělání, které by zlepšilo jejich startovní pozici na pracovním trhu, zvyšuje se riziko reprodukce sociálního vyloučení na další generaci. Bydlení je oblastí často nejviditelnější, na první pohled nejnápadnější (Keller, 2011). Kde člověk bydlí, může vyvolávat u okolí různé asociace a jen bydliště na konkrétní „známé“ adrese

může být zdrojem předsudků a odsuzování ze strany majority. Pro jedince nebo rodinu žijící ve standardním bytě obvykle nebývá problém si toto bydlení udržet. Pokud však nastane nějaká nečekaná událost, která způsobí přechod ze standardní do substandardní formy bydlení, návrat zpět bývá velkým problémem, někdy až nepřekonatelným (Lux, Kostealecký, 2011).

Kulturní dimenze zahrnuje procesy akulturace (Rákoczyová, Pořízková, 2009). Příslušníci minority rozumí hodnotám a normám majority a jednají takovým způsobem, kdy je jejich jednání okolím předvídatelné. Pokud k tomu nejsou adekvátně nastavené podmínky, vytváří se ve sociálně znevýhodněném prostředí specifická kultura, kterou Lewis (1968) nazval kulturou chudoby a jejíž projevy reagující na podmínky a dostupné zdroje lidí v daném čase a prostoru, jsou majoritou vykládány jako „nepřízpusobivost“ neboli neochota přijmout majoritní normy a hodnoty za své.

Interaktivní dimenze spočívá v míře kontaktů s majoritní populací. Pierson (2010) poukazuje na fakt, že právě řídké nebo neexistující sociální sítě jsou jednou z charakteristik lidí žijících v prostředí sociální exkluze. V českém prostředí lze uvažovat spíše než o úplné absenci sociálních sítí o neprovozanosti těchto sociálních sítí s majoritou. Obyvatelé sociálně vyloučených lokalit, kteří nejsou napojeni na majoritní sociální sítě, si vytvářejí své, alternativní, které mohou být někdy reliktem rodového uspořádání ve východoslovenských osadách, odkud oni či jejich předci přišli, jindy bývají utvářeny nově v kontextu dané lokality. Lze to ilustrovat na příkladu dětí ze sociálně vyloučeného prostředí. Velké riziko spočívá ve vyčleňování dětí z tohoto prostředí do alternativního vzdělávacího systému v podobě základních škol praktických (Mareš, 2006). Na tuto diskriminační praxi poukázal kromě jiných také Evropský soud pro lidská práva. Ačkoliv se rozsudek týkal jen konkrétních případů rodin, které se rozhodly Českou republiku žalovat, dá se předpokládat, že tyto diskriminační praktiky se týkají vyššího počtu dětí, než byly jen konkrétní případy, jimiž se soud zabýval (Svoboda, 2010). Rovněž Výzkum veřejného ochrání práv (Výzkum, 2012) poukazuje na nadměrné zastoupení romských žáků v základních školách praktických (býva-

lých zvláštních školách), kdy v 67 náhodně vybraných školách tohoto typu se počet romských žáků pohyboval mezi 32–35 %, přičemž počet Romů v populaci České republiky je odhadován na 1,4–2,8 %. Pokud se nevytvoří přirozené sociální kontakty mezi minoritou a majoritou v době povinné školní docházky a příslušníci obou skupin nedostanou příležitost pro získání zkušeností ve vzájemných interakcích, nevzniknou pak tyto sociální sítě ani v dalších fázích života (Morvayová, 2010).

Identifikační dimenze integrace je spojována se solidaritou, jež je přiznávána jedincům a skupinám, které jsou vnímány jako identitní s „my“, a naopak je odnímána těm, kteří jsou označováni jako „oni“, a tím pádem je předpokládáno, že mají být začleněni do jiného („jejich“) solidárního systému. Alexander (2006a) chápe solidaritu jako předpoklad inkluzivních procesů, kdy inkluze odkazuje k přeměně statusu solidarity ve smyslu jeho rozšíření na dříve vyloučené skupiny lidí.

Etnicita problematiky

V kontextu řešeného tématu je v českém prostředí často zmiňován jeho etnický rozměr. Ačkoliv to není náplní tohoto textu, není možné úvahy o etnicitě zcela pominout, neboť bývají dominantní v řadě odborných i politických textů současnosti. Romy je možné v souladu s typologií vytvořenou Jenkinsem (2008) chápat jako skupinu nebo jako kategorii. Do skupiny Romů patří ti, kteří se tak sami vnímají, sami se cítí být součástí ať již romského národa, romské etnické skupiny či jakékoli jiné entity stavící na sebeidentifikaci s romstvem.³ Oproti tomu kategorii Romů je vytvářena zvnějšku subjektivním posouzením ze strany okolí. Přináležet konkrétního jedince do kategorie může být tedy značně proměnlivá v závislosti na osobě posuzovatele i na kontextu, v němž se identifikace odehrává. Přes všechny možné námítky a s vědomím problematičnosti, bude-li dále v textu pracováno s termíny „Rom“, „romský“, bude jimi míněna kategorie Romů.⁴ Tam, kde to není nezbytně nutné, etnicita uvažována nebude a úvahy budou směřovat k obyvatelům sociálně vyloučené lokality, čili osobám obývajícím určitý prostor.

Alternativy integrace

Lokální programy, které jsou nazývány jako programy „integrační“, však mohou reálně sledovat buďto cíle skutečně integrační, nebo cíle některé z alternativ integrace, tedy asimilace, marginalizace nebo separace. Tyto směry zpravidla nebývají v programových dokumentech explicitně uváděny. Může nastat situace, kdy program nese pouze nálepku „integrační“, nicméně od počátku sleduje cíle některé ze zde zmíněných alternativ. Může rovněž nastat situace, kdy program v počátcích sleduje ryze integrační cíle, ale jeho směřování se mění pod vlivem rozličných faktorů v průběhu implementace.

Asimilace jakožto vzdání se své původní identity a přijetí identity majority je Alexanderem (2006b) považována za neetický směr vývoje. Sartori (2005) naopak argumentuje pro užití asimilačního přístupu do té míry, jež je nezbytná pro integraci. Odmítá však užití asimilačního přístupu v takové míře, která by vedla k homogenizaci. Kromě kritika multikulturalismu Sartoriho ale užití asimilačního přístupu v určitých specifických situacích obhajují i někteří zastánci multikulturalismu (Baršová, Barša, 2005). Smysl podle nich shodně má ve chvíli, kdy jsou jednou ze stran vzájemného integračního procesu popírány a odmítány základní principy občanské společnosti, neboť není možné očekávat ze strany občanské společnosti projevy tolerance k netolerantním postojům. Programy prezentované jako „integrační“ se mohou stávat asimilačními, pokud nepředpokládají realizaci změn na straně majority, ale pouze na straně minority, jinak řečeno „oni“ se mají přizpůsobit „nám“ (Jenkins, 2008).

Separace může být dobrovolná nebo nedobrovolná. Zejména majetnější lidé se mohou dobrovolně uchýlovat do prostorové separace. Sledované problematiky se však více dotýká fenomén jiný, tedy lidé na spodních příčkách společenského žebříčku, kteří jsou, ať již v prostoru nebo symbolicky, vytlačováni mimo majoritní proud. Prakticky se

to může projevovat zejména obýváním alternativních částí měst či staveb, v nichž se omezuje kontakt s majoritou (Sýkora, 2010), ale také vyloučováním těchto lidí z majoritního solidárního systému s odkazy na alternativní solidární systém v rámci jejich alternativní kultury či subkultury.⁵ Jakoubek (2004) poukazuje na problematičnost podpory programů snažících se o uchování etnických specifík některých skupin i za cenu jejich diskvalifikace z podílu na aktivitách občanské společnosti jako celku.

Marginalizace znamená postavení lidí na okraji společnosti (Mareš, 2002.). Jednici a skupiny v marginalizovaném postavení vůči majoritní společnosti s touto neudržitelnou přirozenou kontakty a vazby, zároveň si neuchovávají svá kulturní specifika (Šišková, 2001). „Integrační“ programy sledující marginalizační cíle mohou vést k potvrzování podřadné role minoritní skupiny ve společnosti, kdy tato je majoritě spíše než jako rovnocenný partner pro dialog představována jako cosi „exotického“.

Naplňování cílů integračních programů v obcích jako výsledek

Na naplňování cílů místních programů integrace můžeme nahlížet jako na proces nebo jako na výsledek. Zároveň můžeme sledovat jejich úspěšnost z hlediska naplňování artikulovaných cílů nebo z hlediska příspěvku k integraci jako takové. Programy, které jsou jejich tvůrci označovány jako integrační, nemusí nutně sledovat integraci tak, jak byla popsána výše.

Dále podrobněji popíši možné přístupy k naplňování cílů programu jakožto programu nebo výsledku a zároveň budu uvažovat o možném souladu nebo nesouladu manifestních cílů programu a žitých cílů aktérů programu. Za manifestní cíle programu budu označovat cíle, které jsou obsaženy v programových dokumentech a které zpravidla formulují tvůrci, případně donátoři pro

gramu. Jako žité cíle budu označovat cíle pracovníků implementujících předmětné programy. Žité cíle budu dále členit na deklarované, tedy takové, prostřednictvím nichž aktéři program komunikují vůči cílové skupině a vůči veřejnosti, a nedeklarované, tedy takové, které nejsou nikde explicitně uváděny, jsou však aktéry implementujícími programy žity a ovlivňují výslednou podobu implementace a dosažených výsledků.

Budeme-li úspěšnost chápat jako výsledek, budeme za úspěšné považovat programy označené nálepkou „integrační“⁶ sledující manifestní cíle programu a dosahující deklarovaných nebo aktéry prožívaných výsledků. Aktéry prožívané cíle se přitom mohou od manifestních cílů programu lišit. Tuto odchylku mohou aktéři programu řešit tím, že manifestně integrační cíle vymezí z hlediska některé z alternativ integrace⁷. Odchylka od manifestních cílů však může být aktéry programu žita, aniž by byla deklarována vymezením cílů programu. Pracovníci podílející se na implementaci konkrétního „integračního“ programu tak mohou využít manifestních cílů, které program obsahuje, ale v praxi usilovat o naplnění vlastních žitých cílů, které s manifestními cíli nemusí být v souladu. Toto mohou vůči cílovým skupinám a veřejnosti deklarovat nebo také nemusí a alternativní žité cíle zůstávají nepojmenovány.

Tabulka č. 1 uvádí možné typy cílů programu, jehož manifestní cíle byly vymezeny jako integrační. Ty jsou dále ovlivňovány a případně přetvářeny žitými deklarovanými nebo nedeklarovanými cíli aktérů programu. Uvedené konfigurace cílů programu implikují dvě základní pojetí úspěšnosti naplnění cílů.

Za prvé pojetí úspěšnosti, které vychází z naplnění manifestně integračních cílů. V tomto případě je za úspěšné možné považovat programy, jejichž realizace změni vztahy mezi obcí a vyloučenou lokalitou tak, že nabadou zřetelnější charakteristiky integrace. K tomuto naplnění manifestních integračních cílů může dojít buď v souladu se snadno identifikovatelnými, protože deklarovanými, nebo s obtížně identifikovatelnými, protože nedeklarovanými, analogickými žitými cíli aktérů programu. Každopádně zde zaznamenáváme shodu mezi cíli, které určil autor či donátor programu, a žitými cíli implementujících pracovníků, ať už deklarovanými, či nikoliv. Program tak ve svém záměru i během zavádění do praxe sleduje skutečně integrační cíle. Tento případ zachycuje horní část tabulky č. 1.

Za druhé pojetí úspěšnosti, které vychází z naplnění žitých cílů aktérů programu, které se liší od manifestních integračních cílů programu. V tomto případě, jak naznačuje spodní část tabulky č. 1, může být jako úspěšný chápán i manifestně „integrační“ program, jehož výsledky reálně přispívají k (další) asimilaci, separaci nebo marginalizaci vyloučené lokality. Žité alternativní cíle aktérů přitom mohou být snadno identifikovatelné, protože jsou deklarované vymezením manifestních cílů, nebo mohou být obtížně identifikovatelné, protože vy-

Tabulka č. 1: Vztah integračních manifestních cílů programu s žitými cíli aktérů programu a z něj vyvozovaná úspěšnost naplňování cílů jakožto výsledek

Žité cíle aktérů		Manifestní cíle programu - Integrační
integrační	nedeklarované	úspěšnost je dána naplněním současně manifestních i žitých, ale nedeklarovaných, integračních cílů
	deklarované vymezením manifestních cílů	úspěšnost je dána naplněním současně manifestních i žitých a deklarovaných, integračních cílů
alternativní	nedeklarované	úspěšnost je dána naplněním manifestních integračních, nebo naplněním žitých alternativních, ale nedeklarovaných cílů aktérů
	deklarované vymezením manifestních cílů	úspěšnost je dána naplněním manifestních integračních, nebo naplněním žitých alternativních a deklarovaných cílů aktérů

mezením manifestních cílů deklarované nejsou.

Vzniká otázka, zda lze naplnění manifestních integračních cílů v souladu s žitými integračními cíli aktérů považovat za stejný typ „úspěchu“, jako naplnění manifestních integračních cílů navzdory žitým cílům aktérů, které integrační nejsou. Jaký osud může mít dosažená prointegrační změna, pokud s ní část aktérů nebude loajální? Jaký bude osud programu do budoucna? Pokud by například skončila role donátora programu, který manifestní integrační cíle přinesl, je možné předpokládat, že by aktéři dále sledovali cíle, se kterými nejsou ztotožnění? Nebo by spíše došlo ke změně směřování programu a prointegrační změny dosažené v jednom období by následně byly popřeny sledováním alternativních cílů, které by byly shodné s žitými cíli aktérů? Každopádně vzniká v případě rozporu mezi cíli žitými alternativními a manifestními integračními riziko do budoucna v tom smyslu, že prointegrační dopady budou pouze krátkodobé demonstrativní vůči donátorovi a z dlouhodobého hlediska program integrační cíle sledovat přestane.

V kontextu integrace sociálně vyloučených poukazuje Vašečka (2002) na nejednotnost státního zaměření integračních politik, o čemž svědčí mimo jiné opakované novelizace Konceptce romské integrace (2005) během velmi krátkého období. Pro lokální politiku se tak nabízí spíše koncept substituce (Winkler, 2007) jako, v některých případech, jediný možný.

Kromě Konceptce romské integrace vznikla na centrální úrovni řada koncepcí vztažených k řešení problémů spojených se sociálně vyloučenými lokalitami. Mnoho z nich zůstalo jen na úrovni vládních koncepcí vytvořených „na papíře“ bez reálných dopadů do praxe. Jako příklad je možno uvést koncepci vytvořenou ministerstvem pro místní rozvoj (Návrh, 2008). Vedle řady jiných opatření obsahoval tento návrh i doporučení, aby ze státních zdrojů byly financovány pouze ty programy, jejichž cíle jsou v souladu s cíli vytvořenými na celostátní úrovni. Tím mělo tedy dojít k podpoře adaptace lokálních programů ve vztahu k centrální politice.

Úspěšnost naplňování cílů by měla být hodnocena ve vztahu k cílům, které definoval autor programu. Hodnocení může být prováděno nezávislými odborníky a být tak odděleno od realizace programu jako takového nebo může být opět věcí tvořivosti místní politické reprezentace a stává se tak součástí dalších návazných procesů.

Za úspěšný by pak bylo možné považovat takový program, kterému se daří dosahovat cílů, které si stanovil, přičemž to, zda program cílů dosahuje, je možné ověřit na základě programové teorie (Chen, 1990), která byla vytvořena buď ex-ante tvůrcem programu, nebo ex-post výzkumníkem. Je třeba brát ohled na vnější faktory, které mohou program podporovat, působit proti němu nebo působit na realitu nezávisle na programu a tím třeba i naplňovat programové cíle, aniž by programu samotného bylo k jejich dosažení zapotřebí.

Naplňování cílů integračních programů v obcích jako proces

Budeme-li úspěšnost chápat jako proces, bude nás zajímat, jak program přispívá k integraci, jež byla vymezena výše. Úspěšným z tohoto pohledu by pak mohl být i „integrační“ program, který měl na počátku stanoven spíše separační cíle, ale v průběhu implementace byl modifikován do té podoby, že dosahuje skutečné integrace. V tomto případě budeme tedy sledovat žité cíle aktérů, kteří program implementují a kteří mohou manifestní cíle potlačit do pozadí a upřednostňovat cíle žité.

Tabulka č. 2 ukazuje možné typy cílů programu z hlediska procesu. Úspěšnost programu je v tomto případě dána buď, za prvé, žitými integračními cíli aktérů programu, které jsou v souladu s integračními manifestními cíli programu, nebo, za druhé, žitými integračními cíli aktérů programu, které jsou ale v rozporu s alternativně vymezenými manifestními cíli. To znamená, že aktéři programu, kteří jej zavádějí do praxe a usilují o dosažení integrace v pravém slova smyslu, mají k dispozici buď program, který rovněž sleduje skutečně prointegrační cíle, a postupují v souladu s ním, nebo využijí programu, jehož autor definoval cíle pomocí některé z alternativ integrace (tzn. asimilačně, marginalizačně či separačně), ale tento redefinují svými žitými (deklarovanými či nedeklarovanými) cíli a aktivně usilují o realizaci prointegračních opatření, které autor či donátor programu vůbec nezamýšlel. Nelze předpokládat, že by manifestní cíle programu hovořily o separaci či asimilaci otevřeně, nicméně manifestní cíle programu mohou hovořit o „integraci“, ale ve skutečnosti sledovat cíle alternativní. Autor „integračního“ programu by tak mohl například za pomoci specifických služeb vytvořených pouze pro cílovou skupinu v uzavřeném, jí obývaném prostoru, a nepodporující její kontakty s majoritou, sledovat spíše separaci skupiny v daném prostoru. Aktéři programu však mohou při realizaci programu zdůrazňovat, ať deklarovaně či nikoliv, vytváření vzeb

mezi různými skupinami, především mezi majoritou a minoritou, a tím sledovat skutečně prointegrační změnu, kterou autor programu nezamýšlel.

Otázkou v tomto případě je, po jakou dobu může reálně fungovat projekt, který naplňováním žitých cílů aktérů na jedné straně přispívá k integraci v obci, na druhé straně je v rozporu s alternativně nastavenými cíli programu. Situace by se vyvinula do budoucna pravděpodobně buď tak, že by se, za prvé, aktérům programu podařilo přesvědčit donátora či zadavatele programu o vlastních žitých cílech programu jakožto relevantních a dle těchto redefinovat manifestní cíle programu z „integračních“ v jazyce některé z alternativ na skutečně integrační v jazyce integrace. Nebo by, za druhé, byli aktéři donuceni donátorem sledovat jeho cíle, čímž by prointegrační směřování opustili zcela buď tím, že by společně s donátorem sledovali cíle alternativní, nebo tím, že by program ukončili. Lze předpokládat i, za třetí, že pokud by donátor hodnotil program, který financuje, čistě byrokraticky, na základě aktéry dodané dokumentace bez potřeby sledování reálných procesů a jimi vyvolaných změn, mohou aktéři vytvářet „dvojí realitu“, kdy při poskytování služeb a realizování aktivit sledují žité prointegrační cíle, zatímco v dokumentaci poskytované donátorovi realitu popisují slovy, které „chce slyšet“. To znamená jazykem některé z alternativ integrace, v souladu s manifestními cíli programu. Samozřejmě, že toto třetí řešení není eticky zcela v pořádku, ale v situaci, kdy donátora zajímá pouze byrokratická stránka programu a aktéři získávají prostor pro realizaci žitých integračních cílů s tím, že by budou pouze alternativně interpretovat, se takové řešení nabízí.

Jak je možné si povšimnout při porovnání tabulek č. 1 a 2, opakují se v nich dvě pole, která uvádějí, že úspěšnost je dána naplněním současně manifestních i žitých cílů, přičemž v jednom případě se jedná o žité cíle deklarované, v druhém o nedeklarované. Abychom mohli uvažovat o úspěšném naplnění integračních cílů z hlediska procesu i výsledku, je třeba, aby měl program sku-

Tabulka č. 2: Vztah integračních žitých cílů aktérů s manifestními cíli programu a z něj vyvozovaná úspěšnost naplňování cílů jakožto proces

Žité cíle aktérů - Integrační	manifestní cíle programu	
	Integrační	Alternativní
nedeklarované	úspěšnost je dána naplněním současně manifestních i žitých, ale nedeklarovaných integračních cílů	úspěšnost je dána buď naplněním manifestních alternativních, nebo naplněním žitých integračních, ale nedeklarovaných cílů aktérů programu
deklarované vymezením manifestních cílů	úspěšnost je dána naplněním současně manifestních i žitých a deklarovaných integračních cílů	úspěšnost je dána buď naplněním manifestních alternativních, nebo naplněním žitých a deklarovaných cílů aktérů programu

tečně integrační cíle manifestní a aby totožné cíle byly sledovány i aktery programu jakožto jejich cíle žité.

Místní programy realizované obcí směřující vůči obyvatelům sociálně vyloučených lokalit jsou součástí politických strategií uplatňovaných v obci v daném čase.

Jaký bude charakter integračního programu v obci, závisí na přístupu lokální politické reprezentace a její preferované politické kultury. Rozdílný je jednak vztah institucionalismu a racionalismu při vytváření politických strategií na lokální úrovni a zároveň preference začlenění hodnotových soudů do samotného rozhodovacího procesu či jejich postavení mimo proces samotný (Winkler, 2002.) Zastánci racionalistického přístupu k tvorbě veřejných programů chápou rozhodovací fázi jako fázi samostatnou, oddělenou od ostatních částí politického procesu. Naopak instrumentalisté vnímají rozhodování jako součást implementace programu. Vlastní hodnotové soudy tvůrců programu mohou významně ovlivnit jeho podobu i praktickou podobu implementace. Proces rozhodování o užití daného programu tak může být významně ovlivňován například politickou příslušností lokálních držitelů moci a z toho vyplývajících stranickými preferencemi. Může ale také vycházet z nezávislého posouzení odborníků, z jehož doporučení mohou politici představitelé při rozhodování vycházet.

Úspěšnost procesu jako takového ovšem nezáleží pouze na tvůrcích programu, ale také na individuálních strategiích objektů, na něž je program zaměřen - tedy v prvé řadě samotných obyvatelů sociálně vyloučených lokalit, dále pak také na ostatních obyvatelích obce a samozřejmě na realizátorech programu, kteří mohou původně definované cíle v procesu značným způsobem modifikovat.

Významná je podpora participace jednotlivců i subjektů podílejících se na řešení problémů na lokální úrovni a zapojení co nejširšího spektra relevantních aktérů do řešení. Zejména v místech, kde působí vládní Agentura pro sociální začleňování, jsou vytvářena tzv. lokální partnerství, skládající se z představitelů státní správy, místní samosprávy, zástupců školských institucí či představitelů neziskového sektoru. Smyslem je právě řešení lokálních problémů jako jednotného komplexu se zohledněním širšího spektra souvislostí. Zda se lokální partnerství podaří ustanovit a jaký bude jeho praktický dopad při tvorbě lokálních programů, však opět závisí na přístupu místní politické reprezentace k hodnocení, tvorbě rozhodnutí a implementaci programů.

Winkler (2007), který hodnotí lokální partnerství v rámci politiky zaměstnanosti, zdvíhaje na jedné straně jeho schopnost pružně reagovat na specifika místních podmínek, která nemohou vládní politiky dostatečně reflektovat, na druhé straně upozorňuje i na slabiny pramenící ze zpravidla nekomplementárního postavení jednotlivých aktérů a možných odlišností zájmů, které mohou způsobovat konflikty a komplikovat už vlastní proces ustavování lokálního partnerství.

Shrnutí a návrh výzkumu

Za úspěšné naplňování cílů lze jednoznačně považovat situaci, kdy žité (ať již deklarované či nedeklarované) integrační cíle aktérů programu jsou v souladu s manifestními rovněž integračními cíli. Ostatně tato kombinace se objevuje v tabulkách č. 1 a 2, je jí tedy možno považovat za úspěšné naplňování cílů jak z hlediska procesu, tak z hlediska výsledku.

Ostatní představené kombinace směřující k úspěšnému naplnění cílů jen z hlediska výsledku nebo jen z hlediska procesu. Podstatné ovšem je, že ani tato úspěšnost není prokazatelná, neboť z hlediska úspěšnosti naplňování cílů jakožto výsledku existují pochybnosti o tom, zda integračního výsledku manifestně integračního programu může být dosaženo s aktery, jejichž žité cíle jsou alternativní. I v případě, že ano, je nepravděpodobné, že by tento integrační výsledek mohl mít dlouhodobé dopady - mohl, ale za předpokladu, že aktéři své žité alternativní cíle změní pod vlivem manifestně integračního programu rovněž v žité integrační. Ale to už se dostáváme do situace souladu žitých a manifestních cílů popsané o odstavce výše.

Analogicky pak z hlediska naplňování cílů jako procesu mohou mít žité integrační cíle aktérů existující v rozporu s manifestně alternativními cíli programu krátkodobé prointegrační dopady, ovšem jejich fungování z hlediska dlouhodobého je značně problematické.

V České republice existuje velké množství programů a projektů věnujících se „integraci“ obcí a jejich sociálně vyloučených lokalit. Ne všechny, jak již bylo zmíněno výše, ovšem sledují skutečně prointegrační cíle. Jiné takové cíle sledují v rámci nastavených procesů, nicméně kýžených výsledků v podobě skutečné integrace nedocházejí.

Ovšem i programy, které si kladou za cíl skutečnou integraci a jejichž aktéři jsou s takovým cílem ztotožnění, nemusí automaticky docházet ke kýženému cíli. Na úspěšnost programů působí z vnějšku řada faktorů, které tyto programy samy nemohou přímo ovlivnit, ale s nimiž by měli jejich autoři počítat. Jsou to především postoje cílových skupin k programům tohoto typu. Jelikož byla v úvodu integrace vymezena jako oboustranný proces, jsou jako cílové skupiny vnímány nejen obyvatelé vyloučených lokalit, ale rovněž obyvatelé jiných částí obcí, v nichž se vyloučené lokality nacházejí.

Vyloučení ze solidárních sítí majority a na ně reagující vytváření sítí alternativních poskytuje obyvatelům sociálně vyloučených lokalit možnost relativně bezpečného života v prostředí vyloučené lokality, ale zároveň působí jako bariéra integrace.

Jako příležitost či bariéra z hlediska úspěšnosti mohou sloužit také dřívější integračně zaměřené programy, se kterými měli obyvatelé obce nějakou zkušenost, která může buď podpořit či naopak odradit jej o participaci na dalším obdobně zacíleném programu.

Dále budou nastíněny možnosti výzkumu, který by ověřoval úspěšnost integračních programů z hlediska procesu a výsledku, v praxi. Pro tyto účely bude využit příklad jednoho konkrétního programu, jehož prointegrační potenciál by měl být dále takovým výzkumem ověřen.

Je třeba zdůraznit, že pro takový výzkum nejsou vhodné programy hovořící o integraci, nicméně vytvářející specifické diferencované služby či podmínky pouze pro obyvatelé vyloučených lokalit. Tím je myšlen například program, který by byl označován jako „integrační“ a jehož cílem by bylo vytvoření pracovních míst pro nezaměstnané obyvatelé přímo v samotné lokalitě. Nenavazuje-li na tuto samostatnou aktivitu jiná návazná, která by po získání pracovních návyků a jiných dovedností slibovala získání pracovního místa nebo jiného uplatnění mimo lokalitu, nemůže být o prointegračním potenciálu takto izolovaného opatření řeč. Může se jednat o program splňující charakteristiky některé z alternativ integrace, ale nikoliv o skutečně integrační program. Pokud nedojde ani k setkání dvou entit, o jejichž integraci má být usilováno, je tato vyloučena.

Příkladem programu s možným prointegračním potenciálem je Program „Deprivované mostecké zóny a občanské soužití“ (DEMOS, 2009), jehož cílem je „zlepšení kvality života a soužití občanů v rámci vybrané deprivované zóny města Mostu, která představuje složité komplex sociálních, společenských a technických problémů. Smyslem je realizovat taková opatření, která by vedla ke zklidnění sociálního napětí, zvýšení kvality života, a to nejen občanů žijících v problémových sídlištích, ale také majoritní části obyvatelstva“ (DEMOS, 2009; 36). Program je kromě jiných území ve městě zaměřen také na jednu z nejnámějších českých vyloučených lokalit - Chanov. Prointegrační potenciál lze u tohoto konkrétního programu spatřovat v tom, že se jeho cíl i jednotlivá konkrétní opatření nezaměřují pouze na samotné lokality, nazývané zde jako „deprivované zóny“, a jejich obyvatele, ale na město jako celek a na všechny jeho obyvatele. Z toho lze usuzovat, že program je manifestně deklaratorně integrační.

Jelikož byl program zpracováván ve formě žádosti o finanční podporu, bude možné v budoucnu sledovat i vliv ustupující role donátora. Tím je myšlena situace, kdy role donátora, který může působit jako kontrolní prvek, skončí, a pokračování či ukončení případných prointegračních aktivit zůstane pouze v režii města.

Výzkum bude třeba zaměřit na zjištění úspěšnosti jak z hlediska procesu, tak také z hlediska výsledku, neboť, jak již bylo v tomto textu zmíněno, pouze program, který je možné charakterizovat jako integrační z obou těchto perspektiv, může dosahovat úspěšnosti z hlediska integrace jako takové. V praxi bude tedy třeba prověřit jak manifestní cíle programu, tak také žité cíle aktérů programu - a to jak ty deklarované, tak nedeklarované. Deklarované cíle je možné identifikovat snadněji a jednoznačněji, neboť

je obsahují dokumenty vážící se k programu (od zadávací dokumentace přes zápisy a záznamy z jednání až po propagační materiály pro příjemce podpory v případě cílů manifestních) nebo jsou otevřeně artikulovány v případě cílů žitých. Pro zjištění nedeklarovaných cílů bude třeba provést rozhovory s jednotlivými účastníky programu - to znamená s politickými představiteli na úrovni obce, samotnými aktéry programu i cílovými skupinami (tedy obyvateli území označovaných jako sociálně vyloučené lokality i obyvateli jiných částí města, což jsou ony celky, k jejichž integraci má díky programu dojít). Jako doplňkovou metodu je možné využít pozorování, vhodné zejména pro porozumění jednotlivým procesům odehrávajícím se v rámci programu.

Zde nastíněnou výzkumnou strategií pak bude vhodné ověřit i na dalších programech, které bude možné označit za manifestně deklaratorně integrační a ověřit jejich integrační potenciál na dalších úrovních. Samozřejmě není možné předpokládat, že samotné splnění těchto podmínek vede jaksi automaticky k úspěšné integraci, neboť na program působí celá řada faktorů, které mohou konečný výsledek významným způsobem ovlivnit. Další, částečně odlišné, spektrum faktorů působí na samotné prostředí, na které se program snaží působit (tj. na město, jeho části, obyvatele apod.). To jsou již ale jiná témata, která nejsou předmětem tohoto textu, která nicméně na zde prezentované téma navazují.

- 1 Majorita a minorita nemusí být vymezena početní převahou. Často se vymezení majority sice překrývá i s její početní převahou, nicméně jsou známy příklady, kdy méně početná majorita díky přístupu k moci a zdrojům ovládala početnější minoritu a rozhodovala o jejich záležitostech. Např. evropská kolonizátoři v počátcích osídlování amerického kontinentu a původní indiánské obyvatelstvo.
- 2 Ačkoliv se jeví jako příznačnější užití méně politicky zavádějícího termínu „lokality sociálně vyloučených“, neboť sociálním vyloučením se vyznačují jedinci nebo jejich skupiny, nikoliv prostor (lokality) samotný. Za tuto poznámku děkuji prof. Liboru Musilovi.
- 3 Ponechávám stranou otázku, jakým způsobem by taková sebeidentifikace měla proběhnout.
- 4 Autor si je vědom jednak etického problému kategorizování lidí a jejich subjektivního zařazování do etnických kategorií. Nicméně jak programy, o kterých text pojednává (pokud jsou etnicky definovány), tak stereotypy případně realizované v podobě předsudků (Musil, 2004) na straně příslušníků majority si objekty své pozornosti vybírají právě na základě subjektivního posouzení a nikoliv na základě svobodné volby těchto lidí, kteří jsou vnímáni jako objekty realizovaných intervencí (ať již podpůrných nebo diskriminačních).
- 5 Ve veřejných diskusích je často vztahováno k Romům, kdy ochota majoritního obyvatelstva investovat do jakýchkoliv programů či opatření ve prospěch takto definované minority je přijímána s nevolí. Je zde patrná polarizace „my“ versus „oni“, patrná například v politických požadavcích, aby si „oni udělali pořádek mezi sebou“, které naprosto odporují občanskému principu (Novák, 2004).
- 6 Pojem integrační v uvozovkách zde používám pro označení programů, které se integračními označují, bez ohledu na to, zda naplňují obsah tohoto pojmu v pravém slova smyslu či nikoliv.
- 7 Alternativy integrace (separace, marginalizace, asimilace) byly popsány v předchozí části tohoto textu.

Literatura:

Alexander, J. C. *Ústřední solidarita, etnická okrajová skupina a sociální diferenciacie*. In: Marada, R. *Etnická různost a občanská jednota*. 1.vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006a. ISBN 80-7325-111-6. s. 16 - 48.

Alexander, J. C. *Promyšlení „způsobů začlenění“: asimilace, napojování a multikulturalismus jako varianty občanské participace*. In: Marada, R. *Etnická různost a občanská jednota*. 1.vyd. Brno, 2006b: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-7325-111-6. s. 49 - 70.

Barša, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 347 s. ISBN 80-85959-47-X.

Baršová, A. - Barša, P. *Přistěhovalectví a liberální stát*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2005. 308 s. ISBN 80-210-3875-6.

DEMOS, 2009. *Deprivovaná mostecké zóny a občanské soužití*. Statutární město Most, odbor strategie a dotací.

Gabal, I. *Dlouhodobý monitoring situace romských lokalit - české lokality*. Praha: GAC, 2009. 117 s.

Chen, H. T. *Theory-Driven Evaluation*. 1. vyd. London: Sage, 1990. 326 s. ISBN 0-8039-3532-3.

Jakoubek, M. *Romové - konec (ne)jednoho mýtu*. 1. vyd. Praha: Socioklub, 2004. 317 s. ISBN 80-86140-21-0.

Jenkins, R. *Social Identity*. 3. vyd. London: Routledge, 2008. 246 s. ISBN 978-0-415-44849-9.

Katrnák, T. - Fučík, P. *Návrat k sociálnímu původu*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. 213s. ISBN 978-80-7325-241-0.

Keller, J. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. 197s. ISBN 978-80-7419-059-9.

Koncepce romské integrace. Praha: Vláda ČR, 2005. 23 s.

Lewis, O. *La vida. A Puberto-Rican Family in the Culture of Poverty*. 2. vyd., London: Panther Books, 1968. 669s. ISBN 978-0394450469.

Lux, M; Kostelecký, T. *Bytová politika. Teorie a inovace pro praxi*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. 229s. ISBN 978-80-7419-068-1.

Mareš, P. *Marginalizace, sociální vyloučení*. In: Sirovátka, T. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Barrister & Principal, 2002. ISBN 80-210-2791-6. s. 9 - 23.

Mareš, P. *Social Exclusion and Social Inclusion: the Czech Perspective*. In: Sirovátka, T. *The Challenge of Social Inclusion: Minorities and Marginalised Groups in Czech Society*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2006. ISBN 80-87029-06-2. s. 11 - 38.

Morvayová, P. *Děti „All Exclusive“ - Prostředí sociálně vyloučené lokality a jeho vliv na školní (ne)úspěch*. In:

Svoboda, Z. - Morvayová, P. *Schola excludus*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2010. ISBN 978-80-7414-221-5. s. 9 - 48.

Musil, L. *„Ráda bych Vám pomohla, ale...“: dilemata práce s klienty v organizaci*. 1. vyd. Brno: Marek Zeman, 2004. 243 s. ISBN 80-903070-1-9.

Návrh koncepce přístupu státu k řešení problémů deprivovaných částí měst obývaných převážně občany romského etnika. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2008. 36 s.

Novák, K. *Romové, nacionalismus a rozvojové programy*. In: Jakoubek, M. - Hirt, T. *Romové: kulturologické etudy*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-83-X. s. 134 - 154.

Pierson, J. *Tackling social exclusion*. 2. vyd. London: Routledge, 2010. 225 s. ISBN 978-0-415-47834-2.

Rákoczyová, M. - Pořízková, H. *Sociální integrace přistěhovalců - teoretická východiska výzkumu*. In: Rákoczyová, M. - Trbola, R. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7419-023-0. s. 23 - 34.

Sartori, G. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. 1. vyd. Praha: Dokořan, 2005. 134 s. ISBN 80-7363-022-2.

Sirovátka, T. *Diferencovaná rizika nezaměstnanosti*. In: Sirovátka, T. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Barrister & Principal, 2002. ISBN 80-210-2791-6. s. 41 - 62.

Svoboda, Z. *Pedagogické etnobyřle aneb tanec mezi hady*. In: Svoboda, Z. - Morvayová, P. *Schola excludus*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2010. ISBN 978-80-7414-221-5. s. 49 - 89.

Sýkora, L. *Rezidenční segregace*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova a Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2010. 143 s. ISBN 978-80-86561-34-9.

Šišková, T. *Menšiny a migranti v České republice*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 188 s. ISBN 80-7178-648-9.

Vašečka, I. *Migrácia Romov z ČR a SR - príčiny a potreba intervencií*. In: Sirovátka, T. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Barrister & Principal, 2002. ISBN 80-210-2791-6. s. 245 - 262.

Výzkum veřejného ochránce práv k otázce etnického složení žáků bývalých zvláštních škol. Brno: Úřad veřejného ochránce práv, 2012, 16 s.

Winkler, J. *Implementace. Institucionální hledisko analýzy veřejných programů*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 160s. ISBN 80-210-2932-3.

Winkler, J. *Teorie rozhodování a dynamika sociální politiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 244 s. ISBN 978-80-210-4486-9.

Autor působí na UJEP.

Počet důchodů, na něž je nařazena exekuční srážka, dále narůstá

ČSSZ prováděla k 30. 6. 2014 exekuční srážky u 72 656 důchodů, přičemž počet důchodů s exekuční srážkou vzrostl jen za první půlrok 2014 o dalších 1600. Kromě toho nelze u desítek tisíc důchodů s evidovaným exekučním titulem srážku provést, protože nedosahují tzv. zabavitelné výše. Není ojedinělé, že je u jednoho důchodce evidováno i několik exekučních příkazů. Exekuční srážky jsou prováděny ze všech druhů důchodů, tj. starobních, invalidních, pozůstalostních i z příplatků k důchodu. O zahájení exekučních srážek, jejich výši a jednacím čísle exekučního titulu jsou důchodci vždy písemně informováni. V případě, že důchodce nedosahuje zabavitelné výše, exekuční srážku nelze provádět a dluh nebyl důchodcem uhrazen jiným způsobem, ČSSZ výkon rozhodnutí eviduje až do doby, kdy je možné zařídit srážku (zvýšení důchodu, změna počtu vyživovaných osob apod.). V případě, že důchodce požádá o osobní bankrot podle tzv. insolvenčního zákona, rozhoduje o způsobu oddlužení svým usnesením insolvenční soud. Jedním ze způsobů je plnění splátkového kalendáře, kdy ČSSZ sráží po dobu 5 let (nerozhodne-li insolvenční soud jinak) z dlužníkovy důchodu soudem stanovené částky a poukazuje je insolvenčnímu správci. Insolvenční soud však může ČSSZ také uložit, aby celý důchod dlužníka poukazovala na účet insolvenčního správce.

Počet důchodů se zařízenou exekuční srážkou (v letech 2008–2013 k 31. 12. a k 30. 6. 2014)

Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Celkem	40 718	46 121	51 184	60 874	67 614	70 997	72 656

Zdroj: ČSSZ

Regionálny profil chudoby na Slovensku v období 2005–2011

Tomáš Želinský

Chudobu možno aj v súčasnosti považovať za vážny sociálno-ekonomický problém týkajúci sa ako rozvojových, tak aj rozvinutých krajín. Z pohľadu štandardne používaných relatívnych ukazovateľov patrí Slovensko medzi krajiny Európskej únie s nízkou mierou chudoby. Avšak pohľad dovnútra na štruktúru chudoby a príjmov nasvedčuje o nie príliš priaznivej situácii. Hoci je Slovensko malou krajinou, sú preň typické relatívne veľké regionálne rozdiely, ktoré sa prejavujú aj v úrovni chudoby z pohľadu jej rôznych foriem. Cieľom príspevku je analyzovať chudobu v krajoch Slovenska, a to z pohľadu rôznych konceptov merania chudoby (konkrétne ide o relatívnu príjmovú chudobu so zohľadnením národnej a regionálnej hranice chudoby, subjektívne vnímanie chudoby a koncept majetkovej chudoby). Odhady v práci sú založené na mikroúdajoch zisťovaní EU SILC a HFCS. Za chudobou najviac ohrozené možno považovať osoby z Prešovského kraja, nasledované osobami z Banskobystrického, Nitrianskeho a Košického kraja. Na druhej strane Bratislavský, Trenčiansky, Trnavský a Žilinský kraj majú najnižšie hodnoty príjmovej chudoby. Pohľad na majetkovú chudobu poskytuje v zásade podobné výsledky, ako je tomu v prípade príjmovej chudoby. Najnižšie miery chudoby sú vykázané v Bratislavskom kraji. Zohľadňujúc finančné aktíva možno takmer každú druhú osobu na Slovensku považovať za majetkovo chudobnú (s výnimkou Bratislavského kraja, kde je to 39 %). Z pohľadu subjektívneho vnímania chudoby sa miera subjektívnej chudoby vo všetkých krajoch v roku 2011 pohybovala na úrovni 40–60 %, významne nižšia miera je v Trnavskom kraji, kde v čase došlo k výraznému poklesu zo 77 % v roku 2005 na 23 % v roku 2011.

Slovensko je malou krajinou a zároveň sú preň charakteristické relatívne veľké regionálne rozdiely. Regionálne rozdiely sa prejavujú aj z pohľadu ukazovateľov chudoby, čo je predmetom analýzy tohto príspevku. V období niekoľkých posledných rokov bolo publikovaných viacero štúdií o chudobe na Slovensku, pričom za hlavný zdroj údajov možno považovať mikroúdaje zisťovania EU SILC. Štúdiom chudoby na Slovensku sa zaoberajú sociológovia (pozri napr. Džambazovič et al., 2004; Bodnárová et al., 2005), ekonómia (Pauhofová, 2012; Želinský, 2012; Sipko a Sipková, 2011), geografi (Michálek, 2004; Michálek a Veselovská, 2012; Rochovská a Horňák, 2008), štatistici (Bartošová a Stankovičová, 2009; Labudová a Šoltés, 2009; Pacáková, Sipková, a Sodomová, 2005; Tartaľová, 2013; Ivančíková a Vlačuha, 2012; Bednáríková a Stehlíková, 2012; Vojtková a Labudová, 2010; Ľapinová, 2012), psychológovia (Soroková a Bittner, 2011).

Koncepty merania chudoby

Absolútny a relatívny koncept

Absolútny koncept merania chudoby je založený na určení takej hranice chudoby, ktorá je fixná v podmienkach použitého indikátora blahobytu a zároveň je fixná v čase a pre všetkých jednotlivcov zohľadnených v porovnaní (Ravallion, 1992). Hranica chudoby je teda stanovená tak, aby reprezentovala rovnakú kúpnu silu v každom období, avšak sa môže líšiť (a spravidla sa líši) medzi krajinami, príp. regiónmi. Hranica chudoby je spravidla určená ako hodnota príjmu alebo spotreby nevyhnutnej na zabezpečenie minimálneho štandardu výživy a ostatných nevyhnutných statkov (Svetová banka, 1993), resp. v odhade nákladov spotrebného koša statkov a služieb nevyhnutných na uspokojenie základných potrieb (Lipton a Ravallion, 1993). Pri uskutočňovaní medzinárodných porovnaní je potrebné

používať rovnakú hranicu absolútnej chudoby (v zmysle rovnakého spotrebného koša so zohľadnením kúpnej sily).

Relatívny koncept sa v praxi častejšie využíva vo vyspelejších krajinách, kým v ekonomicky menej vyspelých krajinách je to absolútny koncept. V rámci relatívneho konceptu existuje viacero prístupov, ako možno stanoviť hranicu chudoby. Prvou možnosťou je porovnávať životný štandard jednotlivca s bežným životným štandardom v spoločnosti (Hagenaars a van Praag, 1985), resp. stanovení pevného pomeru medzi úrovňou príjmu (príp. iného ukazovateľa chudoby) jednotlivca a mediánovým, príp. priemerným príjmom v celej spoločnosti (Ravallion, 1998). Ďalšou možnosťou, ako určiť hranicu chudoby, je stanoviť ju ako vybraný kvantil rozdelenia príjmov (napr. 25 % najchudobnejších) a následne sledovať, ako sa hodnota hranice chudoby v čase mení (keďže podiel chudobného obyvateľstva by bol v čase fixný).

Takto určená hodnota hranice chudoby sa môže v čase s rastom príjmov v spoločnosti posúvať smerom nahor, čo v konečnom dôsledku nemusí reálne odrážať zmenu situácie chudobných. Napríklad pri raste príjmov každého jednotlivca o isté percento (za predpokladu ceteris paribus) dôjde aj k rastu hranice chudoby o rovnaké percento. To znamená, že zvýšenie príjmov chudobných sa neprejaví na zmene podielu obyvateľov ohrozených chudobou. Naproti tomu pri uplatnení absolútneho konceptu by bolo zaznamenané zníženie podielu obyvateľstva ohrozeného rizikom chudoby.

Objektívny a subjektívny koncept

Objektívny koncept merania chudoby je založený na snahe stanoviť referenčnú hodnotu príjmu, adekvátnej spotreby, príp. iných ukazovateľov individuálneho blahobytu, ktorou si jednotlivec zabezpečí zdravý a aktívny život vrátane plnej aktívnej účasti

na spoločenskom dianí (Morawetz, 1977). Referenčná hodnota adekvátnej spotreby je vo vzťahu k jednotlivcovi určená exogénne - konsenzom odborníkov (Ravallion, 1998). Okrem príjmu, spotreby a majetku možno medzi ďalšie indikátory blahobytu na účely definovania chudoby zaradiť nutričný príjem, zdravotné údaje a antropometrické miery, ale aj odvodené miery ako spotreba potravín, príp. podiel výdavkov na potraviny na celkových spotrebných výdavkoch (Ahluwalia, 1976; Lipton, 1998; Lipton a Ravallion, 1993).

Kým údaje o príjmoch a spotrebe možno považovať za všeobecné indikátory blahobytu uplatňované vo všetkých krajinách bez ohľadu na ich dosiahnutú ekonomickú úroveň, indikátory ako nutričný príjem, zdravotné údaje a antropometrické miery sa uplatňujú predovšetkým v rozvojových krajinách.

Subjektívny koncept možno považovať za najzložitejší, nakoľko medzi odborníkmi neexistuje zhoda v názoroch na analýzu subjektívneho vnímania chudoby v spoločnosti. Už samotná skutočnosť, že ide o subjektívny koncept, so sebou prináša viaceré metodologické problémy.

Hodnotenie javov subjektívnej povahy býva často problematické, nakoľko výskumník sa musí spoliehať na odpovede respondentov, ktoré môžu byť v procese dopytovania ovplyvnené viacerými faktormi. V praxi nám ale neostáva nič iné, ako spoliehať sa na hodnotenie ľudí, ktorých sa problém bezprostredne týka, a vychádzať z predpokladu, že ľudia sú sami najlepšie schopní zhodnotiť kvalitu svojho života.

Subjektívny prístup k definovaniu chudoby vyjadruje, že hranice chudoby sú inherentnými subjektívnymi úsudkami ľudí o tom, čo považujú za sociálne akceptovateľný minimálny životný štandard v určitej spoločnosti (Ravallion, 1992). Prístup vychádza z predpokladu, že podmienky, v kto-

rých sa jednotlivcov nachádza v porovnaní k okolnostiam ostatných členov referenčnej skupiny tak, ako ich vníma, ovplyvňujú vnímanie jeho osobného blahobytu relatívne k ostatným členom referenčnej skupiny (Goedhart et al. 1977, Kapteyn, Kooreman a Willemse, 1988).

Koncept majetkovej chudoby

Analýza chudoby býva najčastejšie usku-točňovaná na základe údajov o príjmoch, resp. spotrebe. Posudzovanie životných podmienok a finančnej situácie len na základe príjmov nie je úplné, nakoľko domácnosti s rovnakým príjmom môžu dispono-vať rôznym majetkom. Aj z toho dôvodu sa odporúča doplniť údaje o príjmoch údajmi o majetku domácností. Avšak kým získat prehľad (vo forme individuálnych údajov) o príjmovej situácii domácností je relatívne jednoduché, a to či už na základe výberových zisťovaní, alebo administratívnych zdrojov údajov, v prípade úspor a iných foriem majetku je to zložitejšie.

Príjem je nestála miera, minulé príjmy nemusia nevyhnutne indikovať, aké zdroje má jednotlivcov k dispozícii v súčasnosti, keďže príjem mohol byť utratený relatívne rýchlo a nakúpené statky mohli byť rýchlo spotrebované. Na druhej strane, majetok je stabilnejším indikátorom statusu alebo pozície v spoločnosti a reprezentuje nahroma-denú kúpnu silu. Navyše, majetok na rozdiel od príjmu je kumulovaný dlhodobo a k výrazným zmenám dochádza zriedka (spravidla vo výnimočných situáciách). Majetok predstavuje úspory a investície, ktoré môžu byť čerpané v budúcnosti v prípade potreby (Oliver a Shapiro, 1990). Potreba zohľadniť majetok ako indikátor blahobytu teda vychádza z poznania, že majetok prináša jeho vlastníčkovi výhodu v živote a je zároveň zdrojom spotreby, pretože je možné vymeniť ho za hotovosť v časoch ekonomickej zá-ťažnej spôsobenej napríklad nezamestnanosťou, chorobou a pod. (Caner a Wolf, 2004).

Uvedené predpoklady možnosti výmeny majetku za hotovosť možno považovať za platné v prípade individuálnych nepriazni-vých udalostí, no nie v prípade systematických udalostí ako napr. hospodárska kríza. Ak by sa v jednom čase pokúsilo riešiť svoju nepriaznivú situáciu predajom majetku veľké množstvo ľudí, predajná cena by mohla byť výrazne podhodnotená, prípad-ne u veľkej časti z nich by vôbec nemuselo dôjsť k predaju.

Metodika

Zdroj údajov

Odhady uskutočnené v článku sú založe-né na mikroúdajoch výberového zisťovania EU SILC¹ 2005, 2007, 2009 a 2011 (ŠÚ SR, 2006, 2008, 2010, 2012). Vzorka je tvorená jednostupňovým stratifikovaným výberom, pričom v jednotlivých stratách je vyberaný proporcionálny počet domácností jednodu-chým náhodným výberom. Používajú sa dve stratifikačné kritériá: geografická stratifikácia

(8 krajov) a stupeň urbanizácie podľa veľkostnej skupiny obce. Oporou výberu boli doposi-aľ údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2001. Referenčnými jednotkami výbe-rového zisťovania EU SILC sú súkromné hos-podáriace domácnosti a ich súčasní členovia, ktorí v čase zberu údajov bývajú na území SR. Referenčným obdobím je vždy obdobie pred-chádzajúceho roku. Minimálna efektívna veľkosť vzorky pre Slovensko je Eurostatom od-porúčaná na 4250 domácností (Vlačuha, Ko-váčová a Velčická, 2010). Podrobnejšie infor-mácie týkajúce sa metodiky výberu, váženia a imputácie, ako aj organizácie a samotného priebehu zisťovania je možné nájsť v pravidelných publikáciách vydávaných k výsledkom aktuálneho zisťovania EU SILC (pozri napr. Kováčová a Vlačuha, 2012).

Ďalším zdrojom údajov je Zisťovanie o fi-nančnej situácii a spotrebe domácností, z angl. Household finance and consumption survey (v skratke HFCS). Na Slovensku rea-lizovala Národná banka Slovenska pries-kum prvýkrát v roku 2010. Vzorku tvorí 2057 domácností vybraných pomocou kvó-tového výberu tak, aby bola vzorka repre-zentatívna na úrovni krajiny. Chýbajúce od-povede na dôležité otázky boli imputované použitím vhodných metód tak, aby sa za-chovala pôvodná štruktúra dát a vzájomné distribučné vlastnosti všetkých premen-ných (Senaj a Zavadil, 2012). Podrobnejšie informácie týkajúce sa metodiky výberu, váženia a imputácie, ako aj organizácie a samotného priebehu zisťovania je možné nájsť v Senaj a Zavadil (2012). Všetky odha-dy a výpočty v práci uskutočnené na základe údajov HFCS sú založené na údajovej databáze NBS (2012).

Použité indikátory

Profil chudoby v krajoch Slovenska je zalo-žený na odhade nasledovných charakteris-tík:

- **Medián ekvivalentného disponibilného príjmu** (a ako percento z národného me-diánu).
- **Gini koeficient** pojednávajúci o nero-vnosti rozdelenia príjmov, ktorý vyjadruje vzťah medzi relatívnymi kumulatívnymi početnosťami obyvateľstva a relatívnymi kumulatívnymi početnosťami ich prí-jmov.
- **Miera rizika chudoby**, resp. podiel obyva-teľov s príjmom nižším ako hranica rizika príjmovej chudoby definovaná ako 60 % ná-rodného mediánu ekvivalentného dispo-nibilného príjmu. Okrem národnej hrani-ce chudoby je v práci použitá aj regionál-na hranica chudoby, kde hranica rizika chudoby pre každý z krajov je určená na základe mediánu ekvivalentného dispo-nibilného príjmu v príslušnom kraji.
- **Odhad mediánu mesačného minimálne požadovaného príjmu** je založený na od-povediach na otázku: „Podľa Vášho ná-zoru, aký je najnižší čistý mesačný prí-jem, ktorý by musela mať Vaša domácnosť, aby vystačila s peniazmi?“ Vzhľadom na rozdielnu veľkosť domácností odhad mediánu zohľadňuje ekvivalent-nú veľkosť domácnosti.

- **Podiel osôb žijúcich v domácnostiach, kde skutočný mesačný disponibilný prí-jem je nižší ako domácnostou subjektív-ne uvedená hodnota najnižšieho mesač-ného príjmu postačujúceho na prežitie.**
- **Podiel osôb žijúcich v domácnostiach ohrozených rizikom majetkovej chudo-by.** Za majetkovo chudobné považujeme osoby, ktorých prístup k majetkovým zdrojom je nedostatočný na to, aby im umožnil uspokojiť potreby počas zvoleného obdobia. Odhad miery majetkovej chudoby je teda založený na myšlienke, či osoba po strate zdroja príjmu má do-statok majetku na zabezpečenie mini-málnej životnej úrovne v určitom (zvy-čajne krátkom) časovom období (Ivančí-ková a Vlačuha, 2012). Viacero autorov za uvedené obdobie pokladá obdobie troch mesiacov. Jeden z prístupov, ako stanoviť „rozumné“ obdobie, je založe-ný na predpoklade, že strata zamestna-nia je jednou z najdôležitejších situácií, ktorá môže negatívnym spôsobom ov-plyvniť domácnosť (Caner a Wolff, 2004). Odhad doby, počas ktorej má osoba ži-júca v domácnosti s príslušnou hodno-tou čistého majetku zabezpečenú mini-málne požadovanú životnú úroveň (vy-jadrenú v peniazoch), je založený na vzťahu:

$$NW = z \left(1 + \frac{r}{12} \right)^{-1} \frac{1 - \left(1 + \frac{r}{12} \right)^{-m}}{\frac{r}{12}}, \text{ kde}$$

- NW je ekvivalentná hodnota čistého majetku,
- z je hranica chudoby (tzn. mesačná suma, o ktorej sa predpokladá, že osoba bude mať zabezpečenú mi ni málnu životnú úroveň),
- r je ročná úroková miera,
- m je počet mesiacov.

Vyjadrením m z rovnice dostávame počet mesiacov, počas ktorých čistý majetok za-bezpečí vybranej osobe minimálnu životnú úroveň. Pre odhad podielu majetkovo chu-dobných za rozhodujúce považujeme obdo-bie troch mesiacov a hranica chudoby je určená štandardne ako 60 % mediánu ekvi-valentného disponibilného príjmu.

Vo výpočtoch zohľadňujeme štyri formy majetku:

1. vklady na bežných a sporiacich účtoch,
2. bod 1. plus hodnota podielových fondov, dlhopisov, akcií, ďalších investícií drža-ných domácnosťami a pohľadávky u os-tatných domácností,
3. bod 2. plus reálne aktíva okrem nehnuteľností mínus dlžná suma prečerpania na účtoch, dlžná suma na kreditných kartách, dlžná suma ostatných nezabez-pečených úverov,
4. bod 3. plus hodnota nehnuteľností (na-bývanie aj ostatných) mínus dlžná suma pri úveroch zabezpečených nehnuteľnosťami.

Všetky odhady uskutočnené v príspevku sú v súlade s metodikou Eurostatu (2009).

Výsledky a diskusia

Vybrané charakteristiky chudoby a deprivácie podľa krajov ukazuje tabuľka č. 1. Za chudobou najviac ohrozené možno považovať osoby z Prešovského kraja. Ide o kraj s najvyššou mierou rizika príjmovej chudoby. Úpravou hranice chudoby zohľadňujúc rozdelenie príjmov Prešovského kraja dochádza k zníženiu mier rizika chudoby, no to nič ne-

mení na skutočnosti, že v porovnaní s ostatnými krajinami ide o najvyššie hodnoty. Medián ekvivalentného disponibilného príjmu v Prešovskom kraji sa udržiava na úrovni 89–93 % národného mediánu, a teda stredná úroveň príjmov je v Prešovskom kraji najnižšia. Osoby žijúce v Prešovskom kraji sú najviac ohrozené rizikom chudoby a osoby pod hranicou chudoby sa v porovnaní s ostatnými krajinami nachádzajú v relatívnom vyjadrení najhlbšie pod hranicou chudoby. Zároveň úroveň príjmov najchudobnejších osôb je najnižšia práve v Prešovskom kraji.

Vnímanie subjektívnej chudoby osobami z Prešovského kraja je približne na úrovni, ako je tomu vo väčšine krajov. Z pohľadu položiek materiálnej deprivácie boli počas sledovaného obdobia v Prešovskom kraji jedny z najvyšších mier deprivácie vzhľadom na položky: schopnosť udržiavať teplo doma, schopnosť dovoliť si týždeň dovolenky mimo domova a schopnosť čeliť neočakávaným finančným výdavkom. Z pohľadu väčšiny položiek dochádza k zmierneniu rozdielov medzi krajinami, avšak u neschopnosti dovoliť si týždeň dovolenky osobami

Tabuľka č. 1: Vybrané charakteristiky chudoby a deprivácie podľa krajov SR v rokoch 2005–2011

Kraj	Rok	A	B	C	D	E	F	G
Bratislavský	2005	392	125	33,0	7,8	14,5	498	66,1
	2007	497	122	29,7	6,0	11,9	511	55,7
	2009	609	129	27,5	6,5	12,4	563	45,9
	2011	654	124	25,2	7,2	12,6	609	45,8
Trnavský	2005	335	107	24,8	10,9	12,6	465	76,5
	2007	439	107	22,3	8,0	10,6	498	64,0
	2009	497	105	22,5	8,0	8,9	440	35,3
	2011	541	103	25,4	9,5	10,3	429	22,9
Trenčiansky	2005	308	98	24,9	13,0	12,6	498	85,3
	2007	409	100	19,3	7,0	7,0	531	76,4
	2009	470	100	22,4	8,6	8,6	520	59,8
	2011	537	102	24,0	9,2	9,6	526	50,2
Nitriansky	2005	288	92	23,1	16,0	13,3	443	81,0
	2007	385	94	23,6	12,2	9,8	465	64,2
	2009	458	97	24,2	12,9	12,0	500	60,5
	2011	503	96	26,2	14,8	13,2	520	60,6
Žilinský	2005	326	104	23,7	12,0	13,2	443	76,9
	2007	430	105	22,5	8,5	10,2	498	61,6
	2009	484	103	23,8	9,0	9,3	476	47,6
	2011	555	106	24,5	11,0	12,8	500	41,4
Banskobystrický	2005	311	99	23,8	10,0	10,0	443	79,5
	2007	391	96	23,6	12,6	11,4	474	71,4
	2009	445	94	25,2	13,6	11,8	476	57,2
	2011	498	95	26,8	15,3	11,4	467	45,9
Prešovský	2005	279	89	23,5	21,3	14,8	428	86,2
	2007	367	90	24,1	15,6	12,0	437	67,7
	2009	434	92	22,9	16,3	13,6	476	59,5
	2011	487	93	25,7	20,2	16,1	400	39,4
Košícký	2005	321	102	25,1	13,0	13,6	487	83,7
	2007	404	99	23,4	12,0	11,5	531	72,8
	2009	476	101	23,5	10,9	10,9	533	61,7
	2011	501	95	23,5	13,5	12,1	480	48,2

Zdroj údajov: EU SILC, vlastné spracovanie

Poznámka: Označenie stĺpcov: A: medián mesačného ekvivalentného disponibilného príjmu v EUR (v skratke EDP), B: medián EDP ako percento z národného mediánu, C: Gini koeficient (%), D: miera rizika chudoby v % (nár. hranica chudoby), E: miera rizika chudoby v % (reg. hranica chudoby), F: medián mesačného minimálne požadovaného príjmu v EUR (prepočítaný na ekvivalentnú veľkosť domácnosti), G: percentuálny podiel osôb žijúcich v domácnostiach, kde skutočný mesačný disponibilný príjem je nižší ako minimálne požadovaný

z Prešovského kraja nedochádza k výraznému zlepšeniu.

Prešovský kraj je nasledovaný skupinou tvorenou Banskobystrickým, Nitrianskym a Košickým krajom. Kraje sa mierne líšia mierami rizika chudoby a medián ekvivalentného disponibilného príjmu dosahuje približne 95 % národného mediánu (v Košickom kraji takmer 100 %).

Miera subjektívnej chudoby vo všetkých troch krajoch sa v čase vyvíjala podobne, dochádzalo k poklesu z úrovne nad 80 % v roku 2005 na úroveň okolo 50 % v roku 2011. Tento pokles bol spôsobený nevýraznou zmenou postoja domácností k minimálne požadovanej hodnote mesačného príjmu.

Zostávajúce tri kraje západného Slovenska (Bratislavský, Trenčiansky a Trnavský) a Žilinský kraj majú najnižšie hodnoty príjmovej chudoby. Trenčiansky kraj je jediný, ktorý vykazuje takmer rovnaké miery príjmovej chudoby odhadnuté použitím národnej a zároveň regionálnej hranice chudoby. Naopak, kým v ostatných krajoch SR použitím regionálnych hraníc chudoby miera rizika klesne, v prípade Trnavského a Žilinského kraja mierne stúpne a v prípade Bratislavského kraja je nárast výrazný (v niektorých obdobiach takmer až dvojnásobný). Súvisí to predovšetkým s rozdelením príjmov v týchto krajoch, ide o kraje s mediánom ekvivalentného disponibilného príjmu vyšším, ako je národný medián. Miera subjektívnej chudoby je v súčasnosti absolútne najnižšia v Trnavskom kraji a bližšie k úrovni 20 %, kým v ostatných krajoch je to 40–60 %. Je to spôsobené tým, že medián minimálne požadovaného príjmu (aj v ekvivalentnom vyjadrení) je v Trnavskom kraji najnižší. Keďže medián ekvivalentného disponibilného príjmu v Trnavskom kraji mierne prevyšuje národný medián, no minimálne požadovaných príjem týchto je najnižší, možno osoby z domácností z Trnavského kraja považovať za „najskromnejšie“.

Skutočnosť, že miera rizika príjmovej chudoby je silne korelovaná s mierou nerovnosti rozdeľovania príjmov (pozri napr. Želinský, Pauhofová, 2014), sa potvrdila aj v prípade slovenských krajov, hodnoty Pearsonovho koeficientu korelácie v jednotlivých krajoch sa pohybujú na úrovni 0,46–0,88.

Porovnanie regiónov (na teritoriálnej úrovni NUTS2) podľa podielu osôb ohrozených rizikom majetkovej chudoby poskytuje v zásade podobné výsledky, ako tomu bolo v prípade ostatných ukazovateľov chudoby. Z pohľadu finančných aktív sú podľa výsledkov osoby zo západného Slovenska ohrozené majetkovou chudobou rovnako ako osoby z východného a stredného Slovenska (vyššie hodnoty majetkovej chudoby na západnom Slovensku boli spôsobené predovšetkým vyššími hodnotami rizika majetkovej chudoby osôb z Nitrianskeho kraja). T. j. finančný majetok takmer každej druhej osoby nie je postačujúci na zabezpečenie minimálneho štandardu po dobu aspoň troch mesiacov, avšak použitím celkovej čistej hodnoty aktív bez nehnuteľností sa situácia mení (a počet osôb ohroze-

Tabuľka č. 2: Percentuálny podiel majetkovo chudobných osôb podľa regiónov SR v roku 2010

	NW.1	NW.2	NW.3	NW.4
Bratislavský kraj	39,1	36,4	8,4	2,3
Západné Slovensko	48,3	46,6	15,0	1,6
Stredné Slovensko	46,5	41,1	23,1	2,7
Východné Slovensko	48,2	46,5	18,6	5,3

Poznámka: Označenie foriem majetku: NW.1: vklady na bežných a sporiacich účtoch; NW.2: NW.1 + podielové fondy, akcie a iné investície; NW.3: NW.2 + čistá hodnota reálnych aktív okrem nehnuteľností; NW.4: NW.3 + čistá hodnota nehnuteľností.

Tabuľka č. 3: Miera nezamestnanosti a úroveň miezd v krajoch SR

Kraj	Miera nezamestnanosti			Priemerná mesačná nominálna mzda v EUR/mes. (v zátvorke ako percento priemeru SR)		
	2004	2007	2010	2004	2007	2010
Bratislavský	3,4	2	4,6	698 (132)	877 (131)	991 (129)
Trnavský	8,8	4,3	8,2	487 (93)	636 (95)	705 (92)
Trenčiansky	8,1	4,5	9,5	462 (88)	583 (87)	657 (85)
Nitriansky	14,8	7,1	11,8	440 (84)	551 (82)	636 (83)
Žilinský	11,1	5,6	10,9	462 (88)	589 (88)	686 (89)
Banskobystrický	19,5	14,1	18,9	442 (84)	560 (84)	635 (83)
Prešovský	17,5	12,1	17,8	416 (79)	498 (74)	594 (77)
Košický	18,9	13	16,8	512 (98)	627 (91)	716 (93)

Poznámka: Označenie foriem majetku: NW.1: vklady na bežných a sporiacich účtoch; NW.2: NW.1 + podielové fondy, akcie a iné investície; NW.3: NW.2 + čistá hodnota reálnych aktív okrem nehnuteľností; NW.4: NW.3 + čistá hodnota nehnuteľností.

ných majetkovou chudobou klesá na 15 %). Zohľadnením celkovej čistej hodnoty majetku vrátane nehnuteľností je podiel osôb ohrozených rizikom majetkovej chudoby dokonca nižší ako v Bratislavskom kraji.

Závery

Z pohľadu relatívnej príjmovej chudoby patrí Slovensko podľa oficiálnych štatistik medzi krajiny s nízkou mierou rizika chudoby. Hranica chudoby v krajinách Európskej únie je definovaná hodnotou 60 % mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu. Jedným zo špecifik príjmov na Slovensku je relatívne nízka variabilita príjmov (ekvivalentný disponibilný príjem polovice všetkých pozorovaní sa v roku 2005 pohyboval v intervale cca 2800–4900 EUR/rok a v roku 2011 v intervale 4800–8400 EUR/rok). Aj z toho dôvodu je potrebné posudzovať mieru rizika príjmovej chudoby na Slovensku opatrným spôsobom. V období medzi rokmi 2005–2007 miera rizika chudoby v čase klesala z úrovne 13,3 % na 10,5 %, následne rástla a v roku 2011 dosiahla hodnotu 13,0 %.

Hodnotenie subjektívneho vnímania chudoby samotnými osobami je omnoho zložitejšie, nakoľko neexistuje všeobecne akceptovaná metodika. Podľa viacerých prepočtov uskutočnených v práci bolo na Sloven-

sku v roku 2005 cca 80 % subjektívne chudobných a tento podiel klesol do roku 2011 na úroveň cca 40–45 %. Najčastejšie sa vyskytujúcou odpoveďou na otázku minimálne požadovaného mesačného disponibilného príjmu je hodnota 1000 eur mesačne (bez prepočítania na ekvivalentnú veľkosť domácnosti), ktorú možno považovať za pomyselnú hranicu subjektívnej chudoby na Slovensku (v roku 2005 ju uviedlo 21,5 % osôb (resp. 30 000 SKK) a v roku 2011 ju uviedlo 17 % osôb).

Mieru majetkovej chudoby možno posudzovať cez optiku rôznych foriem aktív. Keby sme za majetkovo chudobnú považovali osobu, ktorej úspory nevystačia na pokrytie mesačných výdavkov vo výške 100 eur počas obdobia jedného mesiaca, približne 10 % osôb by bolo považovaných za majetkovo chudobných. Zvýšením hranice chudoby (t. j. mesačných výdavkov) na 400 eur a obdobia na tri mesiace, za majetkovo chudobné by boli považované takmer dve tretiny osôb.

Z výsledkov analýz vyplýva, že chudobou najviac ohrozené sú osoby z Prešovského kraja, ktorý dosahuje hodnoty sledovaných ukazovateľov v priemere o 20 % vyššie ako slovenský priemer.

Kým v prípade Bratislavského, Trnavského a Trenčianskeho kraja došlo v období medzi rokmi 2005 a 2011 k „zlepšeniu stavu“, v Banskobystrickom, Nitrianskom

a Prešovskom kraji došlo naopak k jeho zhoršeniu.

Príjmy nezamestnaných sú síce nižšie ako príjmy zamestnaných, avšak za vážny signál nepriaznivej príjmovej situácie na Slovensku možno považovať skutočnosť, že chudoba sa dotýka aj veľkej časti pracujúcich. Zamestnanie pritom býva označované ako zdroj ochrany pred chudobou. Ukazovatele chudoby v krajoch Slovenska korešpondujú s mierou nezamestnanosti a úrovňou miezd. Banskobystrický, Košický a Prešovský kraj patria dlhodobo medzi kraje s vysokou mierou nezamestnanosti (pozri tabuľku č. 3).

Prešovský a Banskobystrický kraj spolu s Nitrianskym sú kraje s najnižšou úrovňou miezd. V referenčnom období 2010 (zodpovedajúcemu zisťovaniu EU SILC 2011) dosahovala nominálna mesačná mzda len 77 % národného priemeru (zároveň je potrebné upozorniť, že vzhľadom na kladné zošikmené rozdelenie je tento odhad strednej hodnoty nominálnych miezd nadhodnotený). Pre väčšinu krajín je typické, že región s hlavným mestom krajiny je ekonomickým centrom, kde úroveň príjmov je spravidla vyššia ako v ostatných regiónoch. Je preto zrejmé, že v týchto regiónoch bude miera nezamestnanosti nižšia a úroveň príjmov vyššia ako vo zvyšku krajiny.

Cieľom príspevku bolo poskytnúť čiastkový pohľad na chudobu v krajoch Slovenska, pričom zohľadnené boli len niektoré aspekty chudoby, nakoľko ide o zložitý jav multidimenzionálnej povahy. Príspevok vznikol ako súčasť riešenia projektu VEGA 1/0127/11 Priestorová distribúcia chudoby v Európskej únii.

1 Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností, z angl. European Union Statistics on Income and Living Conditions, je harmonizované zisťovanie členských štátov EU zamerané na príjmy, chudobu a sociálne vylúčenie (Veľčická a Vlačuha, 2011).

Literatúra:

- Ahluwalia, M. S. (1976). Inequality, Poverty and Development. *Journal of Development Economics*, 3(4):307-342.
- Bartošová, J. a Stankovičová, I. (2009). Diferenciace příjmu a chudoba v českých a slovenských domácnostech. In: *Mezinárodní statisticko - ekonomické dny na VŠE v Praze*, Praha, 17. - 18. 9. 2009. Praha: VŠE Praha.
- Bednáriková, J. a Stehlíková, B. (2012). Pravdepodobnostné rozdelenie miery rizika chudoby v EÚ pomocou programu EasyFit. *Forum statisticum slovacum*, 8(7):3-8.
- Bodnárová, B., Džambazovič, R., Gerbery, D., Filadelfiová, J., Holubová, B., a Porubánová, S. (2005). *Medzigeneračná reprodukcia chudoby*. Bratislava: Stredisko pre štúdiá práce a rodiny.
- Caner, A. a Wolff, E. N. (2004). Asset Poverty in the United States, 1984-99: Evidence from the Panel Study of Income Dynamics. *Review of Income and Wealth*, 50(4):493-518.
- Džambazovič, R., Gerbery, D., Porubánová, S., a Repková, K. (2004). *Chudoba a sociálna exklúzia/inklúzia: Skupiny najviac ohrozené sociálnou exklúziou a námety na riešenie/preveniu*. Bratislava: Stredisko pre štúdiá práce a rodiny.
- Eurostat (2009). *Algorithms to compute Overarching Indicators based on EU-SILC and adopted under the Open Method of Coordination (OMC)*. Doc LC-ILC/11/08/EN - Rev. 2. Luxembourg: European Commission, Eurostat.
- Goedhart, T. et al. (1977). The Poverty Line: Concept and Measurement. *The Journal of Human Resources*, 12(4):503-520.
- Hagenaars, A. a van Praag, B. (1985). A Synthesis of Poverty Definitions. *Review of Income and Wealth*, 31(2):139-154.
- Ivančíková, L. a Vlačuha, R. (2012). Možnosti merania majetkovej chudoby na Slovensku. In: Pauhofová, I. a Želinský, T. (eds.): *Nerovnosť a chudoba v Európskej únii a na Slovensku: Zborník štátí*, s. 39-48. Košice: Ekonomická fakulta TUKE.
- Kapteyn, A., Kooreman, P., a Willemse, R. (1988). Some Methodological Issues in the Implementation of Subjective Poverty Definitions. *The Journal of Human Resources*, 23(2):222-242.
- Kováčová, Y. a Vlačuha, R. (2012). *EU SILC 2011: Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v SR*. Bratislava: Štatistický úrad SR.
- Labudová, V. a Šoltés, E. (2009). Analýza chudoby na základe údajov EU SILC 2006: využitie modelu logistickej regresie. In: Pacáková, V. (ed.): *Štatistické metódy v ekonómii so zameraním na sociálne analýzy*, s. 49-80. Bratislava: Ekonom.
- Lapinová, E. (2012). Incomes of Slovak population and their regional differences. In: *Mezinárodní statisticko-ekonomické dny*, Praha, 13. - 15. 9. 2012. Praha: Melandrium.
- Lipton, M. (1988). *The Poor and the Poorest: Some Interim Findings*. Washington, D. C., USA: The World Bank.
- Lipton, M. a Ravallion, M. (1993). *Poverty and Policy*. Washington, D. C., USA: The World Bank.
- Michálek, A. (2004). Meranie chudoby v regiónoch (okresoch SR). *Sociológia*, 36(1):7-30.
- Michálek, A. a Veselovská, Z. (2012). Vplyv chudoby na morbiditu a mortalitu vybraných skupín chorôb na Slovensku. *Geographia Cassoviensis*, 6(2):124-130.
- Morawetz, D. (1977). *Twenty-five Years of Economic Development 1950 to 1975*. Report No. 10098. Washington, D. C., USA: The World Bank.
- NBS (2012). *HFCs 2010*. Bratislava: Národná banka Slovenska.
- Oliver, M. L. a Shapiro, T. M. (1990). Wealth of a Nation: A Reassessment of Asset Inequality in America Shows at Least One Third of Households Are Asset-Poor. *The American Journal of Economics and Sociology*, 49(2):129-151.
- Pacáková, V., Sipková, L., a Sodomová, E. (2005). Štatistické modelovanie príjmov domácností v Slovenskej republike. *Ekonomický časopis*, 53(10):427-439.
- Pauhofová, I. (2012). Generovanie chudoby vo vidieckych regiónoch Slovenska v krízovom období. In: Pauhofová, I. a Želinský, T. (eds.): *Nerovnosť a chudoba v Európskej únii a na Slovensku: Zborník štátí*, s. 49-56. Košice: Ekonomická fakulta TUKE.
- Ravallion, M. (1992). *Poverty Comparisons: A Guide to Concepts and Methods*. Living Standards Measurement Study Working Paper No. 88. Washington, DC, USA: The World Bank.
- Ravallion, M. (1998). *Poverty Lines in Theory and Practice*. LSMS Working Paper 133. Washington, D. C., USA: The World Bank.
- Rochovská, A. a Horňák, M. (2008). Chudoba a jej percepčia v marginálnych regiónoch Slovenska. *Geographia Cassoviensis*, 2(1):152-156.
- Senaj, M. a Zavadil, T. (2012). Výsledky prieskumu finančnej situácie slovenských domácností. Bratislava: Národná banka Slovenska, príležitostná štúdia 1/2012.
- Sipková, J. a Sipková, L. (2011). Vývoj príjmov strednej vrstvy na Slovensku. In: Bartošová, J. (ed.): *Analýza a modelovanie finančného potenciálu českých (slovenských) domácností*, s. 116-133. Praha: Oeconomica.
- Soroková, T. a Bittner, M. (2011). Psychologické atribúty pohľadu na chudobu a kvalitu poskytovania sociálnych služieb v kontexte globalizácie. In: *Globalizácia a jej sociálnoekonomické dôsledky 2011*, s. 483-488, Rajecké Teplice, 4. - 5. 10. 2011. Žilina: Žilinská univerzita.
- Svetová banka (1993). *Poverty Reduction Handbook*. Washington, D. C., USA: The World Bank.
- ŠÚ SR (2006). SILC 2005 UDB verzia 12/07/2006. Bratislava: Štatistický úrad SR.
- ŠÚ SR (2008). SILC 2007 UDB verzia 20/08/2008. Bratislava: Štatistický úrad SR.
- ŠÚ SR (2010). SILC 2009 UDB verzia 26/07/2010. Bratislava: Štatistický úrad SR.
- ŠÚ SR (2012). SILC 2011 UDB verzia 22/11/2012. Bratislava: Štatistický úrad SR.
- Tartafová, A. (2013). Analýza finančnej situácie domácností z pohľadu rôznej definície príjmu. *Forum statisticum slovacum*, 9(3):135-140.
- Veľčická, J. a Vlačuha, R. (2011). *EU SILC 2010: Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia*. Bratislava: Štatistický úrad SR.
- Vlačuha, R., Kováčová, Y., a Veľčická, J. (2010). EU SILC: *Vývoj chudoby a životných podmienok v SR 2005-2008*. Bratislava: Štatistický úrad SR.
- Vojtková, M. a Labudová, V. (2010). Regionálna analýza výdavkov a príjmov domácností v Slovenskej republike. *Ekonomický časopis*, 58(8):802-820.
- Želinský, T. (2012). Changes in Relative Material Deprivation in Regions of Slovakia and the Czech Republic. *Panoeconomicus*, 59(3):335-353.
- Želinský, T. a Pauhofová, I. (2014). Threats of International Comparison of Relative Poverty Rates. In: *ICEASS 2014: International Conference on Education and Social Sciences: Conference Proceedings*, s. 981-989, Peking, Čína, 22. - 24. 5. 2014. Peking, Čína: Higher Education Forum.

Autor pôsobí na katedre regionálnych vied a managementu Ekonomického fakulty TU Košice.

25. výročie obnovení činnosti Diakonie ČCE

Diakonie ČCE je v súčasnosti se svými 1500 zamestnancami a 1000 dobrovoľníkmi druhou najväčšou nestátnou organizáciou v ČR zaoberajúcou sa sociálnymi službami a pomocou klientom v nepriaznivých životných situáciách. Poskytuje sociálne, zdravotné a vzdelávacie služby, nabíza 125 sociálnych služieb registrovaných dle zákona o sociálnych službách a ve 110 zariadeniach denne pomáha tisícum klientum. V červnu letošního roku oslavila 25. výročie obnovení své činnosti, k níž se vrátila po čtyřiceti letech totality a zákazu diakonické služby. Jako první začala rozvíjet služby krizové pomoci v Praze, na různých místech republiky budovala stacionáře pro děti s mentálním postižením a střediska poskytující domácí péči o seniory a lidi se zdravotním postižením. Převzala zpět zestátněné domovy důchodců v Krabčicích, Myslibořicích a Sobotíně, které se staly základem programu pobytových služeb pro seniory. Později Diakonie rozšířila okruh svého působení a rozrostla se o střediska působící v oblasti sociální prevence, jako jsou nízkoprahové kluby pro děti a mládež, domy napůl cesty nebo azylové domy. První diakonický hospic otevřela před deseti lety. Více informací naleznete na www.diakonie.cz a [facebook.com/diakonie-cce](https://www.facebook.com/diakonie-cce)

Zdroj: Diakonie ČCE

Posudková činnost ve vybraných evropských zemích: Rakousko

Jitka Konopásková

Rakouské sociální zabezpečení zahrnuje zdravotní pojištění, úrazové pojištění proti pracovním úrazům a nemocem z povolání, důchodové pojištění a pojištění pro případ nezaměstnanosti. Sociální ochrana je odvozena od zaměstnání, nikoli bydliště a pojištěná osoba si nemůže svou pojišťovnu zvolit. Dále existuje z historických důvodů ještě rozdělení podle území a oboru, např. pojišťovny pro železničáře, horníky a zaměstnance veřejné správy, zemědělce, osoby provozující obchodní činnost a pro notáře. Doplnkem je nepřispěvkový systém zaručeného minimálního zabezpečení orientovaného na potřeby (bedarfsorientierte Mindestsicherung), což je modernizovaná verze dávek státní sociální podpory, s účinností od r. 2012. Je založený na bydlišti, nepřispěvkový, testovaný na příjem.

Výběr pojištěného zajišťují příslušné pojišťovny a vyplácejí i dávky zaručeného minimálního zabezpečení orientovaného na potřeby. Dávky jsou financovány z pojištění, za financování dávek zaručeného minimálního zabezpečení jsou odpovědní především spolkové země a místní spolky. Z výdajů v sociální oblasti jde cca polovina všech výdajů na důchody, dávky dlouhodobé péče a státní sociální podporu, na zdravotní péči 25 %, na rodinné dávky 10 %, dávky v invaliditě 8 % a na dávky v nezaměstnanosti 5 %. Všechny pojišťovny jsou povinné členy Hlavního svazu rakouských sociálních pojišťoven (Hauptverband der Österreichischen Sozialversicherungsträger, HVOS), který disponuje komplexními pravomocemi včetně vydávání vnitrostátní metodiky, formulářů a v mezinárodní oblasti zajišťuje výkon styčného místa.

Dávky (dlouhodobé) péče spravují instituce důchodového nebo úrazového pojištění a jsou poskytovány v závislosti na potřebě pomoci a péče, dělí se do 7 kategorií a řídí se vlastním zákonem. Mají formu odškodnění za další výdaje související s péčí.

Systém sociální pomoci spravují zemské/obvodní správní orgány a městské úřady.

Posudková služba (Begutachtungsdienst) není organizována jednotně, každá příslušná instituce má vlastní nebo smluvní posudkové lékaře.

Dávky (dlouhodobé) péče (Pflegegeld)

Fakticky se jedná o dávky dlouhodobé péče. Více než 80 % potřebných osob dostává péči v rodině a stát věnuje rozvoji tohoto typu péče velkou pozornost. 29 % osob je doma a dostává mobilní péči, 16 % je v pečovatelských a starobních zařízeních, 53 % dostává péči rodinných příslušníků a osob blízkých, 2 % mají kombinovanou péči v rodině. Systém je regulován spolkovým zákonem o péči BPGG (Bundespflegegesetz, BGBl. Nr. 110/93), který vstoupil v účinnost 1. 7. 1993 a který v § 1 stanoví, že „účelem dávky na péči je poskytnutí paušálního příspěvku na zvýšené výdaje tak, aby osoby potřebující péči měly zajištěnu nutnou péči a pomoc stejně tak jako zlepšení možnosti, že budou moci vést samostatný, plnohodnotný život“. Reformoval péči o osoby a jednotně ji upravil pro celý spolek. Navazuje na něj devět zemských zákonů. Byl jím přijat nový koncept péče a od-

straněn příspěvek na bezmocnost. V praxi však docházelo k odlišnostem, zejména v délce řízení a v oblasti posuzování, proto byl přijat reformní zákon o fondu pro péči (Pflegefondsgesetz, BGBl. Nr. 58/2011, PFG) s účinností od 1. 1. 2012. Ten převedl veškeré kompetence země na spolkovou (centrální) úroveň, dokončil sjednocení systému a převedení příjemců zemských dávek pod nositele pojištění se spolkovou působností. Pod spolkovou správu byli převedeni rovněž pečovatelé. Centralizací na spolkovou úroveň došlo ke snížení orgánů na 7 nositelů pojištění. Další redukce je plánována. V r. 2011 byla ustavena odborná skupina s cílem navrhnout restrukturalizaci péče. Pozornost byla věnována také posuzování pro účely určení potřebnosti osoby a rozhodnutí o dávce. Pilotní projekt v období listopad 2010–únor 2011 měl ověřit vliv vyšší míry účasti profesionálních pečovatelů v procesu posuzování. Tisíc případů s velkou diverzitou bylo souběžně posuzováno jak lékaři, tak i pečovateli s cílem určit rozdíly mezi oběma druhy posuzování. Diplomovaní pečovatelé výrazně lépe posuzovali kvalitativní kritéria u nejvyšších stupňů potřebnosti péče 5 až 7. Toto poznání vedlo k novele BPGG s účinností od 1. 1. 2012, posilující zapojení profesionálních pečovatelů do procesu posuzování, která rovněž zavedla systém zajištění kvality péče o osoby v domácí péči. Zvláštní zákon upravuje 24hodinovou péči (Hausbetreuungsgesetz, HbeG).

Dávky na péči

Dávky na péči jsou poskytovány potřebným osobám v peněžité či věcné formě. O peněžitých dávkách obvykle rozhodují nositelé důchodového a úrazového pojištění na spolkové úrovni, o věcných dávkách se rozhoduje na úrovni zemské (sociální služby). O formě poskytnuté dávky rozhodují především pojišťovny, žadatel musí vysvětlit, proč upřednostňuje konkrétní formu; na zemské úrovni si může na základě zdůvodnění vybrat péči ústavní či mimoústavní. Nárok na dávky na péči mají bez ohledu na věk osoby bydlící v Rakousku, které jsou závislé na péči jiné osoby a u nichž se předpokládá, že doba potřebnosti bude nebo by mohla být nejméně šest měsíců. Výše dávek závisí na stupni potřebnosti.

Dávky jsou poskytovány na žádost a není vyžadována předchozí doba pojištění. V případě věcných dávek může být jejich poskytnutí vzhledem k jejich spolufinancování

z místních rozpočtů podmíněno minimální odpracovanou dobou v místě trvalého pobytu.

Potřeba péče

Potřeba péče je zákonem definována tak, že daná osoba potřebuje osobní pomoc při úkonech v běžném životě stejně tak jako péči jiné osoby. V závislosti na fyzickém, duševním nebo psychickém poškození nebo poškození smyslů se rozlišuje 7 stupňů potřebnosti péče (§ 4 BPGG):

- stupeň 1 - průměrná potřeba péče více než 60 hodin měsíčně,
- stupeň 2 - průměrná potřeba péče více než 85 hodin měsíčně,
- stupeň 3 - průměrná potřeba péče více než 120 hodin měsíčně,
- stupeň 4 - průměrná potřeba péče více než 160 hodin měsíčně,
- stupeň 5 - průměrná potřeba péče více než 180 hodin měsíčně, jestliže je vyžadována zvláštní péče,
- stupeň 6 - průměrná potřeba péče více než 180 hodin měsíčně, jestliže jsou vyžadovány časově nekoordinovatelné nároky na péči opakovaně během dne a noci anebo jestliže je vyžadována trvalá přítomnost pečovatele během dne a noci z důvodu pravděpodobnosti vlastního či cizího ohrožení,
- stupeň 7 - péče poskytovaná více než 185 hodin měsíčně v případě, že nelze vykonat přesný pohyb všemi čtyřmi údý nebo při obdobné situaci.

Zvláštní podmínky platí pro posuzování potřebnosti u dětí a mládeže do dokončení 15. roku věku, u osob se silným duševním nebo psychickým poškozením atd., u nichž jsou stanoveny i minimální stupně nebo paušály pro posouzení potřebnosti (§§ 4 odst. 3 až 5, 4a BPGG).

Spolkový ministr je zmocněn vydat svým nařízením bližší podmínky pro určení potřebnosti. Takto byly pojmenovány a z hlediska časové potřebnosti „oceněny“ úkony, jako je oblékání, denní péče, osobní hygiena, příprava jídla, úklid bytu, obsluha topení atd. Zvláštní tabulky jsou pro osoby na kolečkovém křesle, s poškozením zraku atd.

V prosinci 2012 dávky na péči pobíralo celkem 432 819 příjemců, 147 730 mužů a 285 089 žen, 59,7 % příjemců bylo 81letých a starších. Do 1. stupně bylo zařazeno 97 265 osob, do 2. stupně 130 298 osob (30,1 %), do 3. stupně 74 714, do 4. stupně 60 992 osob, do 5. stupně 42 675 osob, do 6. stupně 17 853 a do 7. stupně 9022 osob.

Výdaje na dávky průběžně rostou, od r. 1993 se zvýšily o cca 55 %. V roce 2012 činila měsíční dávka v 1. stupni 154,20 EUR, ve 2. stupni 284,30 EUR, ve 3. stupni 442,90 EUR, ve 4. stupni 664,30 EUR, v 5. stupni 902,30 EUR, v 6. stupni 1260,00 EUR a v 7. stupni pak 1655,80 EUR (§ 5 BPGG). Průměrná měsíční dávka v r. 2012 činila 446 EUR.

Jedná se o dávky primárně kryté spolkovým rozpočtem a výdaje na ně jsou pojišťovněm refundovány. Správní výdaje zahrnují i náklady na posouzení potřebnosti lékařů nebo sociální pracovníky a na kontrolu kvality poskytované péče.

Peněžité dávky

Peněžité dávky jsou poskytovány formou paušální měsíční dávky bez vazby na příjemce nebo majetek příjemce (§ 5 BPGG). Příjemce je může použít na financování dlouhodobé péče dle svého uvážení, např. na stacionární péči nebo jako náhradu mzdy při péči poskytované v rodině. Vyplácí se buď ode dne podání žádosti, nebo ode dne zahájení řízení ex offio.

Věcné dávky

Věcné dávky poskytují veřejní a soukromí poskytovatelé a zákon detailně stanoví jejich kvalitativní kritéria. Jsou poskytovány formou mobilní a ambulantní péče, částečné ústavní péče či ústavní péče. Sociální aspekty jsou zohledňovány při poskytování péče profesionálními poskytovateli. S poskytovatelem služby obvykle oprávněná osoba uzavírá dohodu a peněžité dávky je vyplácena rovnou poskytovateli stacionární péče.

Dávky jsou vypláceny po celou dobu trvání potřebnosti příjemce, rozhodnutí se vydává na dobu neurčitou. Nárok poskytovatelů na refundaci za ústavní péči stanoví zákon. Ti musí za tím účelem informovat příslušného nositele pojištění o jejím poskytování. Se změnou stavu potřebnosti příjemce dochází ke změně stupně potřebnosti a k úpravě výše dávky.

Domácí péče

Domácí péči se stát snaží podpořit řadou zvýhodnění, např. možností dobrovolného důchodového či nemocenského pojištění nebo náhradami při výpadku domácí péče při nemoci. Plánuje se úprava pracovní legislativy umožňující čerpání až 3měsíční karenční doby pro péči a zkrácení pracovní doby až na 10 hodin týdně pro pečující rodinné příslušníky, s náhradou ušlé mzdy na úrovni podpory v nezaměstnanosti. Plánuje se rozšíření podpory i při péči o děti. Zákon pamatuje i na informační činnost a poradenství pro potřebné osoby i pečující.

Řízení o dávku

Řízení o dávku se řídí zákony pro řízení před jednotlivými nositeli pojištění. O nároku rozhoduje při prvním podání žádosti příslušný nositel pojištění a potřebnost posuzuje jeho specializovaný posudkový lékař. O žádosti o navýšení dávky (stupně potřebnosti) rozhoduje též nositel pojištění, ale od

4. stupně výše stav posuzuje profesionální pečovatel, s nímž má nositel smlouvu. Při žádosti z důvodu hospitalizace ve stacionárním zařízení je peněžité dávky buď přímo vyplácena poskytovateli služby, nebo refundována mezi plátcem dávky a poskytovatelem služby.

Příslušnost k rozhodování

Příslušnost k rozhodování o dávce mezi jednotlivými nositeli pojištění stanoví § 6 BPGG. V případě souběhu nároků je vyplácena pouze 1 dávka. Dávky vyplácené za stejným účelem podléhají zápočtu.

Žádost

Žádost podává oprávněná osoba (osoba potřebující péči, její rodinný příslušník či člen domácnosti) v písemné formě u příslušného nositele pojištění. V případě pobytu osoby pobírající sociální podporu nebo tzv. minimální dávky ve stacionárním zařízení podává žádost plátce této dávky. Oprávněnou osobou může být i poskytovatel stacionární péče. V případě pracovního úrazu je řízení zahájeno úrazovou pojišťovnou z úřední povinnosti.

Žadatel by měl předložit lékařské nálezy či jinou zdravotnickou dokumentaci, které má k dispozici. Řízení probíhá u příslušného orgánu, je vedeno v přítomnosti žadatele, písemně. Účastníci řízení jsou v případě potřeby vyzýváni písemně k osobní účasti a neposkytnutí součinnosti může být potrestáno. Při posuzování nároku na dávku na péči je osobní účast obvykle nahrazena návštěvou osoby provádějící posouzení.

Doba řízení

Doba řízení je ze zákona 6 měsíců. V případě, že příslušný nositel pojištění nemůže ve stanovené lhůtě pro nedostatek podkladů rozhodnout, se běh řízení staví. Pak má povinnost vyplatit započítatelnou zálohu na dávku, má-li k tomu věcný základ. Průměrná doba řízení se uvádí 58–60 dnů, je však výrazně delší (půl roku až dva roky), proto jsou zálohy řešením překlenutí složité sociální situace potřebné osoby.

Formuláře žádosti o dávky a služby poskytované na základě BPGG jsou jednotné co do obsahu a struktury v celém Rakousku.

Výplata dávky

Výplata dávky na péči je prováděna současně s důchodem anebo s rentou, i do ciziny, při pobytu mimo Rakousko do dvou měsíců bez omezení. Se souhlasem poživatele může být vyplácena i zařízení, které mu poskytuje částečnou stacionární péči. Nárok na dávku končí smrtí poživatele. I po smrti potřebné osoby může pokračovat řízení vedené tím, kdo nesl největší náklady na poskytnutou péči, žádost musí být podána do 6 měsíců po úmrtí potřebné osoby, poté právo přechází na dědice.

Instituce vyplácející dávku mají právo kontrolovat její použití a mohou případně změnit peněžitou dávku na věcnou. Jestliže po dobu nejméně dvou měsíců nebyla

uhrazena pečovatelská služba, může plátce část dávky zadržet a začít tyto platby provádět sám.

Oznamovací povinnost

Oznamovací povinnost se týká všech skutečností, které mají vliv na výplatu dávky (§ 10 BPGG), při změně zdravotního stavu má příjemce dávky povinnost ji do čtyř týdnů oznámit nositeli pojištění. Nárok na dávku je pozastaven (§ 12 BPGG) např. při pobytu ve stacionárním zařízení v nemocnici nebo rehabilitačním zařízení, která jsou povinna informovat okamžitě příslušného nositele pojištění, který rozhodl o dávce na péči.

Rozhodnutí

Rozhodnutí vydává příslušný nositel pojištění na základě posudku potřebnosti dané osoby. Jde o správní rozhodnutí, musí být vyhotoveno v písemné podobě s poučením o opravných prostředcích. Posudek je součástí rozhodnutí jako jeden z povinných bodů v odůvodnění. V případě nebezpečí z prodlení může být rozhodnutí vydáno i bez předchozí komunikace s žadatelem, pak však lze podat námitku ve lhůtě do dvou týdnů od jeho doručení u téhož orgánu, který ho vydal.

V případě zamítavého rozhodnutí anebo nesouhlasu s přiznaným stupněm lze podat žalobu k Pracovnímu a sociálnímu soudu Vídeň (písemně, ve 2 vyhotoveních), což má odkladný účinek. Podmínkou je doručení žaloby do tří měsíců od data doručení napadeného rozhodnutí. Součástí podání musí být doklady dokazující oprávněnost žaloby, zejm. zdravotnická dokumentace. Soud rozhoduje na základě nového posudku lékaře nebo pečovatele. Další instancí je zemský soud a poslední vrchní soud (zde je již nutný advokát).

Posuzování potřebnosti péče, lékařská posudková služba

Lékař posuzuje stav osoby potřebující péči na základě zdravotnické dokumentace, jednání s pečovatelem nebo rodinným příslušníkem, v přítomnosti posuzované osoby. Do posudku zanesení to, že o ni není optimálně postaráno - poté danou osobu navštíví diplomovaný nemocniční pečovatel nebo sociální pracovník a poradí její rodině, co mají pro zajištění péče dělat. Ke zlepšení situace většinou přispějí informační materiály, proškolení a setkávání rodinných příslušníků a poskytnutí diverzifikovaných sociálních služeb.

Posudkové „řízení“

Posudkové „řízení“ je upraveno v normách pro danou oblast pojištění podle nositele, který o nároku rozhoduje, a v BPGG. Potřebnou osobu posuzuje lékař na základě žádosti, jejíž součástí bývá zdravotnická dokumentace. Posudkovým lékařem je obvykle všeobecný lékař, v některých případech odborný lékař. Posuzování se provádí na zá-

kladě funkčních kritérií, nárok na zvýšení dávky posuzuje od stupně 4 diplomovaný pečovatel (kromě specifických případů, kdy je příslušný lékař, např. u psychiatrických nálezů). Často jsou přizváni odborníci na speciální pedagogiku, sociální práci, psychologii nebo psychoterapii (§ 8 BGGb). Pro posuzování určitých skupin osob (děti a mladiství, mentálně postižení, s psychologickými problémy) jsou stanoveny speciální podmínky.

Po podání žádosti zpravidla následuje návštěva lékaře nebo diplomovaného zdravotního či nemocničního pečovatele v bytě posuzované osoby, o níž je posuzovaná osoba informována předem. Nedojde-li k dodržení dohodnutého termínu zavěněním některé ze stran, může být požadována refundace vzniklých výdajů. Výjimku tvoří řízení z úřední povinnosti, kdy je nárok řešen již ve vazbě na řízení o jinou dávku u rakouské úrazové pojišťovny AUVA z úřední povinnosti a kdy jsou obvykle všechny skutečnosti známy. Návštěva v bytě odpadá v případě pobytu žadatele ve stacionárním zařízení, jestliže se předpokládá trvalý nebo dlouhodobější pobyt. V případě pobytu žadatele v zahraničí je požádán posudek od partnerské kompetentní instituce, doba řízení se staví. Vychází se buď z nařízení EP a Rady (ES) č. 883/2004 o koordinaci systému sociálního zabezpečení a jeho prováděcího nařízení č. 987/09, nebo z mezinárodních smluv.

S ohledem na stav potřebné osoby jsou v BPGG doplněna ustanovení, která zajišťují větší komplexnost posouzení a větší komfort pro žadatele. § 25a BPGG upravuje řízení před posuzujícím orgánem následovně:

- Na žádost oprávněné osoby má osoba potřebující péči během projednávání právo na přítomnost jiné osoby, která má její důvěru.
- Při posuzování se povinně zohledňují i informace od osob, které o žadatele pečují.
- V případě, že je posuzování prováděno u osoby nacházející se ve stacionárním zařízení, pak je nutno získat informaci rovněž od profesionálních pečovatelů a dokumentaci o péči.
- U osob s ambulantní pečovatelskou službou je nutno zohlednit dokumentaci o péči.
- U osob, které vyžadují speciální péči, musí být zohledněna sdělení pečovatelů, dále se zohledňuje i dokumentace o péči a domácí účetnictví.

Lékař, příp. diplomovaný pečovatel vyhotoví posudek, který je rozhodující pro vydání rozhodnutí příslušného nositele pojištění. Rozhodnutí o dávce obsahuje povinně řadu náležitostí, zejména stupeň potřebné péče a výši náležející dávky, poučení o opravných prostředcích a rovněž posudek. Posudek lékaře může nahradit posudek vydaný vyšší instancí v případě žádosti o přepočítání dávky. Posudek není rozhodnutím, nelze vůči němu uplatnit opravné prostředky, posudek lze napadnout pouze v rámci rozhodnutí o nároku na dávku.

Nositelům důchodového pojištění byla uložena povinnost založit a spravovat Akademii pro lékařské a pečovatelské posuzo-

vání, v níž by se vzdělávaly osoby vydávající posudky pro účely dávek na péči. Zatím nebyla ustanovena, i když legislativní návrh již byl předložen. Cílem je sjednotit vzdělávání všech osob účastnících se posuzování zdravotního stavu, zejména osob poskytujících péči a nově se účastnících posuzování situace dané osoby. Dosud je vzdělávání zajišťováno Akademií lékařů, nositeli pojištění, akreditovanými organizacemi. Posudkoví lékaři i pečovatelé procházejí akreditací s přesně stanovenými pravidly a opakovaným doškolováním.

Od r. 2005 je v Rakousku prováděno odborné a profesní **vzdělávání osob zabývajících se péčí**:

- profesionální sociální pečovatelé, specializace: staří lidé, lidé po úrazu, doprovod lidí po úrazu,
- diplomovaní sociální pracovníci, specializace: domácí péče - poskytují poradenství a provádějí pravidelné kontroly (bytová situace, osobní péče, medicínsko-pečovatelské zabezpečení, výživa/pitný režim, hygienické podmínky, aktivity/sociální život),
- domácí pomocníci.

Pečovatelé jsou v teoretické části proškoleni vedoucím lékařem místní pobočky nebo vyšším posudkovým lékařem nositele pojištění, praktická část probíhá pod vedením vedoucího posudkového lékaře nebo pečovatele během nejméně 10 návštěv. Následující rok všechny posudky podléhají kontrole, pak následují pravidelná doškolování. Doškolování organizovaná nositelem pojištění jsou pro posudkové lékaře i pečovatele povinná a jejich neabsolvování vede k odebrání akreditace.

Podle § 307f spolkového zákona, kterým se mění sociální legislativa od r. 2012 (Sozialversicherungs-Änderungsgesetz 2012, SVÄG 2012) se zavádí **jednotné posuzování pro účely jednotlivých dávek následovně**:

- Vytváří se kompetenční centrum pro posuzování u nositele důchodového pojištění.
- Při posuzování mají být dodržovány standardy odborných lékařských společností týkající se lékařské části posouzení.
- Ukládá se zřízení a správa Akademie pro lékařské a pečovatelské posuzování.
- Umožňuje se, aby nositelé důchodového pojištění prováděli posuzování pro jiné subjekty sociálního pojištění a pro úřady práce atd.

Pro posudky se používají jednotné druhy formulářů a platí obdobné postupy pro lékaře a pečovatele týkající se jejich vyplňování:

- Lékařský posudek při žádosti o dávku F 704-24 (Ärztliches Gutachten),
- Pečovatelský posudek při žádosti o zvýšení dávky F 704-24pf (Pflegerisches Gutachten),
- Doplnění potreby péče při lékařském posudku F 703-25,
- Doplnění potreby péče při lékařském posudku pro děti a mládež F 703-25k,
- Doplnění potreby péče při pečovatelském posudku F 703-25pf.

Základní formulář F704-24 musí obsahovat tyto náležitosti: anamnéza, diagnóza, pravděpodobný vývoj postižení, funkční nálezy fyzické, duševní a psychologické, vhodné pomocné prostředky, popis, proč je péče a pomoc potřebná. Posudky jsou zasílány pojišťovně v elektronické formě a ve stanoveném formátu.

V případě nositele důchodového pojištění PVA pracují lékaři a pečovatelé do věku 70 let a přijímá je příslušný vedoucí lékař v dané pobočce PVA. Počty vyhotovených posudků se liší, ale jsou stanoveny limity:

- pro lékaře: ročně maximálně 1500 a minimálně 120, maximálně 12 posudků denně (jde-li o hlavní činnost lékaře) a maximálně 8 posudků denně (jde-li o vedlejší činnost nebo o smluvního lékaře),
- pro pečovatele: ročně maximálně 500 a minimálně 40 posudků, maximálně 12 posudků denně (jde-li o hlavní činnost pečovatele) a maximálně 8 posudků denně (jde-li o vedlejší činnost pečovatele).

Uvedené rozpětí vychází z potřeby proporce mezi kvalitou a kvantitou posudku a mírou odbornosti a zkušenosti zpracovatele posudku.

Objednávání, přijímání a odměňování smluvních lékařů a pečovatelů se řídí předpisy, jimž podléhá nositel pojištění, který vyplácí dávku na péči (§ 3 BGGb). Od 1. 10. 2011 činí např. sazby za vyhotovení posudku v případě PVA za lékařský posudek na základě BGGb - 62 EUR, za pečovatelský posudek na základě BGGb - 47 EUR, příplatek za návštěvu v domácnosti - 18 EUR, náhrada za zrušenou návštěvu v domácnosti - 20 EUR a kilometrové - 0,73 EUR.

Závěr

Řízení o dávku dle AVG, ASVG a BGGb jsou ve svých principech obdobná jako v českých předpisech v oblasti správní a sociálního zabezpečení, jsou ale výrazně podrobnější a komplexnější. Detailnější předpisy směřují ke sjednocování provádění ze strany správních orgánů a jsou vesměs ve prospěch klientů, neboť se více zabývají postupy k jejich ochraně. Přesto je řada postupů ponechána na příslušné správní orgány včetně HVOS. Změny v právních předpisech i celém systému jsou prováděny kontinuálně a i politická rozhodnutí vycházejí z analýz, statistik, debat mezi dotčenými subjekty. Přetrvávající diverzita organizace sociálního zabezpečení si vynucuje vyšší míru spolupráce mezi dotčenými orgány a institucemi. Posudky jsou zpracovávány jak lékaři, tak za stanovených okolností i diplomovanými pečovateli, případně se k názoru pečovatelů povinně přihlíží. Posudkovými lékaři jsou především smluvní lékaři nositelů pojištění, kteří se stejně jako profesionální pečovatelé mají jednotně proškoleni v připravované akademii. Posudky jsou povinni zasílat elektronicky.

Upřednostňována je péče v rodině a postupně jsou zaváděna podpůrná opatření.

Rakouský systém je veden snahou o postupné zavedení kvalitní péče za standardních podmínek a jejich přiměřenou kontrolu, s příbližně shodnou dobou řízení o dávku a způsobem posuzování nároku v celém Rakousku. Nutným doplňkem jsou sociální dávky poskytované na úrovni spolkových zemí a obcí. Značná pozornost je věnována poradenství a přístupu k informacím.

Zdroje:

Informace od Dr. Karin Pfeiffer, Abteilung IV/B/4 - Pflegevorsorge, BMASK

Webové stránky rakouských orgánů a institucí:

RAKOUSKO. Pensionsversicherungsanstalt [online]. 2013. Dostupné z: www.pensionsversicherung.at
RAKOUSKO. AUVA Soziale Unfallversicherung [online]. 2013. Dostupné z: www.auva.at
RAKOUSKO. Hauptverband der österreichischen Sozialversicherungsträger [online]. 2013. Dostupné z: <http://www.hauptverband.at>
RAKOUSKO. Sozialinfo Wien. [online]. 2013. Dostupné z: www.sozialinfo.wien.gv.at

RAKOUSKO. BVA Versicherungsanstalt öffentlich Bediensteter [online]. 2013. Dostupné z: www.bva.at
RAKOUSKO. HELP.GV.AT [online]. 2013. Dostupné z: www.help.gv.at

RAKOUSKO. Österreichische Sozialversicherung [online]. 2013. Dostupné z: www.sozialversicherung.at
Leistungsrechtliche Werte in der Sozialversicherung 2014. In: Hauptverband der Hauptverband der österreichischen Sozialversicherungsträger [online]. Dostupné z: http://www.sozialversicherung.at/media-DB/1034647_Leistungsrechtliche_Werte_2014.pdf

RAKOUSKO Rechtsinformationssystem des österreichischen Bundeskanzleramtes [online]. 2013. Dostupné z: <http://www.ris.bka.gv.at/>

RAKOUSKO. BMASK Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz [online]. 2013. Dostupné z: www.bmask.at

RAKOUSKO. BMASK Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz. Plattform für Pflegende Angehörige [online]. 2013. Dostupné z: www.pflegedaheim.at

Rakouské právní předpisy:

BPGG (Bundespflegegesetz, Fassung vom 6.1.2014)
ASVG
AVG

Verordnung der Bundesministerin für Arbeit, Gesundheit und Soziales über die Beurteilung des Pflegebedarfes nach dem Bundespflegegeldgesetz. BGBl. Nr. 37/1999

Richtlinien für die einheitliche Anwendung des BPGG. HVOS Verlautbarung Nr. 84, Jahr 2012

Analýzy, ročenky, statistiky, jiné informační zdroje:

Leistungsrechtliche Werte 2014. (Sozialversicherung) ASCOT

Arbeitsfähigkeit von Menschen mit körperlichen bzw. Psychischen Einschränkungen. PVA 2013

María Bürgmayr. Gutachtertätigkeit durch diplomierte Pflegefachkräfte. Das Österreichische Gesundheitswesen - ÖKZ. 2013, roč. 54, č. 05.

Social Protection in Austria. BMASK 2013

Österreichischer Pflegevorsorge-Bericht. BMASK 2011

Handbuch der österreichischen Sozialversicherung. HVOS 2013

Ein Blick 5: Pflege. BMASK 2013

Informationen zur Pflegevorsorge in Österreich. BMASK 2013

Autorka působí na České správě sociálního zabezpečení.

Projekty podporované EU

Zážitkový styl při výuce facilitace případových konferencí

Lukáš Kučera

Zážitkový styl výuky facilitace případových konferencí je součástí vzdělávacího projektu pracovníků v sociálních službách Connection, jehož cílem je formou vzdělávání a jednotné metodiky propojit společná témata sociálních služeb, které pracují s ohroženými rodinami a dětmi, s tématy sociálně-právní ochrany dětí, a mj. prostřednictvím tréninku připravit jeho účastníky na situace, s nimiž se při své práci setkávají a jsou nuceni je řešit při hledání optimálních řešení problémů spojených s výkonem jejich profese, a zvýšit jejich kompetence v tomto směru. Projekt je financován z prostředků ESF prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR.

Facilitace je umění, jak pomoci jednotlivcům či skupině lidí, aby se ve vymezeném čase v diskusi dostali k určitému, předem neurčenému, avšak nejlepšímu možnému výsledku¹. Jejich zapojení do procesu hledání řešení zvyšuje jejich motivaci výsledkem naplnit, jejich osobní spokojenost i ochotu vůbec společně řešení hledat. Významnou úlohu v tomto procesu hraje osobnost facilitátora, který by měl být nezaujatý, komunikačně zdatný, asertivní i empatický, měl by umět diskutujícím vhodným způsobem slovo jak udělovat, tak brát a mít řadu dalších znalostí a dovedností, s nimiž se zájemci obvykle seznamují při přednáškách a praktických cvičeních. Takto získané teoretické znalosti a poznatky však účastníci přednášek často nejsou schopni použít ve chvíli, kdy jsou skutečně nuceni stoupnout si před lidi a facilitovat případovou konferenci, jednání, pracovní poradou či setkání rodičů, kdy obvykle na všechny poučky ve stresu zapomenou.

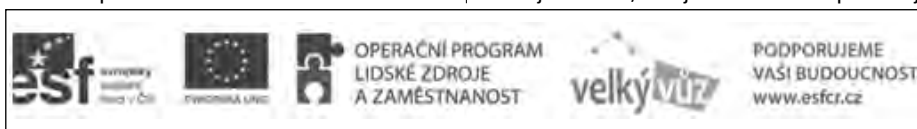
Základním problémem je, že facilitace představuje soubor znalostí, dovedností a postojů, jde tedy o kompetenci², kterou lze rozvíjet jen tréninkem³, při němž se jedinec nejprve dozví, že něco neumí - má nevědomou nekompetenci. Pak už ví, že něco neumí - má vědomou nekompetenci. Opakovaným tréninkem, sbíráním zkušeností a děláním chyb se postupně posouvá k vědomé kompetenci - kdy je schopen danou věc provádět, pokud se na to soustředí. Cílovou metou je nevědomá kompetence, kdy věci dělá automaticky, podvědomě a je schopen je použít i v náročných či stresujících situacích. Umění facilitace je univerzální, což v běžném životě nabízí řadu příležitostí k jejímu tréninku, protože však každá situace je jiná, je pravděpodobnost, že se jedinec dostane do dvou stejných situací při facilitaci, mizivá. Proto je nutné pochopit její obecné principy a trénovat, trénovat, trénovat.

Tradiční trénink⁴ probíhá tak, že lektor rozhoduje o tom, co jeho účastníci potřebují

znát a umět. Informace nejprve vstřebají a pak si je vyzkouší v praxi. Třeba tím, že napodobují nějaký vzor nebo řeší situaci předem daným postupem. Tímto způsobem je možné trénovat dílčí dovednosti, není ho však možné aplikovat na dovednosti facilitační.

Na facilitaci je náročné, že se jako taková skládá z řady dílčích dovedností, které je nutné si osvojit postupně. Na jedné straně pracujete s lidmi, sledujete jejich názory a emoce a na druhé straně hlídáte proces a pracujete s informacemi. Je to tedy soubor komunikačních dovedností, jako je naslouchání, shrnování, parafráze, zrcadlení, reflexe, přerámování, popisování, kladení vhodných otázek. A k tomu soubor dovedností pojících se s hledáním procesu, tedy sledování času, vyjasňování cílů, zpracování informací, hledání a hodnocení řešení, uzavírání témat atd. K tomu je třeba přidat ještě schopnost sebereflexe, improvizace, sebejistoty a uvědomování si vlastních postojů - určité tendence přinášet řešení, hodnocení, názory, sympatie, antipatie...

A právě tato komplexnost a potřeba uvědomovat si sebe sama a svoji roli v procesu činí z facilitace vhodný objekt pro tré-

ning participativní⁴, což je jen jiné označení pro zážitkové učení. Zážitkové učení⁵ je postaveno na experimentování. Na tom, že jste postaveni do určité situace, jste nuceni ji řešit a následně si uvědomujete, co se dělo, jak jste se cítili, co fungovalo a co by se dalo udělat lépe. Konkrétní prožitek prostřednictvím zpětného ohlednutí, tedy reflexe, transformujete na zkušenost, kterou si zasazujete do svých dalších zkušeností, do toho, jak ve vašem světě věci fungují, jak je vidíte, jak jim rozumíte. Této fázi říká David Kolb⁶ abstraktní konceptualizace. Na základě toho si následně vytváříte plán, jak se budete chovat v podobné situaci příště. Díky prožitku máte také daleko větší motivaci hledat, jak řešit podobné situace, a informace, které v tu chvíli získáte nebo pojmenujete, si budete daleko lépe pamatovat. V případě dovedností se díky reflexi,

konceptualizací a plánování dostáváte k jejich promyšlenému cvičení, které přináší nejlepší výsledky⁷. Tedy pokud si cíleně vybíráte, co budete trénovat, soustředíte se na to a věnujete tomuto tréninku dostatek času. Kromě běžného života, kde se naučíte nejvíce, jsou vhodným tréninkovou možností modelové situace, na kterých si můžete vyzkoušet svoji reakci a svoje chování v dané situaci. Krása modelové situace je v tom, že se při ní neučíte jen vy v roli facilitátora, ale i účastníci, kteří se učí z vašeho výkonu a dostávají nový pohled na lidi, se kterými facilitátor pracuje, na jejich motivy, záměry a emoce.

Přínos participativního tréninku, tedy zážitkového tréninku s lektorem, který vás facilituje, abyste si objevili o daném tématu to, co potřebujete, je především v tom, že vás vede k experimentování a přemýšlení.

Jste tak lépe připraveni na nové situace, do kterých se budete v rámci facilitace dostávat.

Podrobnější informace o projektu lze nalézt na www.velkyvuz-sever.cz.

- 1 Veronika Uhlířová, Lukáš Kučera: *Základy facilitace*, Velký vůz Sever, Nový bor, 2013
- 2 Jiří Plamínek: *Sebezpoznání, sebeřízení a stress*, Grada Publishing, 2. vydání, 2008
- 3 <http://www.gordontraining.com/free-workplace-articles/learning-a-new-skill-is-easier-said-than-done/>
- 4 Jiří Plamínek: *Vzdělávání dospělých*, Grada 2010.
- 5 Daniel Franc, Martin Andy, Zounková Daniela: *Učení zážitkem a hrou*, Computer Press, 2007.
- 6 Kolb, David: *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, 1984.
- 7 Geoff Colvin: *Talent nerozhoduje*, Compute Press, 2010.

Autor článku působí jako facilitátor a lektor v projektu Connection.

Monitoring integrace cizinců z třetích zemí v ČR s důrazem na slučování rodin a čerpání sociálních dávek

Jana Vavrečková, Petr Pojer

Projekt „Monitoring kvantitativních a kvalitativních indikátorů integrace cizinců z třetích zemí (CTZ) v ČR s důrazem na problematiku slučování rodin a čerpání sociálních dávek“ (EIF - 2012 - 04), jehož zadavatelem je MV ČR, je řešen v rámci Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí. Jeho řešení přímo navazuje na výsledky dosud realizovaných prací v této oblasti a zajišťuje tak kontinuitu dosavadních výstupů a činností. Konkrétně se jedná o tři fáze projektu „Metodika hodnocení monitorovacích nástrojů integračního procesu cizinců třetích zemí v ČR“ (řešené v letech 2009–2011) a projekt „Kvantitativní a kvalitativní ukazatelé pro hodnocení integrace cizinců z třetích zemí v ČR ve světle aktuálních dat a nových poznatků (2012–2013)“. Výstupy řešených projektů byly zadavatelem opakovaně pozitivně hodnoceny a staly se jedním z významných podkladů pro hodnocení integračních procesů CTZ v ČR a jejich další koncepční zaměření.

Monitoring integrace cizinců na území ČR, který byl v uplynulých letech založen a dále rozvíjen, odpovídá programům politických a výkonných orgánů Evropské unie, konkrétně požadavkům na tvorbu systémů monitorování a hodnocení integrace cizinců v hostitelských státech. Řešení projektu vychází z naplnění operačního cíle 5 „Zlepšení hodnocení průběhu a podpory integrace cizinců z třetích zemí v ČR a cílenější zaměření aktivit orgánů a institucí na podporu integrace cizinců“, z priority 2 a opatření 4 „Vypracování ukazatelů a metodik hodnocení“, což jsou dokumenty určující základní obsahové zaměření projektu. Pravidelná aktualizace vytvořené soustavy kvantitativních i kvalitativních indikátorů významně přispívá k měřitelnosti dopadů integračních opatření a plánování jejich dalšího rozvoje.

Hlavním cílem aktuálně řešeného projektu (EIF 2012 - 04) je průběžný monitoring integračních procesů pomocí vypracovaných nástrojů a metodik a analýza problematiky slučování rodin a čerpání sociálních dávek.

Monitorovací systém integrace CTZ je založen na bázi kvantitativních i kvalitativních ukazatelů; kvantitativní ukazatele vycházejí z administrativních zdrojů zhruba pěti resortů, kvalitativní ukazatele mají svůj základ v České republice realizovaných terénních, empirických šetřeních.

Soustava kvantitativních ukazatelů je rozdělena do kategorie základních ukaza-

telů (v oblasti pobytu, demografických charakteristik, zaměstnanosti a trhu práce, vzdělávání a sociálního začlenění), **srovnávacích ukazatelů** (vyjadřujících relace k českému obyvatelstvu a cizincům jako celku) a **analytických ukazatelů**, které uvedené hodnoty rozvádějí v bližších podrobnostech. Sledován je trend vývoje zvolených indikátorů v časových řadách a vybrané charakteristiky vývoje národního hospodářství. Kvantitativní údaje jsou aktualizovány dvakrát ročně a podle potřeby nadále zpřesňovány nebo doplňovány. Za každé monitorovací období je pro zadavatele projektu vypracován policy paper, který obsahuje základní vývojové trendy sledovaných integračních procesů.

Soustavu kvalitativních ukazatelů tvoří dvě obsahově rozdílné části. První část zahrnuje názory a postoje české veřejnosti k cizincům, druhá část názory a postoje samotných cizinců k životu a práci v ČR. První část vychází z pravidelných dotazníkových omnibusových šetření Centra pro výzkum veřejného mínění SOU AV, druhá část z dotazníkových šetření mezi cizinci z třetích zemí v ČR. Vzhledem k celostátnímu zaměření monitorovacího systému jsou brány v úvahu pouze realizovaná šetření s celostátní působností. Poznatky obou částí jsou transformovány do předem definovaných, věcných oblastí a celkové pojetí metodiky kvalitativních ukazatelů je komplementární

k metodice kvantitativních ukazatelů; v obou „Soustavách“ je kladen akcent na maximální přehlednost získaných poznatků. Monitoring vývoje názorů a postojů české veřejnosti k cizincům je významný tím, že vychází z jednoho poznatkového zdroje (omnibusové šetření CVVM), což umožňuje kontinuálně sledovat názorový a postojový vývoj české veřejnosti k cizincům v průběhu různých časových period (v předkrizovém období do r. 2008, v období hospodářské krize a navazujících letech).

Jak již bylo naznačeno, nedílnou součástí projektu (EIF 2012 - 04; řešený v období 6/2013 - 6/2014) je **problematika slučování rodin**. Na evropské úrovni se jedná o vysoce aktuální fenomén a statistické údaje vypovídají o tom, že tento jev je stále závažnější i v ČR. Směrnice o právu na sloučení rodiny příslušníků třetích zemí, pobývajících ve státech EU (směrnice č. 2003/86/ES), přinesla v mnoha ohledech zvýhodnění pro cizince usilující o sloučení své rodiny a je bezesporu pozitivním přínosem pro fungování rodinného života cizinců a potažmo i pro jejich integraci v hostitelské zemi. Na druhé straně v mnoha zemích EU zaznívají stále intenzivněji hlasy o zneužívání práva na sloučení rodiny a o následných problémech při zvládnutí integrace vysokého přílivu imigrantů, zpravidla s nízkým vzděláním a bez jazykových kompetencí, kteří do

země přicházejí z důvodů sloučení rodiny (na což mají nepopiratelné právo).

V ČR nebyla dosud tato problematika z výše uvedeného hlediska komplexněji řešena (třebaže projekty zabývající se rodinami cizinců samozřejmě existují). Příliv cizinců z rodinných důvodů u nás sice není zdaleka tak intenzivní, jako v ostatních evropských zemích (např. Německo, Rakousko, Francie), nicméně statistiky hovoří o tom, že rodinné důvody tvoří v současné době zhruba třetinu všech deklarovaných pobytů a z hlediska vývoje vykazují vzrůstající tendenci - za posledních pět let stouply rodinné důvody, jako účel pobytu, zhruba o polovinu. Děje se tak v protikladu k účelu pobytu zaměstnání/podnikání, který naopak v důsledku situace na českém trhu práce lineárně klesá.

V rámci řešení projektu provedli řešitelé podrobnější analýzu tohoto jevu, a to jak z hlediska legislativních podmínek slučování rodin cizinců z třetích zemí v ČR, tak z hlediska dostupných údajů o účelech pobytu z databáze Ředitelství služeb cizinecké policie. Analýza zachycuje vývoj od roku 2008 a bližší charakteristiky přicházejících rodinných příslušníků jsou zaměřeny na věkové struktury a státní příslušnost nejfrekventovanějších imigrantů.

Kromě toho byla v průběhu řešení realizována dvě terénní šetření. Empirické šetření s experty formou dvou diskusních skupin a šetření s cizinci s bytovým oprávněním sloučení rodiny. Sondáž mezi odborníky z řad pracovníků krajských center pro integraci cizinců, NNO, ÚP a dalších zainteresovaných institucí proběhla formou řízené diskuse podle předem stanoveného scénáře a soustředila se na hlavní problémy integrace rodinných příslušníků CTZ, přicházejících do ČR za účelem sloučení rodiny, z pohledu těch, kteří se tímto jevem profesně zabývají. Jedna diskusní skupina se konala v Praze (místě s nejvyšším výskytem cizinců vůbec), druhá v Jihomoravském kraji, konkrétně v Brně.

Protipólem šetření expertů bylo sondážní šetření mezi samotnými cizinci, ma-

jícími s vízem za účelem sloučení rodiny konkrétní zkušenosti. Šetření proběhlo formou standardizovaných, řízených rozhovorů a národnostní složení respondentů bylo vymezeno na základě výsledků statistické analýzy cizinců CTZ, kteří tento účel pobytu nejvíce využívají. Cílem bylo získat zkušenosti těch, kterých se tento jev bezprostředně dotýká, včetně určení požadavků a přání rodinných příslušníků na jejich bezproblémovou integraci v ČR.

Současně s tím byla provedena analýza **čerpání sociálních dávek** cizinci z třetích zemí, konkrétně dávek státní sociální podpory (SSP) na základě údajů dodaných MPSV¹. Rozbor byl proveden za dominantní část SSP, která zahrnuje příspěvek na dítě, rodičovský příspěvek a příspěvek na bydlení, což představuje 96 % celkové sumy vyplacených prostředků SSP. V pětiletém časovém horizontu potvrdila analýza hypotézu o stoupající tendenci výdajů na dávky státní sociální podpory u všech cizinců žijících v ČR. Vzrůstající trend výdajů na dávky SSP je nepřehlédnutelný i u cizinců z třetích zemí; nicméně v celkových výdajích za obyvatelstvo tvoří zatím výdaje za CTZ necelá dvě procenta. Trendy vývoje posledních dvou let odrážejí u CTZ vývojovou tendenci většinové populace a markantní růst výdajů je, obdobně jako u českého obyvatelstva, zejména u příspěvku na bydlení.

Za účelem prezentace Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí, výstupů řešeného projektu i výměny zkušeností s odbornou veřejností byl na konci května (28. 5. 2014) za přítomnosti zadavatele projektu realizován **závěrečný workshop**. Workshop se konal v budově ČSVTS na Novotného lávce, Praha 1; přizváni byli zainteresovaní odborníci ze státní sféry, zajišťující údaje pro monitoring, odborníci z výzkumné a akademické sféry, zabývající se migrací, i experti pracující s cizinci v rámci aktivit nevládních a neziskových organizací. Celkem se ho zúčastnilo 34 odborníků. Z centrální sféry byli přítomni zástupci odboru

azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra, Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV), Ministerstva průmyslu a obchodu (MPO) a Ministerstva zahraničních věcí (MZV), zástupci Českého statistického úřadu (ČSU) a dále Národního ústavu pro vzdělávání (NÚV). Akademická sféra byla reprezentována Přírodovědeckou fakultou UK, 1. lékařskou fakultou, Fakultou sociálních věd a Etnografickým ústavem AV ČR. Workshopu se dále zúčastnili představitelé Konsorcia NNO, integračních center a dalších institucí, které se integrací cizinců zabývají.

Workshop zahájil a moderoval ředitel VÚPSV doc. Ing. Ladislav Průša, CSc., informace o projektu a problémech při jeho řešení prezentovala PhDr. Jana Vavrečková, hlavní řešitelka projektu. Tematicky byl workshop rozdělen na dvě samostatné části - první část byla věnována poznatkům z analýzy monitorovacích ukazatelů integrace, druhá část poznatkům z realizace terénních šetření. Prezentace v jednotlivých částech programu přednesli řešitelé projektu, přizváni interní odborníci i externí spolupracovníci (z Fakulty sociálních věd, 1. lékařské fakulty a akciové společnosti Diverta). Za podnětné lze považovat zejména vystoupení Mgr. Jana Kepky z OAMP MV, neboť seznámil přítomné účastníky s konkrétními problémy řešení integrace cizinců v ČR, s vizí dalšího zaměření integrační politiky a v neposlední řadě s vynaloženými finančními náklady z hlediska vývoje posledních let. Odborná úroveň příspěvků i celkový průběh semináře byly zadavatelem i účastníky pozitivně hodnoceny; v této souvislosti byl zadavatelem projektu vysloven názor, že by bylo vhodné znovu se sejit nad zjištěnými problémy a hlouběji je prodiskutovat formou kulatého stolu.

1 Dávky hmotné nouze a podpory v nezaměstnanosti nejsou ze strany MPSV od r. 2011 přístupné.

Autoři působí ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i.

Smyslem vládní **Agentury pro sociální začleňování** (dále jen Agentura) je pomáhat městům a obcím formou časově omezené (tříleté) spolupráce poznávat a řešit problém sociálního vyloučení, nastavit odpovídající procesy k jeho řešení, využívat nástroje vhodné k řešení konkrétních místních problémů a docílit toho, aby se postavení lidí z vyloučených lokalit nebo sociálně vyloučených či sociálním vyloučením ohrožených jednotlivců či rodin podařilo společným úsilím všech zainteresovaných zlepšit a začlenit je do sociálních struktur obce.

Tříleté období spolupráce bylo ke konci prvního pololetí roku 2014 ukončeno s Hodonínem, Kadani, Kolinem, Krupkou, Mělnickem, Sokolovem, Vejprty a Větrní, kde díky ní došlo ke vzniku celé řady nových služeb, vytvoření pracovních míst a dalších podpůrných aktivit, které provozují města i místní organizace. Úspěch při řešení tohoto složitého a multidimenzionálního problému vyžaduje vytrvalost, dobrou vůli a podporu jak vedení obcí, tak místního obyvatelstva a samozřejmě i iniciativu ze strany sociálně znevýhodněných osob. Podle ředitele Agentury Martina Šimíčka lze i během tří let, které jsou nyní vyměřeny pro spolupráci s Agenturou, situaci v jednotlivých místech výrazným způsobem změnit k lepšímu.

Příkladem jsou výsledky, jichž bylo dosaženo např. v Kadani, kde se mj. podařilo zaměstnat 187 dlouhodobě nezaměstnaných osob, 28 dětí z vyloučených rodin připravit na školní docházku v předškolních klubech a 20 umístit do mateřských škol. Do prorodinných služeb se zapojilo 95 rodičů, 82 dětí školního věku chodí do zájmových kroužků a 180 dětí a mládeže využívá aktivit nízkoprahových zařízení. I díky tomu klesla v Kadani za poslední dva roky trestná činnost páchaná dětmi a mládeží o 49 procent. V několik kilometrů vzdálené lokalitě Pruněřov bylo zrekonstruováno Centrum sociálních služeb, jež nabízí a poskytuje služby pro rodiny s dětmi, dluhové a pracovní poradenství i zázemí pro terénní sociální pracovníky. Město zvýšilo kvalitu bydlení v pruněřovských bytech, přičemž na úklidových a opravných pracích se podílejí i místní obyvatelé a každý dům má dnes svého domovníka. Za poslední 2 roky zde dluhy na nájemném klesly o 46 procent.

Od začátku července Agentura začala spolupracovat s devíti novými městy a obcemi, celkem tedy nyní působí v 26 městech.

20 let činnosti v oblasti prevence kriminality, sociálního vyloučení a řešení následků trestních činů

Nestátní nezisková organizace **Rubikon Centrum** působí v ČR v oblasti prevence kriminality a efektivního řešení následků trestních činů. Cílem sdružení je opětovně začlenit lidi s trestní minulostí do společnosti, rozvíjet jejich schopnosti pro uplatnění na trhu práce, dosáhnout jejich sociální a pracovní integrace a přispět tak k jejich začlenění do společnosti. Pracuje tedy s lidmi, které spojuje především konflikt, izolace a snížená schopnost řešit vlastní problémovou situaci. Kromě osob s kriminální minulostí je její činnost zaměřena na osoby ze sociálně vyloučených lokalit a mladistvé, poskytuje rovněž pomoc osobám, které řeší závažné finanční problémy, související s jejich zadlužeností. Své služby přizpůsobuje potřebám svých klientů. Spolupracuje s partnerskými organizacemi a zaměstnavateli a vytváří programy na pomoc lidem s kriminální minulostí s cílem zabránit jejich sociálnímu vyloučení.

Svou činnost proto v souladu se stanovenými cíli orientuje zejména na systémové změny v oblasti legislativy a zavádění praktických postupů, osobní asistenci pro konkrétní lidi v nouzové situaci a osvětu směrem k odborné i laické veřejnosti. Zaměřuje se zejména a osoby s kriminální minulostí a osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách, jimž se snaží pomáhat prostřednictvím různých programů ke zvýšení zaměstnanosti, k řešení zadluženosti a zvýšení efektivity alternativních trestů.

Kromě toho organizace poskytuje vzdělávací a konzultační služby pro odbornou veřejnost a státní správu.

Sdružení vzniklo v roce 1994 pod názvem Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici s cílem podpořit nové alternativní formy řešení trestných činů. Později byl název změněn na Sdružení pro probaci a mediaci v justici, od června 2012 pak na RUBIKON Centrum, lépe odpovídající povaze a šíři poskytovaných služeb.

RUBIKON Centrum je držitelem ceny „International Community Justice Awards“, kterou obdrželo na mezinárodní konferenci Probation 2000 v Londýně. V roce 2009 RUBIKON Centrum obdrželo na Justičním fóru v Bruselu zvláštní ocenění v prestižní soutěži inovativních projektů v oblasti trestní justice Křišťálové váhy spravedlnosti (Crystal Scales of Justice Award). Během let sdružení získalo akreditaci jako vzdělávací instituce a povolení k zprostředkování zaměstnání. Vzdělávací činnost je v souladu se zaměřením sdružení orientována na řešení finanční situace předlužených osob, práci s klienty s kriminální činností, probační programy pro klienty Probační a mediální služby ČR a na podporu schopnosti klientů uspět na trhu práce a zvládnout své problémy.

Nadační fond RUBIKON, nestátní nezisková organizace, jejímž zřizovatelem je občanské sdružení RUBIKON Centrum, vznikl v roce 2012. Jeho posláním je podpora a pomoc lidem, kteří jsou jakkoli ohroženi sociálním vyloučením, zejména lidem s kriminální minulostí, kteří mají zájem svou nepříznivou situaci změnit, při jejich začleňování do běžného života. Přispívá tím k prevenci sociálního vyloučení a jeho negativních důsledků včetně kriminálního jednání vyloučených osob. K projektům, jejichž podporou se fond snaží přispět k řešení problémů cílové skupiny, patří projekt Cesta, realizovaný ve spolupráci s občanským sdružením RUBIKON Centrum. Hlavním partnerem a dárcem projektu je společnost Cetelem, a. s. Jeho cílem je zvýšit finanční soběstačnost lidí ohrožených sociálním vyloučením, zejména lidí s kriminální minulostí, zvýšit jejich soběstačnost a zaměstnatelnost a pomoci jim formou pracovního a finančního poradenství překlenout kritické období jejich života, než získají stabilní příjmy. Součástí projektu je fond, z něhož mohou být vybra-

ným klientům poskytnuty bezúročné půjčky a nastaven flexibilní systém splátek na míru jejich finanční situaci.

Návrat lidí s trestní minulostí do běžného života nebývá vždy jednoduchý a jejich snaha získat práci se často mívá účinkem, protože se zaměstnavatelé často obávají takového zájemce o práci zaměstnat. Vzhledem k tomu, že tito uchazeči jsou ohroženi dlouhodobou nezaměstnaností, věnuje jim Úřad práce ČR (ÚP ČR) zvýšenou péči a spolupracuje v tomto ohledu s řadou neziskových organizací. Jednou z nich je RUBIKON Centrum. Praktickým příkladem snahy jim pomoci je nedávno otevřené kontaktní místo Pracovní agentury RUBIKON v Kutné Hoře. Přímou v prostorách Informačního a poradenského centra ÚP ČR poskytují tamní zaměstnanci úřadu a RUBIKON Centra poradenství osobám s trestní minulostí. Zároveň zaměstnavatelům nabízejí pomoc při náboru nových zaměstnanců, doporučují jim však jen ty, kteří jsou motivovaní a připraveni na trh práce vstoupit. Zaměstnavatel může v případě jejich zaměstnání získat finanční podporu, a to příspěvek na zřízení a provoz společensky účelných pracovních míst a veřejně prospěšných prací, na které konkrétní firma přijme klienta s trestní minulostí.

Zvýšené péče a poradenství se dostává i samotným uchazečům. ÚP ČR jim například nabízí některé z široké nabídky rekvalifikačních kursů a poskytuje informace o tom, jaké jsou jejich možnosti uplatnění na trhu práce či informace z oblasti nepojistných dávek.

Obdobná spolupráce ÚP ČR s neziskovými organizacemi nebo přímo vězeňskou službou probíhá na řadě dalších míst České republiky. Například rakovnické kontaktní pracoviště ÚP ČR už několik let spolupracuje s Vězeňskou službou ČR - Věznicí v Oráčově.

Zdroj: www.rubikoncentrum.cz a ÚP ČR

Životní podmínky českých domácností

Výsledky šetření Životní podmínky, které v rámci projektu EU-SILC v ČR již podeváté uskutečnil ČSÚ v období od 23. února do 12. května 2013, umožnilo získat mezinárodně srovnatelná data o změnách ve struktuře domácností, výši a skladbě jejich příjmů a vývoji podílu populace ohrožené chudobou a sociálním vyloučením v roce 2012 a na jaře 2013 pro srovnávání sociální a ekonomické situace obyvatel jednotlivých evropských zemí.

Příjmy českých domácností nominálně rostly. Změny v daňovém systému příznivě ovlivnily příjmy pracujících osob, zatímco čisté příjmy domácností zaměstnanců s vyšším vzděláním ve srovnání s předchozím rokem takřka stagnovaly, u domácností zaměstnanců s nižším vzděláním se čisté příjmy meziročně zvýšily o více než dvě

procenta. Díky valorizaci důchodů rostly podobným tempem i průměrné příjmy domácností nepracujících důchodců. Poprvé od roku 2008 meziročně vzrostly i příjmy domácností samostatně činných osob.

Došlo k poklesu příjmové diferenciaci uvnitř skupiny zaměstnanců i k celkovému snížení variability příjmů. Slevy na dani vedly k růstu příjmů domácností nejvíce ohrožených chudobou a k meziročnímu poklesu počtu osob ohrožených chudobou. Rychleji než příjmy rostl podíl příjmů domácností vynakládaných na bydlení, který dosáhl 18,6 %. Podíl domácností vnímajících náklady na bydlení jako velkou zátěž zůstal zhruba na úrovni roku 2012, a to 28,7 %. Podíl domácností vycházejících s příjmy obtížně či velmi obtížně mírně vzrostl na 32,2 % (o 0,8 p. b.). Podíl domácností, které si ne-

mohly dovolit zaplatit neočekávaný výdaj ve výši 9400 Kč, dokonce mírně poklesl, a to ze 44,0 % v roce 2012 na 43,2 % v roce 2013. Stejně tak poklesl podíl domácností, které si nemohly dovolit zaplatit alespoň týdenní dovolenou pro všechny členy domácnosti (ze 43,8 % v roce 2012 na 39,8 % v roce 2013).

Podle subjektivního hodnocení vybraných oblastí života byli lidé v ČR bez ohledu na pohlaví relativně spokojeni jak se svým životem jako celkem, tak s jeho jednotlivými oblastmi. Nejspokojenější jsou s osobními vztahy a s bydlením (v závislosti na formě vlastnictví bytu), naopak menší spokojenost vyjádřili se svou finanční situací.

Více na: www.czso.cz

Zdroj: ČSÚ

Vliv daňových pravidel a výše sociálních dávek v USA na ochotu jejich příjemců pracovat

*V roce 1995 Cato Institute publikoval studii *The Work vs. Welfare Trade-Off*, v níž odhadl hodnotu všech sociálních dávek dostupných pro jejich typického příjemce v každém z 50 států USA a v District of Columbia. Ukázalo se, že hodnota těchto dávek nejenže výrazně převyšuje hranici chudoby, protože sociální dávky jsou osvobozeny od daně, ale že jejich hodnota v dolarech je větší než suma peněz, kterou by získal pracovník za práci v nejnižší mzdové kategorii. Institut analýzu současného sociálního systému zopakoval stejným způsobem jako v roce 1995 a zjistil, že sociální dávky nadále v 35 státech převyšují příjem z pracovní činnosti, který by většina jejich příjemců mohla očekávat za práci v nejnižší mzdové kategorii, a to dokonce i po započtení Earned Income Tax Credit (kreditu z daně z pracovního příjmu), a ve 13 státech jsou vyšší než příjem za práci za 15 \$ za hodinu. Podle autorů současný sociální systém poskytuje tak vysokou úroveň dávek, že odrazuje od práce.*

Jedním ze způsobů, jak se nepropadnout do chudoby nebo se z ní dostat, je přijmout práci, což dokládá skutečnost, že jen 2,8 % lidí v USA pracujících na plný úvazek je chudých podle federální definice chudoby (Federal Poverty Level - FPL) v porovnání s 12,9 % těch, kteří nepracují. Chudých je také jen 15 % lidí pracujících částečný úvazek, i práce za minimální mzdu se může stát odrazovým můstkem z chudoby. V rozporu se stereotypním názorem, že lidé pobírající dávky jsou líní nebo nechtějí pracovat, mají tito lidé podle různých šetření zájem pracovat, často však váhají využít dostupné pracovní příležitosti. Přes zákonnou povinnost příjemců dávek pracovat jich v celostátním měřítku pracuje jen 42 procent. Ve skutečnosti jich může být mnohem méně, protože mnozí z evidovaných jako pracující se podílejí na jiných „pracovních aktivitách“, jako je příprava na práci nebo hledání práce. Ve skutečnosti má práci v soukromém sektoru méně než 20 % příjemců dávek. Mnohým z nich chybí kvalifikace a napojení na trh práce nutné k získání práce s průměrnou či nadprůměrnou mzdou. Proto pokud začnou pracovat, obvykle začínají ve službách, maloobchodu, na pozicích úředníků, sekretářek, uklízeček, pomocníků v obchodě či jako číšníci, kde jsou nízké mzdy. Dokud úroveň sociálních dávek bude z rozhodnutí nepracovat činit racionální alternativu, bude těžké dostat lidi ze závislosti na dávkách a do práce.

Většina zpráv se zaměřuje jen na jeden program, a to na Temporary Assistance for Needy Families (TANF), který poskytuje dávky ve finanční podobě, čímž vzniká dojem, že sociální dávky jsou nízké a zajišťují pouze příjem na úrovni existenčního minima. Ve skutečnosti federální vláda v současné době financuje 126 různých programů zaměřených na lidi s nízkými příjmy, z nichž 72 poskytuje peněžní nebo věcné dávky pro jednotlivce. Zbývající financují komunitní programy pro nízkopříjmové lokality, neposkytují tedy dávky přímo jednotlivým příjemcům. Státní, regionální a místní vlády řídí další sociální programy. Žádný jedinec nebo rodina samozřejmě nedostává dávky ze všech 72 programů, ale mnozí příjemci dostávají pomoc z více programů současně. Celková výše dávek je tak pravděpodobně mnohem vyšší

než jen dávky z programu TANF. Dohromady tyto programy stojí ročně zhruba 668,2 miliard dolarů. K tomu na boj s chudobou vydají státní a lokální programy dalších 284 miliard dolarů.

Cílem současné studie bylo určit průměrnou úroveň dávek, kterou typická rodina sestávající z osamělé matky se dvěma dětmi může dostat, a porovnat tyto dávky s platem, který by příjemce dávek potřeboval vydělat, aby přinesl domů srovnatelný příjem.

Použitá metodologie

Nikdo nedostává dávky ze všech těchto programů, mnohé federální programy jsou tak malé nebo tak úzce zaměřené, že z nich dávky dostává málokdo. Přesto mnozí příjemci dostávají dávky z více programů. Autoři pro účely této studie předpokládali, že naše profilová rodina dostává následující sociální dávky: Temporary Assistance for Needy Families, Supplemental Nutrition Assistance Program, Medicaid, Housing Assistance, Women, Infants, and Children Program, Utilities Assistance, The Emergency Food Assistance Program.

Při výpočtu celkové hodnoty dávek, které naše hypotetická rodina dostane, bylo nutné tyto dávky přizpůsobit tak, aby odrážely skutečnost, že vyplácení jednoho typu dávek může znamenat snížení výše dávky vyplácené z jiného programu.

Sociální dávky mají oproti mzdě výhodu v tom, že nejsou zdaňovány. Mzdy jsou naopak předmětem různých federálních, státních a místních daní. I když v některých státech je daňová zátěž převyšena kredity EITC, CTC a obdobnými kredity na úrovni států, v jiných daně přesahují hodnotu všech dosažitelných kreditů. Jakékoliv srovnání hodnoty sociálních dávek a mzdových příjmů musí vzít v potaz jak daně, které by jednotlivec musel platit, tak kredity, které může získat.

V této studii autoři vzali v potaz tyto daně: Federal Income Tax, State Income Tax, Federal Insurance Contributions Act Payroll Tax, Earned Income Tax Credit a Child Tax Credit.

Ne všichni příjemci sociálních dávek dostávají všechny dávky, na které mají nárok, avšak tvrdé jádro příjemců sociálních dávek, kteří jsou na nich dlouhou dobou závislí, pravděpodobně tyto dávky dostává.

Pobírání dávek i při práci se mezi jednotlivými státy výrazně liší a doba jejich pobírání byla u řady programů zkrácena. Je však skutečností, že bez ohledu na trvání nároku míra participace u všech programů klesá, jakmile daný jedinec začne pracovat. Částečně to může být dáno tím, že je třeba o dávky znovu požádat. Osoba přecházející ze závislosti na dávkách do práce bude vždy pociťovat určitou formu ztráty, a to omezení volného času, i když konečná výše příjmu zůstane nezměněná. Autoři však nezkoumali, zda je lepší pracovat a současně pobírat dávky (teoreticky to tak téměř jistě bude na všech příjmových úrovních), ale ptali se, zda na tom jedinec bude lépe, bude-li své potřeby zajišťovat prací, než když bude závislý na státu prostřednictvím sociálních dávek.

Při výpočtech zahrnuli plnou hodnotu EITC, CTC a EITC na úrovni států, i když hodnota těchto kreditů přesahuje hodnotu placených daní, což se týká 39 států, aby ilustrovali význam daňových kreditů při dorovnání daňových nákladů při přechodu ze závislosti na dávkách do práce. V rozsahu, v jakém kredity přesahují výši placených daní, totiž představují další sociální podporu.

K hlavním zjištěním patří:

- V 18 státech se od roku 1995 snížila celková hodnota sociálních dávek, což je ale způsobeno změnou složení toho, co bylo mezi dávkami zahrnuto, než skutečným snížením hodnoty jednotlivých složek.
- V 35 státech jsou sociální dávky vyšší než příjmy z práce za minimální mzdu, a to i po započtení kreditu z daně z pracovního příjmu.
- V 39 státech se lze díky zvýšení kreditu z daně z pracovního příjmu EITS a zavedení daňového kreditu na děti (Child Tax Credit - CTC) a ekvivalentů EITS na úrovni jednotlivých států zbavit závislosti na dávkách přijetím práce, která přináší mírně nižší příjem než dosavadní sociální dávky, aniž by došlo ke ztrátě příjmu. Rozdíl je však tak malý, že není pravděpodobné, že by převýšil hodnotu volného času.
- Ve 12 státech pocítí jedinec, který přijme práci, z níž má příjem ve stejné výši jako dávky, pokles příjmu.

- Ve 33 státech se hodnota sociálních dávek od roku 1995 zvýšila. Nejvíce ve Vermontu, dále na Havaji a v New Hampshire, dále pak také v District of Columbia.
- Ve 13 státech je hodnota dávek rovna mzdě 15 \$ na hodinu, nejvíce na Havaji, kde však mají vysoké životní náklady, dále pak v District of Columbia a v Massachusetts.
- V 11 státech jsou sociální dávky vyšší než průměrná mzda učitele v prvním roce práce před zdaněním, v 39 státech činí více než mzda pro začínající sekretářku. A ve třech nejvíce velkorysých státech jsou sociální dávky vyšší než příjmy začínajícího počítačového programátora.

Celková hodnota sociálních dávek se od poslední studie v porovnání s inflací v 18 státech snížila, v 32 a v District of Columbia se zvýšila. Pracující musí ze mzdy platit daně, které však jsou do jisté míry snižovány daňovými kredity, jako jsou Earned Income Tax Credit (EITC), the Child Tax Credit (CTC) a období EITC na úrovni jednotlivých států. Ve 39 státech kombinace těchto daňových kreditů převyšuje výši daní, kterou by dotyčná osoba měla platit. Protože tyto daňové kredity jsou propláceny, umožní jí to přijmout práci placenou mírně méně, než činila hodnota pobíraných sociálních dávek, aniž by došlo ke snížení celkového příjmu. Ve 12 ji-

ných státech však daně stále převyšují daňové kredity, takže pracovník by musel vydělat více, než činí hodnota sociálních dávek, aby získal alespoň srovnatelný příjem. Pokud se na to podíváme perspektivou hodinové mzdy, je patrné, že ve 33 státech jsou sociální dávky v mnoha případech vyšší než práce za minimální mzdu, v řadě států je výše dávek vyšší než mzda 15 \$ za hodinu. V 11 státech jsou dávky vyšší než mzda učitele v prvním roce práce před zdaněním, v 39 státech jsou vyšší než mzda začínající sekretářky a ve třech nejvelkorysejších státech jsou vyšší než příjem začínajícího počítačového programátora.

Sociální dávky jsou vyšší než FDL (Federal Poverty Line - federální hranice chudoby) ve 42 státech a v District of Columbia, na Havaji, v Massachusetts a v District of Columbia jsou ve skutečnosti dvakrát tak vysoké.

Závěr

Autoři připouštějí, že se při svých výpočtech mohli dopustit příliš velkého zevšeobecnění, neboť ne každý příjemce sociálních dávek odpovídá užitému profilu a mnozí, kteří mu odpovídají, nedostávají všechny uvedené dávky. Avšak je nezpochybnitelné, že pro mnoho příjemců, zejména dlouhodobě závislých na dávkách, je výše dávek vyšší než příjem z práce nejnižší kategorie, o které lze předpokládat, že by

ji typický příjemce dávek získal. A dokud toto platí, mnozí příjemci dávek pravděpodobně dají přednost dávkám před prací, což je špatná zpráva pro daňové poplatníky, kteří musí náklady sociálních programů financovat, a ještě více pro příjemce dávek samotné. Tím, že učiní racionální krátkodobé rozhodnutí a zůstanou na dávkách, místo aby začali pracovat, mohou chytit sebe a své rodiny do pastí dlouhodobé závislosti. Daňová nevýhodnost přechodu ze závislosti na dávkách do práce byla snížena refundovatelnými daňovými kredity, ale jejich výhodnost je nízká, zvláště když se vezme v úvahu hodnota volného času. A je třeba si uvědomit, že pokud daňové kredity převyšují daňovou povinnost, představují další formu sociální podpory. Současný sociální systém v USA podle autorů poskytuje tak vysokou úroveň dávek, že odrazuje od práce. Pokud politici myslí vážně snahu omezit závislost na sociálních dávkách a odměňovat naopak práci, měli by zpřísnit požadavek pracovat při závislosti na dávkách, odstranit výjimky a omezit aktivity, které jsou započítávány jako práce. A státy by navíc měly zvážit způsob, jak zmenšit rozdíl mezi hodnotou sociálních dávek a pracovních příjmů omezením výše současných dávek a zpřísněním podmínek nároku.

Zdroj: Cato Institut

Příspěvek k ekonomickému oživení, inkluzivnímu růstu a sociální spravedlnosti

Podle nové Zprávy ILO o současné situaci v oblasti sociální ochrany „World Social Protection Report 2014/15: Building economic recovery, inclusive development and social justice“, která zachycuje nejnovější vývojové trendy, není více než 70 % světové populace odpovídajícím způsobem pokryto systémy sociální ochrany.

Sociální ochrana je klíčovým nástrojem k redukci chudoby a nerovnosti, který současně stimuluje inkluzivní růst podporou zdraví a kapacity ohrožených segmentů společnosti, zvyšuje jejich produktivitu, podporuje domácí poptávku a strukturální transformaci národních ekonomik. Otázka sociální ochrany nabývá na významu v časech ekonomické nejistoty, nízkého růstu a narůstající nerovnosti.

Vícenásobná funkce, kterou sociální ochrana hraje v ekonomice a ve společnosti, se zvláště ukázala během poslední světové finanční a ekonomické krize. V první fázi krize v letech 2008–2009 sáhlo přinejmenším 48 zemí s vysokými a středními příjmy k zavedení stimulačních balíčků o celkové hodnotě 2,4 trilionů US \$, z nichž zhruba čtvrtina byla určena na sociální opatření. Tato podpora působila jako automatický stabilizátor, který pomohl ekonomikám získat rovnováhu a ochránil nezaměstnané a ohrožené před ekonomickou pohromou.

V druhé fázi krize od roku 2010 dále však mnohé vlády změnilly kurs a soustředily se

předčasně na fiskální konsolidaci, bez hledu na urgentní potřebu pokračující podpory ohroženého obyvatelstva a stabilizace spotřeby. Tato opatření se netýkala jen evropských zemí, v roce 2014 k omezování veřejných výdajů přistoupilo až 122 vlád, 82 v rozvojových zemích.

Přijímaná opatření zahrnují reformy v důchodových, zdravotních a sociálních systémech, která často znamenají redukci v pokrytí nebo financování těchto systémů, rušení podpory a snižování počtu zdravotníků a sociálních pracovníků nebo jejich platů. Ve výsledku jsou náklady fiskální konsolidace a přizpůsobování přeneseny na obyvatele v době nízké zaměstnanosti, kdy je podpora nejvíce potřebná.

V poslední době řada zemí s vysokým příjmem omezuje své systémy sociální ochrany. V EU už škrty v rozpočtech na sociální ochranu přispěly k nárůstu chudoby, která se nyní týká 123 milionů lidí nebo 24 % obyvatel včetně dětí, žen, starších osob a osob se zdravotními postiženími. Na druhé straně řada zemí se středními příjmy rozšiřuje své systémy sociální ochrany, podporuje příjmy domácností a tím poptávkou tažený růst a inkluzivní vývoj. V Číně jsou blízko k dosažení univerzálního pokrytí důchody a výrazně se zde zvýšila minimální mzda, také v Brazílii od roku 2009 urychlili rozšiřování pokrytí systémy sociální ochrany a minimální mzdou.

Rovněž některé země s nízkými příjmy, jako je například Mosambik, rozšířily sociální ochranu, i když často prostřednictvím dočasných záchranných sítí s velmi nízkou úrovní dávek. Mnohé z těchto zemí se nyní snaží zavést minimální sociální ochranu jako součást všeobecnějších systémů sociální ochrany.

Autoři zprávy se také zaměřili na odlišné trendy sociální ochrany z hlediska životního cyklu. Z globálního hlediska se ukazuje, že vlády alokují jen 0,4 % HDP na dávky pro děti a rodiny, s výdaji v rozmezí od 2,2 % v zemích západní Evropy po 0,2 % v Africe, Asii a Pacifiku. Tyto výdaje by měly být zvýšeny, protože denně umírá 18 tisíc dětí a mnohým těmto úmrtím by se dalo zabránit adekvátní sociální ochranou.

Výdaje na sociální ochranu osob během pracovního života (v období nezaměstnanosti, mateřství, zdravotního postižení nebo pracovního úrazu) se výrazně liší podle regionů, v rozmezí od 0,5 % v Africe po 5,9 % v západní Evropě. Z celosvětového pohledu jen 12 % nezaměstnaných pracovníků dostává podporu v nezaměstnanosti, v rozsahu od 64 % v západní Evropě po méně než 3 % na Středním východě a v Africe.

Pokud jde o starobní důchody, téměř polovina (49 %) všech lidí ve věku vyšším než důchodový věk nedostává důchod. A mnozí z těch, kteří důchod dostávají, se ocitnou

hluboko pod hranici bídy. Budoucí důchodci dostanou nižší důchod ve více než 14 evropských zemích.

Zpráva také ukazuje, že zhruba 39 % světové populace nemá žádný přístup k zdravotnímu systému nebo schématu. Jejich

podíl v zemích s nízkými příjmy přesahuje 90 %. Podle odhadů ILO existuje ve světě nepokrytá potřeba 10,3 milionů zdravotních pracovníků k zajištění kvalitní zdravotní péče pro všechny potřebné. I přes tento trend se v některých zemích včetně Thajska

a Jižní Afriky podařilo dosáhnout univerzálního pokrytí zdravotním systémem během několika málo let, což dokládá, že je možné toho dosáhnout.

Zdroj: ILO

Schopnosti a dovednosti vyžadované zaměstnavateli

Podle Laury Brewer, odbornice ILO zabývající se zaměstnaností mladých, poslední přehledy ukazují, že zaměstnavatelé v dnešní době nehledají jen zkušenosti. Mají zájem i o měkké dovednosti, jako je řešení problémů a kreativita, které mohou v rozvoji kariéry hrát stejnou roli jako odborný výcvik a vzdělání. I mladí lidé bez pracovní zkušenosti mohou mít alespoň některé z nich a při psaní svých životopisů a motivačních dopisů by se na ně měli zaměřit. Patří k nim

- **Flexibilita a přizpůsobivost** - zaměstnavatelé chtějí pracovníky, kteří jsou schopni se rychle přizpůsobit změnám, zvládat více úkolů a pracovat s různými lidmi. Proto je třeba v životopisu uvést všechny dovednosti a jazyky, které se žadatel o práci musel naučit, dále čas strávený v zahraničí, nebo posat nejrůznější situace, které musel vyřešit.
- **Efektivní komunikační dovednosti** - zvládnání elektronické komunikace či prezenta-

ce je důležité ve většině oborů. Zaměstnavatelé chtějí lidi, kteří jsou schopni naslouchat a pozorovat a dosáhnout porozumění, účinně předávat své myšlenky a spolupracovat. Sepsání jasného a srozumitelného životopisu je první příležitostí, jak tyto schopnosti ukázat. Uchazeč o práci by proto měl zmínit také všechny své zkušenosti s vystoupeními na veřejnosti nebo s přípravou projektů.

- **Řešení problémů** - k úspěchu na pracovišti je potřeba být schopen vyhodnotit situaci, zvážit způsoby jejich řešení a vybrat ten nejvhodnější. To znamená rozpoznat dlouhodobé důsledky a vzít za ně osobní odpovědnost. To mohou doložit kvantifikovatelné výsledky, například zlepšení finanční situace studentské organizace, úspora času nebo peněz zavedením efektivnějšího procesu apod.
- **Interpersonální dovednosti** - zaměstnavatelé chtějí lidi, kteří jsou věci oddaní, těžce

pracující a spolehliví. Proto je třeba je přesvědčit, že uchazeč o práci tyto schopnosti má. Interpersonální schopnosti, o kterých se domnívá, že je bude vyžadovat práce, o kterou se uchází, a bude zaměstnavatelem nejvíce oceňována, by měl proto uvést v pořadí podle důležitosti.

- **Týmová práce** - je založena na schopnosti fugovat efektivně a bez problémů uvnitř skupiny. To vyžaduje jak schopnost skupinu vést a přijímat rozhodnutí, tak schopnost sledovat instrukce a hrát svou roli v rámci skupiny. To uchazeč může demonstrovat úspěchem v týmovém sportu nebo dobrovolnickou činností.

Proto je důležité, aby mladí uchazeči o zaměstnání bez pracovních zkušeností při oslovení potenciálního zaměstnavatele zdůrazňovali své schopnosti a dovednosti, které mu mohou nabídnout, spíše než aby uváděli výčet prací, které kdy vykonávali.

Zdroj: ILO

Informační servis čtenářům

Chudoba a deprivace na Slovensku

Tomáš Želinský: Chudoba a deprivácia na Slovensku: Metodologické aspekty a empiria. EQUILIBRIA, Košice, 2014. 229 s. ISBN 9788081431333

Kniha je rozdělena na teoretickou část, ve které je zahrnut převážně ekonomický přístup k chudobě, materiální deprivaci, a na analytickou, kde jsou zkoumány vybrané ukazatele pomocí matematicko-statistických metod. Monografie tak osloví nejen odborníky v ekonomii, statistice, sociální politice či demografii, ale i laickou společnost. Veškeré pojmy, vzorce a grafy jsou dopodrobna vysvětleny tak, že i čtenář, který se s nimi nikdy nesetkal, pochopí podstatu sdělení. Vlastní obsah monografie je přehledně a logicky rozdělen do tří hlavních oddílů. Každý z nich zahrnuje dvě kapitoly. Nejdříve je čtenář uveden do problematiky prostřednictvím základních pojmů, přístupů a popisu vývoje chudoby na území dnešního Slovenska a České republiky. Následně je seznámen s použitou metodikou (data, matematicko-statistické metody) a na závěr jsou prezentovány výsledky.

První oddíl vymezuje základní teoretická východiska. Individuální blahobyt vychází z předpokladu maximalizace užítka jedince. Autor převážně čerpá z konceptu Sena, tedy z welfaristického a newwelfaristického

přístupu k užítku. Dále jsou uvedeny termíny chudoba a deprivace. V podkapitolách jsou rozepsány jednotlivé koncepty měření chudoby - absolutní, relativní, subjektivní a objektivní. Autor se zabývá chudobou nejen z hlediska financí, ale i majetku. Popisuje míry chudoby, koncept relativní materiální deprivace a její formy.

Druhý oddíl se zaměřuje na výzkum chudoby na území dnešního Slovenska a České republiky od roku 1958–1989 a po roce 1989 až po současnost. Jednotlivé analýzy byly uskutečněny na základě příjmů domácností. Před rokem 1989 neexistovaly statistiky chudoby, ale tzv. domácností s omezenou možností spotřeby. Existence chudoby byla popřena z důvodu neshody s komunistickou ideologií založenou na principu rovnosti. Z výzkumů plyne, že chudoba je celkově nižší před rokem 1989 a Slovensko vykazuje vyšší hodnoty než Česká republika během celého zkoumaného období. Po revoluci došlo ke změně společenského zřízení a stabilizaci hospodářství. Projevily se dosud neznámé situace, jež ve značné míře ovlivnily životní úroveň obyvatelstva. Infla-

ce a zvýšení nezaměstnanosti byly důsledkem liberalizace cen a propouštění mnoha pracovníků kvůli uměle držené míře zaměstnanosti za socialismu.

Třetí a poslední oddíl obsahuje popis použité metodiky a prezentaci vlastních výsledků. Podkapitola použité údaje zahrnuje informace o výběrových šetřeních, z nichž byla využita data pro výzkum. Poté jsou charakterizovány matematicko-statistické metody, pomocí nichž došlo k výpočtům ukazatelů, které jsou prezentovány v poslední kapitole. Konkrétně jde o monetární chudobu, subjektivní chudobu, materiální deprivaci a majetkovou chudobu. Tyto metody pomohly získat ucelenou představu o chudobě na Slovensku.

Z hlediska analýzy příjmového rozdělení lze za zlomový považovat rok 2007, kdy se zvyšovala nerovnost v kvartilech rozdělování příjmů na celém Slovensku, a také v jednotlivých regionech. Stejně je však zejména podkapitola prezentující právě výsledky měření dle jednotlivých konceptů chudoby a materiální deprivace na Slovensku. Podle relativní monetární chudoby patří Sloven-

sko mezi země s nízkou mírou rizika chudoby, ale vzhledem k vysoké variabilitě příjmů je nezbytné přistupovat k hodnocení míry rizika opatrně. Subjektivní chudoba je velmi obtížně kvantifikovatelná. Autor zjistil, že od roku 2008 roste počet domácností pod hranici monetární chudoby, ale tyto domácnosti nepožadují vyšší příjem, než je jejich skutečný. Mají však problém vystačit se svými příjmy (jen malá část domácností tento problém nemá). Obyvatelé na Slovensku se cítí nejvíce materiálně deprivováni v tom, že si nemohou zaplatit alespoň týdenní dovolenou pro všechny členy domácnosti, nemohou jíst maso či jeho vegetariánské náhražky každý druhý den a nejsou schopni čelit nečekaným výdajům. Jak autor uvádí, poslední položka souvisí s tím, že na Slovensku je celková míra úspor na velmi nízké úrovni. V oblasti majetkové chudoby bylo v monografii zjištěno, že pokud by bylo měřítkem 100 Eur/měsíc a doba, po kterou by měly jedinci vystačit úspory, by byla jeden měsíc, tak by majetkově chudých bylo 10 % Slováků.

V další podkapitole autor zkoumá chudobu podle jednotlivých typů domácností. Zde bylo zjištěno, že nejvíce ohrožení chu-

dobou jsou nezaměstnaní. Ta se však dotýká i mnoha pracujících, což souvisí s nepříznivou příjmovou situací na Slovensku. Dále bylo zjištěno, že domácnosti s důchodci jsou nejméně ohroženy majetkovou chudobou, protože mají doživotní rentu. Členění chudoby dle regionů popisuje, že nejvíce ohroženy chudobou jsou osoby z Prešovského kraje. Naopak nejméně ohroženými oblastmi jsou kraje Bratislavský, Trenčianský, Trnavský a Žilinský. Tyto výsledky korespondují s mírou nezaměstnanosti a úrovní mezd v jednotlivých krajích Slovenské republiky.

V závěru autor zmiňuje, že hodnocení chudoby jen na základě ukazatelů míry rizika chudoby poskytuje velmi omezený pohled. Lepší pohled na chudobu poskytne jediné kombinace více konceptů chudoby zároveň, což je velké plus, které tato monografie poskytuje.

Autorův pohled na vývoj chudoby na Slovensku a také v České republice je jasný a ucelený. Velmi zdařile je provedeno porovnání definic chudoby, sociální deprivace a ostatních prvků, které umožňují lépe pochopit text. Autor také prokázal schopnost pracovat v softwaru R (R Core Team, 2012),

a to nejen dle standartních postupů, ale i vlastním programováním jednoduchých kódů. Celá monografie obsahuje grafy a obrázky, které doplňují text a pomáhají jej pochopit. Teorie je aplikována na konkrétních příkladech. Autor se zmiňuje o uplatnění jednotlivých přístupů v praxi. Veškeré koncepty a přístupy jsou vždy převzaté z několika zdrojů (Příklad: relativní chudoba podle Hagenaarse a van Praaga nebo Ravalliona) a poté vysvětleny vlastními slovy. Velmi vydařeně je pak propojení výsledků monografie s teoretickou částí. Výsledky jsou členěny stejným způsobem, což usnadňuje přehlednost a srozumitelnost všem čtenářům.

Hlavním tématem zájmu autora je chudoba a nerovnost v populaci. Jeho zaměření se odráží i v dalších vydaných publikacích. Například „Míra chudoby v České republice a na Slovensku 15 let po rozdělení“, „Změny relativní materiální deprivace v regionech Slovenska a České republiky“ či „Mikrofinance jako alternativní nástroj na řešení problému chudoby romského obyvatelstva v marginalizovaných regionech“.

Michaela Antovová, Simona Fučíková, VŠE

Novinky v knižním fondu

Agenturní zaměstnávání v komplexních souvislostech. / Pichrt, Jan a kol.
Praha: C. H. Beck, 2013. - xx, 375 s. - ISBN 978-80-7400-481-0.

Financování a nákladovost sociálních služeb. Pobytové a terénní služby sociální péče. / Vostatek, Jaroslav a kol.
Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2013. - 103 s. - ISBN 978-80-904668-7-6.

Pracovní právo a mateřství. / Janečková, Eva
Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. - 130 s. - ISBN 978-80-7478-337-1.

Sociální práva cizinců. / Štefko, Martin - Koldinská, Kristina
Praha: C. H. Beck, 2013. - xvii, 285 s. - ISBN 978-80-7400-464-3.

Trh práce, pracovní migrace a politika zaměstnanosti ČR po roce 2011. / Kaczor, Pavel
Praha: Oeconomica, 2013. - 242 s. - ISBN 978-80-245-1930-2.

Routledge Handbook of family law and policy. / Eekelaar, John [EDI] - George, Rob [EDI]
Abingdon, Routledge 2014. - xv, 442 s. - ISBN 978-0-415-64040-4.

Chránit/nechránit, to je otázka: Výsledky výzkumu a vývoje, jejich ochrana a komercializace. / Čada, Karel
Plzeň: Alevia s. r. o., 2014. - 320 s. - ISBN 978-80-905538-0-4.

Kdo se (po)stará? Dítě mezi rodinou, státem a trhem. / Mitchell, Eva - Hamplová, Dana [EDI]
Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2012. - 135 s. - ISBN 978-80-7330-216-0.

Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti. / Otčenášková, Veronika - Sobotková, Irena
Olomouc: Univerzita Palackého, 2014. - ISBN 978-80-2443-821-4.

Obecně prospěšná společnost Alternativa 50+ se otevřeným dopisem obrátila na předsedu Odborné komise pro důchodovou reformu, v němž ho upozornila především na předčasné odchody do starobního důchodu z důvodu dlouhodobé nezaměstnanosti lidí nad padesát let. Z praxe zná mnohé případy, kdy tito lidé ztratí zaměstnání a kvůli věkovým stereotypům nejsou schopni najít si nové. Odcházejí proto do trvale kráceného předčasného důchodu, což se negativně projevuje na jejich životní úrovni ve vyšším věku. Proto Alternativa navrhuje úpravu předčasného důchodu spočívající v přepočtu důchodu při dosažení stanoveného důchodového věku na úroveň jako při řádném odchodu do důchodu. Více na: www.alternativaplus.cz

Výsledky soutěže Úřad roku „Půl na půl“ - respekt k rovným příležitostem

V průběhu konference „Rovné příležitosti“ byli 5. června 2014 vyhlášeni vítězové čtyř kategorií již 8. ročníku této soutěže o nejlepší úřad s rovnými příležitostmi pro ženy a muže pořádané Ministerstvem vnitra, Alternativou 50+, o. p. s., Fórem 50%, o. p. s. a Gender Consulting, s. r. o. Cílem soutěže je monitoring a podpora zavádění politiky rovnosti žen a mužů a principu gender mainstreamingu do práce úřadů veřejné správy v České republice.

Při hodnocení jsou sledována tato kritéria:

- Počet žen ve vedoucích funkcích ve vztahu k celkovému počtu žen v úřadu.
- Existence antidiskriminačních opatření uvnitř úřadu.
- Zohlednění aspektů rovnosti žen a mužů a gender mainstreamingu v oficiálních vnitřních dokumentech úřadu (pracovní řád, vnitřní platový předpis, etický kodex) i v dokumentech zaměřených na veřejnost (strategie rozvoje, vize, plány rozvoje).
- Opatření úřadu zaměřená na sladování rodinného a pracovního života a cílená na zaměstnance/zaměstnankyně úřadu.
- Vzdělávací akce pro zaměstnance/zaměstnankyně úřadu v oblasti rovných příležitostí žen a mužů.
- Zřizování nebo rozšiřování kapacity školek a jeslí s ohledem na demografickou situaci.
- Podpora volnočasových aktivit dětí.
- Podpora pečovatelské služby, tísňové péče a denních stacionářů pro osoby se sníženou soběstačností.

V kategorii krajských úřadů se na prvních třech místech umístily Krajský úřad Kraje Vysočina, Krajský úřad Zlínského kraje a Krajský úřad Královéhradeckého kraje.

V kategorii obcí III. typu se na prvních třech místech umístily Úřad městské části Praha 18, Magistrát města Mostu a Úřad městské části Praha 22.

V kategorii obcí II. typu Městský úřad Fulnek, Městský úřad Studénka a Městský úřad Jílové u Prahy.

V kategorii obcí I. typu se na prvních třech místech umístily obec Kamýk nad Vltavou, obec Otice a město Kunovice.

Zdroj: *Alternativa 50+, o. p. s.*

Odborný měsíčník Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR

SOCIÁLNÍ SLUŽBY

www.socialnisluzby.eu

Z obsahu červnového a červencového čísla:

- Mgr. Juliana Hanzová: Slovenská APSS: Relaxácia na princípe autogénneho tréningu
- Zdeněk Kašpárek: Rozhovor o roce plném turbulencí s generální ředitelkou ÚP Marií Bílkovou
- Mgr. et Mgr. Romana Jakešová: Veřejný ochránce práv: Autonomie vůle a důstojnost klientů s demencí
- PhDr. Dana Štěrbová, Ph.D.: Osoby s mentálním postižením a potřeba sexuální výchovy a osvěty
- PhDr. Karolína Friedlová: Sexualita seniorů v pobytových zařízeních
- PhDr. Eva Procházková: Sexualita a demence
- Mgr. Petr Mach, Alena Špaková, DiS.: HIV pozitivní osoby jako zájemci o sociální službu a její uživatelé
- Mgr. Irena Lintnerová: Aplikované sporty: Plavání osob s tělesným postižením
- JUDr. Vladimír Hort: Právní poradna: Ukládání občanských průkazů klientů

Z domácího tisku

Co se změnilo v resortu MPSV od ledna 2014?

In: Národní pojištění. - Roč. 45, č. 3 (2014), s. 41-42.

Stručný přehled změn v oblasti práce a sociálních věcí od ledna 2014.

Přepočet exekučních srážek z důchodů.

In: Národní pojištění. - Roč. 45, č. 3 (2014), s. 36.:tab.

Přepočet exekučních srážek z důchodů v roce 2014.

Modelování budoucího vývoje úhrnu pojistného a úhrnu vyplacených starobních důchodů v ČR. / FIALA, Tomáš - LANGHAMROVÁ, Jitka

In: Politická ekonomie. - Roč. 62, č. 2 (2014), s. 232 - 248.:obr.,tab.,-lit.

Modelové výpočty vývoje příjmů a výdajů důchodového systému v ČR na základě poslední demografické projekce a se zohledněním předpokládaného trvalého zvyšování důchodového věku.

Změny v posuzování zdravotního stavu v sociální oblasti od ledna 2014. /LANGER, Radim

In: Práce a mzda. - Roč. 62, č. 4 (2014), s. 8-12.

O hlavních změnách, ke kterým došlo v oblasti nepojistných sociálních systémů v návaznosti na revizi sociální reformy z roku 2012.

V roce 2013 se zvýšil počet pracovních neschopností.

In: Národní pojištění. - Roč. 45, č. 3 (2014), s. 36.:tab.

Počet ukončených dočasných pracovních neschopností v r. 2013, průměrná doba trvání jednoho případu a nejčastější příčiny vzniku DPN.

Sociální práce v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. / VANŽURA, Viktor

In: Listy sociální práce. - Roč. 2, č. 1 (2014), s. 8.

Jak komunikovat v trojúhelníku: inspektor - klient s demencí - pečující. /HRADCOVÁ, Dana

In: Rezidenční péče. - Roč. 10, č. 1 (2014), s. 14-15.:obr.

Stanovisko Centra pro studium dlouhodobosti a dlouhodobé péče, FHS UK.

Projekt Dobrá duše vznikl v roce 2012 a oceňuje jednotlivce a instituce, jež pomáhají rozvíjet dobrovolnictví seniorů v ČR, a vítězům uděluje ocenění Dobrá duše. Jeho smyslem je aktivizovat dobrovolníky v seniorském věku a zapojit je do činností v sociálních zařízeních. Za rok 2013 se v kategorii jednotlivců stali vítězi Anna Vyvalová, Petr Braneiský a manželé Eva a František Vajrauchovi. V kategorii institucí zvítězil a ocenění získal Dům léčby bolesti s hospicem sv. Josefa.

Více na www.dobra-duse.cz.

Ze zahraničního tisku

Political Parties and Social Policy Responses to Global Economic Crises: Constrained Partisanship in Mature Welfare States. [Politické strany a reakce sociální politiky na globální ekonomickou krizi: Nucené stranictví ve vyvážených sociálních státech.] /STARKE, Peter - KAASCH, Alexandra - van HOOREN, Franca

In: Journal of Social Policy. - Roč. 43, č. 2 (2014), s. 225-246.:tab.,-lit.

Na základě empirických poznatků z komparativní studie o reakcích sociálního státu na čtyři hlavní ekonomické šoky ve čtyřech zemích OECD tento článek demonstruje, že se politické reakce na globální ekonomické krize v jednotlivých zemích významně liší.

In: Journal of Social Policy. - Roč. 43, č. 2 (2014), s. 225-246.:tab.,-lit.

Na základě empirických poznatků z komparativní studie o reakcích sociálního státu na čtyři hlavní ekonomické šoky ve čtyřech zemích OECD tento článek demonstruje, že se politické reakce na globální ekonomické krize v jednotlivých zemích významně liší.

Bringing the median voter back in: The relationship between government debt, median voter preferences, and welfare state spending. [Hra o středového voliče: Vztah mezi státním dluhem, preferencemi středového voliče a sociálními výdaji státu.] /TROMBORG, Mathias Wessel

In: Journal of European Social Policy. - Roč. 24, č. 2 (2014), s. 107-121.:obr.,tab.,-lit.

Článek zkoumá strategie vládních škrťů v oblasti sociálních výdajů, které jsou nezřídkou negativně ovlivňovány politickými ambicemi udržet si středového voliče a zachovat status quo.

The Great Wake-Up Call? Social Citizenship and Minimum Income Provisions in Europe in Times of Crisis. [Velké probuzení? Sociální občanství a poskytování minimálního příjmu v Evropě v dobách krize.] / MARCHAL, Sarah - MARX, Ive - VAN MECHELEN, Natascha

In: Journal of Social Policy. - Roč. 43, č. 2 (2014), s. 247-267.:obr.,tab.,-lit.

Když v r. 2008 udeřila krize, mnoho zemí zavedlo podpůrná opatření v podobě zvyšování dávek a štedřejších přídavek na děti. Existuje však málo důkazů o strukturálních změnách kursu k přiměřenější záchraně sítě.

Welfare regime, welfare pillar and southern Europe. [Sociální režim, sociální pilíř a jižní Evropa.] / MINAS, Christos - JACOBSON, David - ANTONIOU, Efi - McMULLAN, Caroline

In: Journal of European Social Policy. - Roč. 24, č. 2 (2014), s. 135-149.:obr.,tab.,-lit.

S využitím statistických metod shlukové analýzy autoři zkoumají seskupení evropských zemí podle typologie sociálních režimů.

Länger arbeiten bei guter Gesundheit. / RUMPELSBERGER, Karin

In: Soziale Sicherheit. - Roč. 67, č. 3 (2014), s. 114.:obr.

K zákonu o změně sociálního práva 2012, na základě kterého se od 1. 1. 2014 invalidní důchody nahrazují příspěvky na rehabilitaci a Case-Managementem z nemocenského pojištění a příspěvkem na rekvalifikaci a dárkami.

Multidimensional poverty measurement in Europe: An application of the adjusted headcount approach. [Vícerozměrné měření chudoby v Evropě: Uplatnění upraveného headcount indexu.] / WHELAN, Christopher T. - NOLAN, Brian - MAITRE, Bertrand

In: Journal of European Social Policy. - Roč. 24, č. 2 (2014), s. 183-197.:tab.,-lit.

Metodika měření materiální deprivace a sociálního vyloučení v zemích EU se zaměřem na vícerozměrný index chudoby.

Cílem obecně prospěšné společnosti Alternativa 50+ je rozvíjet rovné příležitosti, zejména v oblasti postavení různých věkových skupin a žen a mužů, a mezigenerační solidaritu. Provozuje bezplatnou právní poradnu, v níž klientům pomáhá v případech diskriminace na základě věku a pohlaví, hrozby ztráty zaměstnání, hledání nového zaměstnání, sladování rodinného a pracovního života a péče o závislou osobu. Účastní se mezinárodního projektu „Management věku: nástroj pro boření genderových a věkových stereotypů“ zaměřeného na problematiku osob 50+ a osob pečujících na trhu práce a na problém věkové a genderové diskriminace, v jehož rámci mají zaměstnavatelé možnost zdarma se seznámit s poznatky a zkušenostmi v oblasti age managementu ze zahraničí. Od června 2014 spustila novou kampaň proti věkové diskriminaci a za mezigenerační solidaritu na trhu práce, v níž formou pohlednic, plakátů a videa poukazuje na přetrvávání negativních věkových stereotypů, znevýhodňujících lidi po padesátce v české společnosti.

Více na: www.alternativaplus.cz

Czech empirical sociology of the family and its links to social policy in the inter-war period - p. 2

The article deals with the question of the link between sociology of the family and social policy targeted at the family. First it presents Czech interwar sociology of the family, most notably as expounded by its key representative, Otakar Machotka. It gives an overview of his typology of families compiled with reference to the function of the family as an institution: 1. regular families; 2. failed families; 3. deviant families; 4. broken families. It goes on to describe extensive empirical research into socially needy families conducted in Greater Prague in 1931, covering more than 55,000 individuals and 11,000 families. Learning about their housing conditions was a central part of this research. In the interwar period social policy was mainly focused on problems caused by industrialisation and urbanisation and primarily on blue-collar workers and their families. Social insurance of employees covering sickness, disability and old age was a key instrument of social policy. Following the economic crisis social policy in the 1930s was centred on addressing unemployment, which was growing at an unprecedented rate and was moreover longer-term than it had been previously. Unemployment was addressed through the imperfect Ghent system (operated by the trade unions), but that only helped roughly one third of the unemployed, so other measures, such as food and energy measures and later active support for employment, especially in the construction industry, were added in a somewhat higgledy-piggledy manner. It is not possible to prove whether sociological findings had any direct influence or impact on social policy. It cannot be ruled out, however, that the formulation of some ideas for social policy contributed to later measures, but these only came after World War II. It is generally the case that sociology does not provide any solutions; rather, it describes the current state of society. Specific instructions for social or family policy can only be devised on the basis of this description of society.

Keywords: sociology social policy, Machotka, family, history

The influence of poverty on education - p. 6

This study looks at the issue of poverty in relation to education. Whilst educational systems that satisfactorily provided accessible and high-quality education for all population strata were gradually built up in developed countries in the previous centuries, present-day systems are going through something of a crisis. Educational systems in Europe were reformed, decentralised and substantially denationalised in the last 20 to 30 years in line with liberal ideas. These processes took place very intensively in transition countries, including the Czech Republic. The effectiveness of education has decreased, however, and the educational system in the Czech Republic faces numerous problems. These problems have significantly impacted on the education of children and the socially disadvantaged, i.e. poor families. The system does not provide poor children with greater and new opportunities: on the contrary, it tends to reinforce the poor social status of children inherited from their parents. The study identifies the structural risks the Czech education system involves.

Keywords: poverty, education, educational system, transformation of education, globalisation, neoliberalism, results of education

Effectiveness of programmes targeted at integration in municipalities with socially excluded localities - p. 11

This text primarily seeks to answer question of how the effectiveness of programmes dealing with integration in municipalities containing one or more socially excluded localities can be defined. At local level there are a number of projects and programmes that specifically describe themselves as integration-related; nevertheless, we can hear laments from various sides, especially the media, that "integration" is not working even though considerable state, private and European funds are spent on it. Does integration mean the same thing in the different programmes, however? And does the intended goal of a programme described as promoting integration match the theoretical concept of integration? It is no secret that some local policies seek to implement measures drawn up at state level; others deviate to a greater or lesser degree from state-level measures; and others are devised in direct opposition to state policy.

Keywords: integration, integration programmes, effectiveness, socially excluded localities, local policy

The regional profile of poverty in Slovakia in the 2005-2011 period - p. 16

Even in the present day, poverty can be regarded as a serious socioeconomic problem affecting both developing and developed countries. From the perspective of the standard relative indicators, Slovakia ranks among the European Union countries with a low rate of poverty. A look at the structure of poverty and incomes, however, shows that the situation is not particularly favourable. Although Slovakia is small country, it has relatively large regional differences that are also reflected in the rate of poverty in its regions, seen from the point of view of its different forms. The aim of the study is to analyse poverty in the regions of Slovakia in terms of various concepts of the measurement of poverty (specifically, relative income poverty taking into account the national and regional poverty line, the subjective perception of poverty and the concept of asset poverty). The estimates in the work are based on EU SILC and HFCS microdata. The lowest rates of poverty are registered in the Bratislava Region. Taking into account financial assets, almost every second person in Slovakia may be regarded as asset-poor (with the exception of the Bratislava Region, where the level is 39%). As far as the subjective perception of poverty is concerned, the rates in all but one region ranged from 40% to 60% in 2011. Only the rate in Trnava Region is considerably lower, falling significantly from 77% in 2005 to 23% in 2011.

Keywords: income poverty, asset poverty, subjective poverty, EU SILC, HFCS, Slovakia

Medical review work in selected European countries: Austria - p. 21

Austrian social security comprises health insurance, accident insurance against work accidents and occupational disease, pension insurance and insurance in the event of unemployment. Social protection is derived from employment, not place of residence, and insured persons cannot choose their insurer. For historical reasons there are still divisions between territories and fields, e.g. insurance companies for railway workers, miners and public servants, farmers, traders and notaries. It is complemented by a non-contribution system of guaranteed minimum security targeted at needs (bedarf-orientierte Mindestsicherung), which is a modernised version of state social support benefit, effective from 2012. It is based on place of residence and is a means-tested non-contribution system.

Keywords: review work, health insurance, Austria

The participatory style in the teaching of case conference facilitation - p. 24

The participatory style of the teaching of case conference facilitation is part of a social services staff training project called Connection, which aims to use training and a single methodology to combine common themes of social services working with vulnerable families and children with themes of the socio-legal protection of children and to use training to prepare its participants for situations they encounter in their work and are forced to tackle when looking for optimal solutions to problems linked to the performance of their profession. The project is financed out of the ESF via the Operational Programme Human Resources and Employment and out of the state budget.

Keywords: education, social services, social workers, training

Monitoring the integration of third-country nationals in the CR with the emphasis on the unification of families and the drawing of social benefits - p. 25

The project entitled "Monitoring of quantitative and qualitative indicators of the integration of third-country nationals in the CR, with the emphasis on the issue of the unification of families and the drawing of social benefits" (EIF - 2012 - 04), commissioned by the Ministry of the Interior of the CR, is conducted under the European Fund for the Integration of Third-country Nationals. The project design directly follows up the results of work done to date in this area, thus ensuring the continuity of outputs and activities. Specifically, it is a project with three phases, the other two being: "Methodology of the assessment of tools for monitoring the integration process of third-country nationals in the CR" (2009-2011) and the project "Quantitative and qualitative indicators for the assessment of the integration of third-country nationals in the CR in the light of current data and new findings (2012-2013)". The outputs of the projects were repeatedly rated positively by the commissioning organisation and became one of the key materials for assessing the integration processes of third-country nationals in the CR and for future policy design.

Keywords: third-country nationals, family unification, projects, Czech Republic

20 years of work in the field of crime prevention, social exclusion and addressing the consequences of crime - p. 27

Rubikon Centrum is an NGO working in the field of crime prevention and effective ways to address the consequences of crime in the CR. The NGO's goal is to re-integrate people with a criminal past into society, to develop their work abilities, to achieve their social and work integration and thus help them integrate into society. It therefore works with people who are mainly linked by conflict, isolation and a reduced ability to deal with their own problematic situation. Besides people with a criminal past, their work is targeted at people from socially excluded localities and young people; it also provides assistance to people with serious financial problems linked to debt. It adapts its services to its clients' requirements. It cooperates with partner organisations and employers and creates programmes to help people with a criminal past in order to prevent them becoming socially excluded.

Keywords: NGO, Rubikon, crime prevention, Czech Republic

Living conditions of Czech households - p. 27

The results of the Living Conditions survey conducted for the ninth time in the CR by the Czech Statistical Office in the period from 23 February to 12 May 2013 as part of the EU-SILC project delivered internationally comparable data on changes in the structure of households, the level and composition of their incomes and changes in the proportion of the population at risk of poverty and social exclusion in 2012 and in spring 2013 for comparing the social and economic situation of the populations of European countries.

Keywords: statistics, international, Czech Republic, households, living conditions

The influence of tax rules and the level of social benefits in the USA on willingness to work among their recipients - p. 28

In 1995 the Cato Institute published a study entitled *The Work vs. Welfare Trade-off* estimating the value of all social benefits available for a typical beneficiary in each of the 50 US states and in District of Columbia. It was found that the value of these benefits not only significantly exceeded the poverty line, because social benefits are tax exempt, but also that their dollar value was greater than the sum of money that can be made by a worker in the lowest wage category. The institute has repeated its analysis of the current social system in the same way and found that in 35 states social benefits continue to exceed the work income that the majority of its recipients could expect for work in the lowest wage category, even after including the Earned Income Tax Credit, and that in 13 states they are greater than income for work at \$15 an hour. According to the authors, the social system thus provides a high level of benefits that discourages work.

Keywords: USA, Cato Institute, social benefits, taxes, willingness to work

Contributing to economic revival, inclusive growth and social justice - p. 29

According to the new ILO report on the current situation in the field of social protection, *World Social Protection Report 2014/15: Building economic recovery, inclusive development and social justice*, which identifies the latest development trends, more than 70% of the world's population is not satisfactorily covered by a social protection system. Social protection is a key instrument for reducing poverty and inequality that simultaneously stimulates inclusive growth by supporting the health and the capacity of vulnerable segments of society, increasing their productivity, and supporting domestic demand and the structural transformation of national economies. The question of social protection becomes increasingly significant in times of economic uncertainty, low growth and rising inequality.

Keywords: ILO, social protection, report

Skills and abilities required by employers - p. 30

According to Laura Brewer, an ILO expert in the employment of young people, the latest evidence shows that employers today are not looking solely for experience. They are also interested in soft skills, such as problem solving and creativity, which can play the same role in career advancement as training and education. Even young people without work experience can have at least some of these skills and should focus on them when writing their CVs and motivation letters.

Keywords: looking for work, young people, qualifications, skills, abilities, employers

Hlavní náplní ústavu je aplikovaný výzkum v oblasti práce a sociálních věcí na regionální, celostátní i mezinárodní úrovni formulovaný podle aktuálních potřeb orgánů státní správy, popřípadě neziskových či privátních subjektů. Ústav vykonává konzultantskou činnost pro uživatele výsledků výzkumů a organizuje semináře a konference. Výzkumné projekty se každý rok připravují ve spolupráci se zainteresovanými subjekty s ohledem na kontinuitu vývoje vědy a výzkumu v předemětných oblastech. Mezi hlavní výzkumné zájmy ústavu patří:

- trh práce a zaměstnanost,
- sociální dialog a pracovní vztahy,
- sociální ochrana,
- rodinná politika,
- příjmová a mzdová politika,
- rovné příležitosti,
- teorie sociální politiky.

Významnou činností ústavu je poskytování komplexních knihovnických a informačních služeb z oblasti práce a sociálních věcí, které zajišťuje oddělení knihovnicko-informačních služeb. V rámci jeho činnosti je kontinuálně budován a zpracováván fond domácích a zahraničních informačních pramenů z uvedených oblastí, ale i z příbuzných oborů a průřezových vědních disciplín.

The RILSA's main role is applied research on labour and social affairs at regional, national, and international levels, formulated in accordance with the current needs of the state administration, and in some cases the non-profit sector and private clients. The Institute provides consultancy for the users of research results and organizes seminars and conferences. Research projects are prepared each year in collaboration with interested parties, with regard to the continuity of science and research in the areas in question. The Institute's main research interests include:

- labour market and employment,
- social dialogue and labour relations,
- social security,
- family policy,
- wages and income policy,
- equal opportunities,
- social policy theory.

An important activity of the Institute, essential for carrying out its research objectives, is the provision of comprehensive library and information services in the field of labour and social affairs. This is done by RILSA's library and information services department.

Kontakt

Karlovo nám. 1359/1, 128 00 Praha 2, Czech Republic, tel. +420 211 152 711, <http://www.vupsv.cz>

FÓRUM sociální politiky

